

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

NATALIJA KURASOVA
(BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMA)

Programos valstybinis kodas 621M90011

APSKUNDIMO INSTITUTAS BAUDŽIAMAJAME PROCESSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Lekt. Dr. Egidijus Losis

Vilnius, 2016

TURINYS

SANTRUMPOS	3
ĮVADAS	4
1. APSKUNDIMO INSTITUTO SAMPRATA.....	9
2. APSKUNDIMAS IKITEISMINIAME TYRIME.....	25
2.1. Baudžiamojo proceso dalyviai ir subjektai, galintys apskūsti ikiteisminio tyrimo metu priimtus veiksmus ir sprendimus.....	28
2.2. Baudžiamojo proceso objektai, dėl kurių ikiteisminio tyrimo metu gali būti teikiami skundai.....	32
2.2.1. Ikiteisminio tyrimo pareigūno proceso veiksmai ir nutarimai.....	33
2.2.2. Prokuroro proceso veiksmai ir nutarimai.....	35
2.2.3. Ikiteisminio tyrimo teisėjo proceso veiksmai ir nutartys.....	39
3. APSKUNDIMAS BYLĄ NAGRINĖJANT TEISME.....	47
4. TEISMO SPRENDIMŲ APSKUNDIMAS APELIACINE TVARKA.....	53
5. TEISMO SPRENDIMŲ APSKUNDIMAS KASACINE TVARKA	61
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	64
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	66
ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA	78
ABSTRACT IN ENGLISH.....	79
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	80
SUMMARY IN ENGLISH	81

SANTRUMPOS

BK - Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas

BPK - Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas

CPK – Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas

EŽTK, Konvencija - Europos Žmogaus Teisių Konvencija

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas

Konstitucija – Lietuvos Respublikos Konstitucija

Konstitucinis Teismas – Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas

TPPTP – Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas

ŽŽTSI – Žmogaus teisių stebėjimo institutas

IVADAS

Temos aktualumas ir tiriama problema. Apskundimo institutas baudžiamajame procese yra laikomas teisinės procesinės kontrolės mechanizmu. Šis institutas reikalingas tam, kad būtų tinkamai įgyvendinta Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1 straipsnio 1 dalyje įvardinta baudžiamojo proceso paskirtis – ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus, greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas¹. Baudžiamasis procesas bus teisingas ir sąžiningas tik tuomet, kai tiesa byloje bus išaiškinta nepažeidžiant žmogaus teisių ir laisvių. Šiam tikslui pasiekti turi būti laikomasi tam tikrų principų ir taisyklių, kurios yra įtvirtintos ne tik baudžiamojo proceso įstatyme, bet ir Konstitucijoje², tarptautiniuose teisės aktuose³. Negalima vienareikšmiškai teigti, kad, taikant baudžiamojo proceso įstatymus, nėra padaromos klaidos, varžančios žmogaus teises ir laisves, kaip ir bet kurioje žmogaus veiklos srityje, taip ir čia jų pasitaiko. Neteisėtas ir nepagrįstas sprendimas gali būti priimtas ne tik ikiteisminio tyrimo metu, bet ir kitose baudžiamojo proceso stadijose. Kalbant apie baudžiamojo proceso teisę, tokių klaidų čia turėtų būti mažiausiai, nes taikant baudžiamojo proceso įstatymus, asmeniui galima maksimaliai apriboti ir suvaržyti jo turimas teises ir laisves. LR Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad tais atvejais, kai asmeniui yra pažeidžiamos jam suteiktos konstitucinės teisės ir laisvės, jis turi teisę kreiptis į teismą.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne kartą savo nutarimuose yra pasisakęs dėl teisės kreiptis į teismą absoliutumo, taip pat ir dėl to, kad „įstatymų leidėjas turi konstitucinę pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens konstitucinių teisių ir laisvių, taip pat įgytų teisių pažeidimo būtų galima spręsti teisme; teisės aktais gali būti nustatyta ir ikiteisminė ginčų sprendimo tvarka, tačiau negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigta asmens, manančio, jog jo teisės ar laisvės pažeistos, teisė ginti savo teises ar laisves teisme“⁴. Taigi, įstatymuose turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuris leistų ir užtikrintų efektyvią galimybę asmenims, nepatenkintiems ar abejojantiems ikiteisminio tyrimo, ar kitų baudžiamojo proceso stadijų metu priimtų sprendimų pagrįstumu, apskūsti jį ne

¹ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *Valstybės žinios* 37, 1341 (2002).

² „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992).

³ „Tarptautinis politinių ir pilietinių teisių paktas,“ *Valstybės žinios* 77, 3288 (2002); „Europos žmogaus teisių konvencija,“ *Valstybės žinios* 96, 3016 (2000).

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gegužės 8 d. nutarimu nr. 506 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 37 punkto (2000 m. gegužės 8 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 29 straipsnio 1 daliai (1999 m. gruodžio 23 d., 2001 m. liepos 5 d. redakcijos),“ *Valstybės žinios* 19, 623 (2005).

tik turintiems teisę nagrinėti skundus pareigūnams, bet ir teismams. Galimybė priimtą sprendimą tikrinti kelis kartus ne tik leidžia aptikti padarytas klaidas ir pažeidimus, bet ir suteikia didesnę pasitikėjimą jo teisėtumu bei pagrįstumu.

Baudžiamojo proceso kodekse yra nemažai normų, skirtų apskundimui ne tik ikiteisminio tyrimo metu, bet ir teisminiame nagrinėjime. BPK 62-63 straipsniai skirti reguliuoti apskundimą ikiteisminio tyrimo metu, 320 straipsnis – nustato pirmosios instancijos teismo priimtų sprendimų apskundimą aukštesnei instancijai, 366 straipsnyje reglamentuojama kasacinio proceso pradėjimo tvarka. Be šių straipsnių yra ir daug kitų, kurie numato tam tikro priimto sprendimo apskundimą, 168 straipsnio 4 dalis – atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą apskundimas, 214 straipsnio 4 dalis – ikiteisminio tyrimo nutraukimo apskundimas, 412¹ straipsnis - atsisakymo pradėti privataus kaltinimo bylų procesą, taip pat tam tikros baudžiamojo proceso normos, kurios numato paskirtų, tam tikrais atvejais ir nepaskirtų, procesinių prievartos priemonių apskundimą ir kt. Tokia normų gausa parodo, kad apskundimo institutas baudžiamajame procese yra labai platus bei apimantis įvairias baudžiamojo proceso stadijas. Tačiau analizuojant kai kurias su nagrinėjamu institutu susijusias normas, galima matyti, kad jos nėra visiškai tikslios, kai kada labai painios, nevisiškai aiškios, tam tikrais atvejais netgi sunkiai pritaikomos praktikoje. Dažnai pasitaiko atveju, kuomet vadovaujantis tam tikromis normomis priimti sprendimai yra deklaratyvūs ir mažai argumentuoti, kodėl yra priimtas būtent toks, o ne kitoks sprendimas. Dėl šių priežasčių kai kuriems proceso dalyviams yra sunku arba yra visiškai užkertamas kelias pasinaudoti savo apskundimo teise.

Taigi, šiame darbe bus tiriamos problemos, kylančios baudžiamojo proceso subjektams, norintiems pasinaudoti jiems suteikta teise apskųsti ikiteisminio tyrimo metu bei teismo nagrinėjimo metu priimtus sprendimus aukštesniems pareigūnams bei aukštesnės instancijos teismams. Taip pat bus tirama, ar subjektai, galintys nagrinėti skundus, tinkamai įgyvendina šias normas.

Darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Apskundimo institutas baudžiamajame procese nėra labai plačiai nagrinėtas. Moksliniuose darbuose daugiausiai nagrinėjama asmens teisė skųsti tam tikrus priimtus sprendimus, kaip teisės į teisminę gynybą dalis⁵. L. Štarienė⁶ teisę į teismą nagrinėja kaip vieną iš teisės į teisingą teismą

⁵ Raimundas Jurka ir kt., *Baudžiamojo proceso principai*. (Vilnius: Eugrimas, 2009); Gitana Abromavičienė, „Kai kurios teisės kreiptis į teismą specialiosios sąlygos,“ iš Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos „Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai,“ vykusios 2006 08 14-15, Vilniuje (Vilnius: UAB „Visus plenus“, 2006); Armanas Abramavičius, „Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisprudencijoje,“ *Jurisprudencija* 3, 117 (2009): 21-40; Vytautas Sinkevičius „Teisės į teisingą teisinį procesą samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo Jurisprudencijoje,“ *Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis* 2 (balandis-birželis, 2006): 250-287; Laima Garnelienė ir Ernestas Rimšelis, „Apeliacijos sampratos įtaka teismų praktikai baudžiamajame procese,“ *Socialinių mokslų studijos* 4, 4 (2009): 243–259.

elementų, M. Gušauskienė apskundimo institutą nagrinėjo per teisę į gynybą prizmę⁷, I. Randakevičienė – per teismų sprendimų kontrolės formas⁸. Daugiausia apskundimą ikiteisminio tyrimo metu nagrinėjo P. Kuconis⁹. Apskundimo reguliavimas ikiteisminio tyrimo metu bendrais aspektais yra nagrinėjamas LR BPK komentare, taip pat kai kuriuose baudžiamojo proceso teisės vadovėliuose¹⁰ arba platesnio pobūdžio darbuose kaip sudėtinė ikiteisminio tyrimo dalis¹¹. Tačiau vis dėl to, civilinės teisės mokslininkai apie apskundimo institutą kalba daug daugiau: V. Nekrošius¹², G. Ambrasaitė¹³, G. Kavaliauskienė¹⁴ ir kt.

Nemažai darbų yra užsienio šalių autorių, vienas jų S. Trechsel¹⁵, kuris labai plačiai nagrinėja asmens teisę į apskundimą. Pakankamai plačiai teisę į teisingą teismą, įtraukdami tiesiogiai konvencijos tekste nenurodytų elementų, nagrinėja R. Clayton ir H. Tomlinson¹⁶, D.J. Harris, M. O'Boyle, C.M. Buckley¹⁷, G. F. Jacobs, C. Ovey ir R. C.A. White¹⁸. S.V. Baranov¹⁹ teisę į teismą nagrinėja konstitucinės teisės kontekste. F. Francioni²⁰ į šią teisę žiūri kaip į esminį teisinės valstybės principą, ir nagrinėja problemas, susijusias su šios teisės taikymu

⁶ Lijana Štarienė, *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją*. Monografija (Vilnius: Registrų centras, 2010).

⁷ Marina Gušauskienė, „*Teisė į gynybą atskleidžiant ir tiriant nusikalstamas veikas: teorinės teisinės prielaidos ir praktinio taikymo problemos*“, (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2007); Petras Ancelis ir kt., *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai* (Vilnius: Industrias, 2009), 217-259.

⁸ Irma Randakevičienė, „*Baudžiamosios bylos atnaujinimas*“, (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2008); Petras Ancelis ir kt., *ibid.*, p. 175-217.

⁹ Hendryk Malevski ir Gabrielė Juodkaitė - Granskienė, *Lietuvos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys* (Vilnius: UAB „Vilniaus Panda“, 2012), 65-97; Gintaras Švedas ir kt., *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014), 273-297.

¹⁰ Remigijus Merkevičius, *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata* (Vilnius: Registrų centro, 2008); Gintaras Goda, Marcellis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, *Baudžiamojo proceso teisė. 2-oji pataisyta ir papildyta laida* (Vilnius: Registrų centras, 2011); Rima Ažubalytė ir kt., *Baudžiamojo proceso teisė* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014).

¹¹ Petras Ancelis, *Baudžiamojo proceso ikiteisminio tyrimo etapas: monografija* (Vilnius: Saulelė, 2007); Gediminas Bučiūnas ir Edita Gruodytė, *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai* (Vilnius: Registrų centras, 2009).

¹² Vytautas Nekrošius, „*Teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolė civiliniame procese: klasikinė sistema ir reforma Lietuvos Respublikoje*“, (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 1996).

¹³ Goda Ambrasaitė, „*Apeliacija civiliniame procese*“, (daktaro disertacija, Lietuvos teisės universitetas, 2004).

¹⁴ Gitana Kavaliauskienė, „*Proceso civilinėje byloje prielaidos ir sąlygos*“, (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2010), http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20100503_095228-91112/DS.005.0.02.ETD

¹⁵ Stefan Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings* (Oxford, New York: Oxford University Press, 2005).

¹⁶ Richard Clayton ir Hugh Tomlinson, *The law of human rights* (Oxford: Oxford university Press, 2000).

¹⁷ David Harris, Michael O'Boyle, Carla Buckley, *Law of the European Convention on Human Rights* (Oxford: Oxford university press, 2009).

¹⁸ Francis Geoffrey Jacobs, Robin White, Clare Ovey, *The European Convention on Human Right.* (Oxford: Oxford university Press, 2002).

¹⁹ Sergej Valentinovich Baranov, „*Dostupnost suda kak uslovie realizacii konstitucionnogo prava na sudebnuju zashhitu b RF*“ [Availability to court as a condition for the realization of the constitutional right to judicial protection in the Russian Federation] (daktaro disertacija, Donskoj Gosudarstvennyj Agrarnyj Universitet, 2011), <http://www.dslib.net/konstitucion-pravo/dostupnost-suda-kak-uslovie-realizacii-konstitucionnogo-prava-na-sudebnuju-zawitu.html>

²⁰ Francesco Francioni, *Access to Justice as a Human Right* (Oxford: Oxford University Press, 2007).

tarptautinėje teisėje, J. McBride²¹, P. Mahoney²² žmogaus teises, tame tarpe ir teisę į gynybą, į teismą, į apskundimą, baudžiamajame procese nagrinėja per EŽTT jurisprudenciją.

Analizuojant apskundimo institutą, minėtoje literatūroje galima rasti tam tikros naudingos informacijos, tačiau šiai dienai dauguma jos jau yra pasenusi. Dauguma baudžiamojo proceso kodekse nurodytų normų, reguliuojančių tam tikrų veiksmų atlikimą ar sprendimų priėmimą, nebuvo tiriamos, pvz.: atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą, ikiteisminio tyrimo nutraukimo, atsisakymo leisti susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis ar priimtų procesinių prievartos priemonių apskundimas. Nėra daug kalbėta ir apie teismo nagrinėjimo metu tam tikrų priimtų nutarčių apskundimo problematiką, pvz.: dėl teisėjo nušalinimo priimamos nutarties. Nėra nagrinėtas ir apskundimo teisės užtikrinimas apeliacinės instancijos teisme iš esmės pakeitus faktines bylos aplinkybes. Kalbant apie apskundimo institutą baudžiamajame procese ir jo užtikrinimą kyla nemažai klausimų, todėl neabejotinai teigtina, jog magistro baigiamojo darbo tema pasižymi naujumu.

Baigiamojo tikslas. Vadovaujantis nacionaline ir tarptautine moksline literatūra, teismų praktika, atskleisti baudžiamojo proceso dalyvių ir subjektų, baudžiamajame procese galinčių pasinaudoti jiems suteikta teise apskųsti tam tikrus veiksmus ir priimtus sprendimus, galimybę pasinaudoti šia teise įvairiose baudžiamojo proceso stadijose bei nustatyti apskundimo instituto reguliavimo trūkumus praktikoje.

Tyrimo uždaviniai:

- Išsiaiškinti apskundimo instituto sampratą;
- Išnagrinėti subjektus, kurie baudžiamajame procese gali pasinaudoti jiems suteikta teise į apskundimą bei kokia apimtimi jie gali tai įgyvendinti;
- Sistemiškai išanalizuoti apskundimo instituto taikymą ir reguliavimą baudžiamajame procese;
- Identifikuoti problemas, kylančias apskundimo instituto taikymo metu.

Tyrimo metodika. Atsižvelgiant į temos problematiką, siekiant užsibrėžto tikslo bei įgyvendinant keliamus uždavinius, tyrimo metu buvo kompleksiskai naudojami teoriniai ir empiriniai mokslinio tyrimo metodai. Sisteminės analizės metodas buvo naudojamas analizuojant nacionalinę ir užsienio mokslinę literatūrą, teisės aktus, apibrėžiant apskundimo instituto sąvoką. Lyginamasis tyrimo metodas buvo naudojamas lyginant Lietuvos ir užsienio šalių apskundimo instituto taikymą ir reguliavimą, taip pat šio instituto taikymo ir reguliavimo metu kylančias problemas. Empirinis dokumentų analizės metodas buvo naudojamas tiriant

²¹ Jeremy McBride, *Human rights and criminal procedure : the case law of the European Court of Human Rights*. (Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2009).

²² Paul Mahoney, „Right to A fair trial in criminal matters under article 6 E.C.H.R.“ *Judicial Studies Institute Journal* 4, 2 (2004): 107-129, http://www.jsijournal.ie/html/volumes_4_2.htm

nacionalinę ir užsienio šalių teismų praktiką. Tyrimo išvados yra pagrįstos interpretavimo metodu.

Tyrimo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro penkios dalys. Pirmoje dalyje bus nagrinėjama apskundimo instituto samprata, šio instituto suvokimas. Antrasis baigiamojo darbo skyrius bus skirtas analizuoti apskundimo institutą ikiteisminio tyrimo stadijoje. Atitinkamai trečiajame, ketvirtajame ir penktajame magistrinio darbo skyriuose bus nagrinėjamos su apskundimo instituto taikymu ir reguliavimu susijusios problemos kylančios bylą nagrinėjant pirmos instancijos, apeliacinės ir kasacinės instancijos teismuose.

Ginamieji teiginiai:

- Kai kurių, baudžiamojo proceso stadijose priimtų, sprendimų galimybės apskūsti aukštesnės instancijos teismui nebuvimas pažeidžia asmeniui nacionalinės ir tarptautinės teisės aktais suteiktas teises į teismą, į gynybą;
- Apskundimo institutas Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje nėra iki galo sureglamentuotas, todėl tai gali pažeisti žmogui suteiktą teisę į apskundimą.

1. APSKUNDIMO INSTITUTO SAMPRATA

Žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines, tai yra įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 18 straipsnyje. Prigimtinė žmogaus teisių teorijoje teigiama, kad žmogaus interesai slypi pačioje jo prigimtyje, kad teisės ir laisvės nėra kažkieno suteikiamos, jos priklauso kiekvienam žmogui, jų negalima atimti, kad bet kuris žmogus, nesvarbu kurioje pasaulio vietoje jis bebūtų, visada gali reikalauti, kad kiti nepažeistų jam suteiktų teisių ar laisvių, o jei jos būtų pažeistos, asmuo galėtų jas ginti teisingumą vykdančiose institucijose, t.y. teismuose bei atkurti pažeistas teises ar laisves. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, kad „prigimtinis žmogaus teisių pobūdis reiškia, kad jos yra neatskiriamos nuo individo, nesusietos nei su teritorija, nei su tauta. Prigimtines teises žmogus turi nepriklausomai nuo to, ar jos yra įtvirtintos valstybės teisės aktuose, ar ne. Šias teises turi kiekvienas žmogus, tai reiškia, kad jas turi ir geriausieji, ir blogiausieji žmonės“²³. Prigimtinis žmogaus teisių pobūdis suponuoja tai, kad jei asmuo turi tam tikras teises ir laisves, tai jam turi būti suteikta galimybė tas teises ir laisves ginti, t. y. asmuo, esant būtinybei, gali kreiptis į teisingumą vykdančias institucijas, kad apsaugotų savo interesus ne tik nuo kito asmens padarytų kažkokių neteisėtų ar neigiamų veiksmų, bet ir nuo valstybės pareigūnų, tarnautojų ir teismų padarytų neteisėtų veiksmų ar priimtų sprendimų. Apskundimo instituto užuomazgų galima rasti senovės Romos teisėje, tačiau viduramžių laikais šio instituto vystymasis buvo nutrūkęs, bet atgimus romėnų teisei, atgimė ir šio instituto vystymasis. Kalbant apie apskundimo teisę dabartiniais laikais galima drąsiai sakyti, jog ši teisė yra laikoma viena pamatinių žmogaus teisių. Norint suprasti apskundimo instituto reikšmę baudžiamajame procese ar tam tikroje baudžiamojo proceso stadijoje, visu pirma, reikėtų išanalizuoti šio instituto reikšmę ir paskirtį.

Kreipimasis, skundas yra reikšmė lotyniško termino *appelatio*, kuris, išvertus į lietuvių kalbą, reiškia „apeliaciją“²⁴. Šiuo metu terminas „apeliacija“ Lietuvių kalbos žodyne turi dvi reikšmes: 1) teismo nutarimo apskundimas aukštesnei instancijai; 2) kreipimasis į aukštesnę instanciją, didesnę autoritetą persvarstyti kokį dalyką²⁵. Kaip matyti, šis terminas gali būti apibūdinamas kaip baudžiamojo proceso stadija, kuomet aukštesnės instancijos teismui yra skundžiami ir neįsiteisėję ir įsiteisėję teismų sprendimai, arba kaip asmens teisė skųsti tam tikrus, ne teismo priimtus galutinius sprendimus (pvz.: ikiteisminio tyrimo pareigūnų sprendimų

²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 109, 3004 (1998).

²⁴ Tarptautinių žodžių žodynas, 2016 lapkričio 9 d., <http://www.zodziai.lt/reiksme&word=apeliacija&wid=1393>

²⁵ Lietuvių kalbos žodynas, 2016 spalio 12 d., <http://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Apeliacija>

apskundimas prokurorui, prokuroro – aukštesniajam prokurorui, ikiteisminio tyrimo teisėjui, arba aukštesniajam teismui), kad vienas ar kitas priimtas sprendimas būtų peržiūrėtas. Teisė apskusti tam tikrus sprendimus egzistuoja beveik visose valstybės valdžios ir valstybės pareigūnų veiklos srityse. Ši teisė yra reglamentuojama įvairiai, kai kuriose valstybėse ji yra įtvirtinta įstatymuose, kai kuriose – valstybių konstitucijose. Pačia plačiausia prasme, apskundimo institutas yra suprantamas, kaip taikant baudžiamojo proceso įstatymus, kuriais gali būti suvaržytos asmenų teisės ir laisvės ar vertinant nusikalstamą veiką, padarytų klaidų ištaisymo mechanizmas. Šis institutas svarbus tuo, jog užtikrina baudžiamojo proceso dalyviams suteiktą teisę į teisingą teismo procesą, kuris reiškia, kad proceso dalyviams turi būti suteikta galimybė nors vieną kartą teismo sprendimą apskusti aukštesnės instancijos teismui arba apskritai, asmuo galėtų tam tikrus sprendimus apskusti teismui, kaip teisingumą vykdančiai institucijai, nes teisingumas gali būti pasiektas tik tuomet, kai yra priimti teisėti ir pagrįsti sprendimai.

Apskundimo institutui galima priskirti kelis tikslus, vienas jų, tai visuomenės apsauga nuo vykdančios teisingumą padaromų klaidų. Tokios klaidos atsiranda netinkamai pritaikius įstatymą, neišsamiai atlikus ikiteisminį tyrimą ir pan. Svarbiausia, kad galimybė paduoti skundą baudžiamajame procese būtų tinkamai užtikrinta, kad būtų pasiekti baudžiamojo proceso tikslai. Kitas tikslas – skatinamasis. Jį galima interpretuoti taip, jog valstybės valdžios institucijos, pareigūnai ar teisėjai, žinodami, kad priimtas sprendimas gali būti apskustas, yra skatinami priimti gerai apgalvotus ir motyvuotus sprendimus, o visuomenė, žinodama, kad yra šansas aukštesnės instancijos ar pareigūno priimtu nauju sprendimu ištaisyti galimai žemesnės grandies institucijų ar pareigūnų padarytas klaidas, yra skatinama pasitikėti teisingumą vykdančiomis institucijomis, kadangi sprendimas yra peržiūrimas kelių grandžių, stengiantis nebeįtikinti klaidų.

Papildant prieš tai išvardintus apskundimo instituto tikslus galima dar paminėti ir profesoriaus S. Trechsel išskirtus tikslus. Pirma, apskundimo institutas veikia kaip mechanizmas, pagal kurį proceso dalyviai gali palankiau įsitraukti į baudžiamąjį procesą. Antra, šis institutas skatina eiti prie nuoseklus ir nešališko proceso, taip pat padeda kurti ir reguliuoti vienodą įstatymų aiškinimą. Kalbant apie apskundimo institutą žmogaus teisių rėmuose, profesorius pažymi, kad tarptautinė teisė nereguliuoja valstybių nacionalinės teisės taikymo, ir tarptautinės teisės normos galės būti taikomos tik tuomet, kai nacionalinė teisė bus taikoma pažeidžiant žmogaus teises ir laisves. Svarbu pažymėti, kad skundą padavusiam asmeniui sprendimas nebūtinai bus pakeistas į palankesnę. Konvencija nedraudžia *reformatio in peius* taikymo, kas reiškia, kad Konvencija neapsaugo skundą padavusio asmens nuo nepalankaus jam sprendimo priėmimo, tačiau visuomet išlieka galimybė, kad skundą padavusio asmens naudai bus priimtas palankus sprendimas. Šis institutas veikia ir kaip prevencinė bei motyvacinė priemonė

sprendimus galintiems priimti pareigūnams, institucijoms ar teisėjams, nes skatina juos dirbti sąžiningai stengiantis nedaryti klaidų.²⁶

Egzistuoja daugybė apskundimo formų. Skirtingas jų kiekis ir forma susiformavo priklausomai nuo valstybių istorinės raidos, susiformavusios teisės bei susikūrusių tam tikrų teisingumą vykdančių institucijų. Daugumoje valstybių stengiamasi nustatyti tokią apskundimo tvarką, kad sprendimus galima būtų apskųsti dėl materialinių ir dėl procesinių pažeidimų. Bet, pavyzdžiui, bendrosios teisės tradicijos šalyse yra priimami du sprendimai – dėl kaltės ir dėl baismės²⁷, todėl svarbu nustatyti kiekvieno jų apskundimo tvarką²⁸. Dar vienas dalykas, turintis reikšmės apskundimo būdų įvairovei, yra skirtingas apskundimo būdų terminologijos vartojimas skirtingose šalyse. Kaip pavyzdį galima paimti apeliacijos sąvoka. Pavyzdžiui, Prancūzijoje tai yra suprantama kaip skundas Apeliaciniam teismui, kuris yra pagrįstas ir teisiniu, ir faktiniu pagrindu, o Anglijoje, kuri yra bendrosios teisės tradicijos šalis, tai yra suprantama kaip skundas Apeliaciniam teismui, ginčijant faktines ir teisines klaidas, ir šio teismo sprendimo apskundimas Lordų Rūmams tik dėl teisės klaidų, kas kitose šalyse gali būti laikoma kasacija.

Baudžiamasis procesas yra valstybės įstaigų ir pareigūnų veikla tiriant nusikalstamas veikas ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas teisme. Lietuvoje teisė apskųsti yra numatyta Konstitucijos 33 straipsnio 2 dalyje, kurioje numatyta, kad piliečiams laiduojama teisė kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskųsti jų sprendimus. Taigi, iš to, kas pasakyta, galima daryti išvadą, jog apskundimo teisė Lietuvoje yra įtvirtinta konstituciškai. Baudžiamojo proceso kodekso 1 straipsnio 1 dalis sako, kad baudžiamojo proceso paskirtis yra ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Norint įgyvendinti baudžiamojo proceso paskirtį, visu pirma būtina užtikrinti asmeniui suteiktas teises ir laisves. Toliau apskundimo institutas bus nagrinėjamas kaip teisė kreiptis į teismą ir kaip suprantamas apskundimo institutas, kreipiantis į aukštesnės instancijos teismą.

Teisė kreiptis į teismą išsirutuliojo iš teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principo, kuris yra įtvirtintas Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 2 straipsnio 3 dalyje, EŽTK 6 ir 13 straipsniuose, Konstitucijos 30 straipsnio 1 ir 2 dalyse bei 31 straipsnio 2 dalyje, taip pat BPK 44 straipsnio 3, 4, 5, 10 dalių nuostatuose. Kai susiduria asmenų skirtingos teisės ar interesai, jų gynimui gali būti derinami skirtingi būdai, tačiau vienas svarbiausių pažeistų teisių ar laisvių gynimo būdų vis dėl to yra jų gynimas teisme. Teisė kreiptis į teismą yra pamatinė

²⁶ Stefan Trechsel, *supra* note 15, p. 362.

²⁷ Peter D. Marshall, „A Comparative Analysis of the Right To Appeal,“ *Duke Journal of Comparative & International Law* 22, 1 (2011): 1-46, p. 1
<http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1014&context=djcil>

²⁸ Jean Pradel, *Lyginamoji baudžiamoji teisė* (Vilnius: Eugrimas, 2001), 492.

asmens teisė, kuria siekiama apsaugoti žmogaus pažeistas teises ir laisves. Analizuojant Europos Žmogaus Teisių Konvenciją, kaip vieną iš veiksmingiausių ir pažangiausių žmogaus teises įtvirtinančių teisės aktų, svarbu paminėti, kad šiame teisės akte teisė kreiptis į teismą nėra tiesiogiai įtvirtinta. Tačiau Konvencijos 6 straipsnis įtvirtina teisę į teisingą bylos nagrinėjimą. Pabrėžtina, kad teisės literatūroje sąvokai „teisė į teisingą bylos nagrinėjimą“, kaip sinonimai vartojamos sąvokos „teisė į teisingą teismą“²⁹, „teisė į teisingą teisinį procesą“³⁰.

Pati sąvoka teisė į teisingą teismą nėra savaime visiškai aiški, kadangi vieni autoriai į sąvoką įtraukia daugiau teisių, kiti mažiau. S. V. Baranov teisę į teisingą teismą, teisę į teisingumą apibūdina siaurai, tik kaip teisę kreiptis į teismą³¹. Profesorius F. Francioni teigia, kad teisė į teisingą teismą reiškia ne tik teisę kreiptis į teismą, tačiau ir teisę, kad asmens skundai, nagrinėjami teisme, būtų peržiūrėti laikantis tam tikrų tarptautinių sąžiningo ir tinkamo proceso standartų³². Tokių autorių kaip R. Clayton ir H. Tomlinson³³, D.J. Harris, M. O'Boyle, C.M. Buckley³⁴, G. F. Jacobs, C. Ovey ir R. C.A. White³⁵, darbuose galima išvelgti labai platų požiūrį į teisę į teisingą teismą. Jie savo darbuose nagrinėja ne tik tiesiogiai EŽTK 6 straipsnyje įvardytas teises, tačiau įtraukia ir kitus elementus, kurie nors ir nėra tiesiogiai įtvirtinti, tačiau yra laikomi sudėtiniais šios teisės elementais, pvz.: teisė į pagrįstą sprendimą, tiesioginį dalyvavimą bylą nagrinėjant teisme, neduoti prieš save parodymų, procesinis šalių lygiateisiškumas ir kt.

Europos Žmogaus Teisių Teismas, byloje *Delcourt v. Belgium*, pasisakė, kad „siauras Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies interpretavimas neužtikrintų teisingumo įgyvendinimo, o tai neatitiktų šios nuostatos objekto ir tikslo“³⁶. Kadangi minėta teisė teisės doktrinoje vartojama nevienareikšmiškai, L. Štarienė siūlo šią teisę išskirstyti į vartojamą plačiąja ir siaurąja prasmėmis. Ji teigia, kad plačiąją prasme teisė į teisingą teismą pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį gali būti vartojama į ją įtraukiant visas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje tiesiogiai ir netiesiogiai įtvirtintas teises (*aut. past.* prie netiesiogiai įtvirtintų teisių priklausytų ir teisė į teismą), o siaurąją prasme teisė į teisingą teismą apima teisę į teismą ir teisingumo elementą, nes, kaip ji teigia, be teisės į teisingą teismą nebūtų įgyvendinamas ir teisingumo elementas.³⁷

²⁹ Danutė Jočienė, „Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio taikymas ir aiškinimas Lietuvos pralaimėtose bylose“, Infollex, 2003 rugpjūčio 5 d., http://tm.infollex.lt/?item=stras_publ

³⁰ Vytautas Sinkevičius, *supra* note 5, p. 250-287.

³¹ Sergej Valentinovich Baranov, *supra* note 19 (perfrazuota iš: Anna Korpen-Samsonova, „Content of The Right for Access to Justice“, *Pravo. Zhurnal Vysshey shkoly ekonomiki* 2 (2016): 111-121 http://heionline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/pravo2016&div=33&start_page=111&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults

³² Francesco Francioni, *supra* note 20, p. 30.

³³ Richard Clayton ir Hugh Tomlinson, *supra* note 16.

³⁴ David Harris, Michael O'Boyle, Carla Buckley, *supra* note 17.

³⁵ Francis Geoffrey Jacobs, Robin White, Clare Ovey, *supra* note 18.

³⁶ *Delcourt v. Belgium*, 11 Eur. Ct. H. R. §25 (1970).

³⁷ Lijana Štarienė, *supra* note 6, p. 17-19.

Viena svarbiausių ir reikšmingiausių bylų EŽTT praktikoje laikytina *Golder v. United Kingdom*³⁸, kurioje teismas išaiškino, jog EŽTK 6 straipsnio 1 dalis neapsiriboja vien tik prasidėjusiu teisiniu procesu ir nereguliuoja vien tik tokio proceso eigos, taip pat buvo pasisakyta, kad yra neįsivaizduojamas teisinės valstybės egzistavimas nesant galimybės kreiptis į teismą. Šioje byloje buvo pasisakyta ir dėl to, kad teisė kreiptis į teismą yra neatskiriamas EŽTK 6 straipsnio 1 dalies elementas. Svarbu paminėti, jog šioje byloje teisė į teismą buvo sprendžiama dėl civilinio pobūdžio teisės ar pareigos, tačiau *Deweer v. Belgium*³⁹ byloje teismas išaiškino, kad ši teisė yra užtikrinama ir baudžiamosiose bylose. P. Mahoney analizuodamas teismų praktika taip pat priėjo išvadą, kad EŽTK 6 straipsnio 1 dalies nuostatos gali būti taikomos tiek ikiteisminiame tyrime, tiek byla nagrinėjant pirmosios bei aukštesnės instancijos teismuose. Todėl šio straipsnio teikiamos garantijos pradeda veikti nuo kaltinimo asmeniui pateikimo iki galutinio teismo sprendimo priėmimo.⁴⁰

L. Štarienė teigia, kad „teisė į teismą yra esminė asmens teisių ir laisvių teismo gynimo – garantija, be kurios neįsivaizduojama teisinė valstybė“⁴¹. V. Sinkevičius pabrėžia, kad ši asmens teisė yra ne tik esminis asmens teisių ir laisvių konstitucinio instituto elementas, bet ir būtina sąlyga įgyvendinant teisingumą, taip pat neatskiriama konstitucinio teisinės valstybės principo turinio elementas⁴². Šiems mokslininkų išsakytiems teiginiams būtų galima tik pritarti, nes ir Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad „Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalies nuostata, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą, reiškia jog Lietuvoje kaip teisinėje valstybėje, kiekvienam turi būti užtikrinta galimybė savo teises ginti teisme tiek nuo kitų asmenų, tiek nuo neteisėtų valstybės institucijų ar pareigūnų veiksmų“⁴³, taip pat ne kartą yra pabrėžęs, kad „asmens teisė kreiptis į

³⁸ *Golder v. United Kingdom*, 18 Eur. Ct. H. R. §33-36 (1975).

³⁹ *Deweer v. Belgium*, 35 Eur. Ct. H. R. (1980).

⁴⁰ Paul Mahoney, *supra* note 22, p. 108-109.

⁴¹ Lijana Štarienė, L., *supra* note 6, p. 178.

⁴² Vytautas Sinkevičius, *supra* note 5, p. 253.

⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2004 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. gruodžio 10 d. nutarimu nr. 1423 „Dėl prašymų leisti įsigyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties žemės sklypus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto Žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo nustatytiems nacionaliniams ir užsienio subjektams pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos prašymų leisti įsigyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties žemės sklypus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto Žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo nustatytiems nacionaliniams ir užsienio subjektams pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimo tvarkos (1998 m. gruodžio 10 d. redakcija) 18 punkto trečiosios pastraipos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo (2002 m. sausio 24 d. redakcija) 4 straipsniui ir Lietuvos Respublikos Administracinių bylų teisenos įstatymo (2001 m. rugsėjo 19 d. redakcija) 5 straipsniui,“ *Valstybės žinios* 129, 4634 (2004); Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo, kuriuo atidėtas dėl neproporcingai sumažinto darbo užmokesčio patirtų praradimų kompensavimo mechanizmą reglamentuojančio įstatymo projekto pateikimo terminas, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 18423 (2015).

teismą yra absoliuti ir negali būti dirbtinai suvaržoma, ar nepagrįstai pasunkinamas jos įgyvendinimas“⁴⁴.

Žiūrint į Konstitucijos 30 straipsnį galima pamanyti, kad teisė kreiptis į teismą yra suteikiama tik tuomet, kai yra pažeidžiamos konstitucinės asmens teisės ir laisvės. Tačiau iš tikrųjų taip nėra, ir šią teisę reikėtų suprasti žymiai plačiau, ja pasinaudoti galima ne tik tais atvejais, kai yra pažeidžiamos asmens konstitucinės teisės, bet ir kitos asmens teisės ir laisvės. Konstitucinis Teismas suformulavo tam tikrus teisės kreiptis į teismą elementus, keli jau buvo paminėti prieš tai, t. y. absoliuti teisė, kuri negali būti dirbtinai pasunkinta arba suvaržytas jos įgyvendinimas ir ji suteikiama kiekvienam tiek nuo kitų asmenų, tiek nuo neteisėtų valstybės institucijų ar pareigūnų veiksmų. Dar yra išskirtini šie elementai: „šios teisės negalima paneigti; asmeniui jo pažeistų teisių gynyba teisme garantuojama nepriklausomai nuo jo teisinio statuso; pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių ar laisvių pažeidimo būtų galima spręsti teisme; asmens teisės turi būti ne formaliai, o realiai ir veiksmingai ginamos tiek nuo privačių asmenų, tiek nuo valdžios institucijų ar pareigūnų neteisėtų veiksmų; teisinis reguliavimas, įtvirtinantis asmens teisės į savo teisių ir laisvių teisminę gynybą įgyvendinimo tvarką, turi atitikti *inter alia* iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantį teisinio aiškumo reikalavimą; kad įstatymų leidėjas privalo įstatymuose aiškiai nustatyti, kaip ir į kokį teismą asmuo gali kreiptis, kad asmuo iš tikrųjų galėtų įgyvendinti savo teisę kreiptis į teismą dėl savo teisių ir laisvių pažeidimo; kad įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigto specializuoto pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskųsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui. [...] pažymėtina, kad įstatymų leidėjas turi diskreciją, laikydamasis konstitucinio teisinės valstybės principo, nustatyti, į kokį teismą ir kokia tvarka asmuo gali kreiptis dėl savo pažeistų teisių ir laisvių gynimo. Kartu pabrėžtina, kad įstatymų leidėjas pagal Konstituciją negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo,

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 54, 1587 (2000); Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas dėl teisenos byloje pagal pareiškėjo – Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, ar Lietuvos Respublikos politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsniui, 30 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2,3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, Konstituciniam teisinės valstybės principui, taip pat ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo nr. 689 „Dėl teisėtarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo „dalinio pakeitimo“ 1 punktas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 straipsniui, 5 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2,3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui nutraukimo,“ *Valstybės žinios* 88, 3475 (2006); Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas, *supra* note 4.

pagal kurį asmuo, nepriklausomai nuo jo teisinio statuso, dėl savo pažeistų teisių negalėtų kreiptis į teismą ar ši jo teisė būtų suvaržyta⁴⁵.

Dažniausiai teisė į teismą yra suprantama kaip galimybė kreiptis į pirmos instancijos teismą. Tačiau kaip buvo minėta, ši teisė negali būti aiškinama siaurai, t. y. ne tik teisė kreiptis į pirmosios instancijos teismą, bet ir teisė kreiptis į aukštesnės instancijos teismus. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad baudžiamajame procese prieš patenkant į teismą bylai, dažniausiai joje yra atliekamas ikiteisminis tyrimas tam, kad būtų išaiškintos nusikalstamos veikos aplinkybės, nustatyti kalti asmenys. Tam tikrais, įstatyme numatytais atvejais, kad ikiteisminis tyrimas vyktų sklandžiai, asmens teisės gali būti ribojamos, nesurinkus pakankamai duomenų, gali būti nutrauktas ikiteisminis tyrimas. Dėl to, kartais galutiniai sprendimai gali būti priimami ne teismo, o, pvz., tam tikro pareigūno ar prokuroro, tačiau teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principas reikalauja nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad asmeniui būtų galimybė tokius sprendimus, kurie nėra priimti teismo, apskųsti teismui. Kadangi ne pareigūnas ar prokuroras, o tik tai teismas gali leisti arba neleisti riboti tam tikras žmogaus teises ir laisves⁴⁶.

Teisė į teismą turi būti ne tik įtvirtinta įstatymuose, tačiau turi būti sudarytos realios sąlygos ja pasinaudoti⁴⁷. Valstybių pareiga yra užtikrinti veiksmingą šios teisės užtikrinimo mechanizmą. Tai jokių būdu nereiškia, kad teisė kreiptis į teismą turi būti suprantama, kaip kreipimasis į teismą bet kokių būdu. Jau minėtoje *Golder v. United Kingdom* byloje Teismas išaiškino, kad teisė kreiptis į teismą nėra absoliuti ir tam tikrais atvejais šios teisės apribojimais yra pateisinami ir netgi reikalauja valstybės reguliavimo. Teismas *Ashingdane v. United Kingdom* byloje apibrėžė tam tikrus teisės į teismą apribojimo principus, nurodydamas, kad bet kokie taikomi ribojimai negali apriboti asmens teisės kreiptis į teismą tokiu būdu, kad būtų pažeista pati teisės esmė. Apribojimais turi būti siekiama teisėto tikslo ir jie turi būti proporcingi tarp taikomų priemonių ir siekiamo tikslo. Visiems asmenims turi būti suteikiamos vienodos galimybės kreiptis į teismą, nepriklausomai nuo jų rasės, lyties, religijos ar kažkokio kitokio statuso, priešingu atveju tai bus laikomas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimu.⁴⁸

Lietuvoje teisė kreiptis į teismą reglamentuoja atitinkami BPK straipsniai. Juose yra nustatyta pareiškimo ar skundo forma, turinys, padavimo tvarka bei terminai. Lietuvos Konstitucinis Teismas taip pat yra išsakęs savo poziciją šiuo klausimu: „konstitucinė asmens teisė kreiptis į teismą nereiškia, jog įstatymų leidėjas procesiniuose įstatymuose, *inter alia*

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 90 straipsnio 8 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 130, 4910 (2006).

⁴⁶ Petras Ancelis, *supra* note 7, p. 178.

⁴⁷ *Golder v. United Kingdom*, *supra* note 38, §35; *Bellet v. France*, 333 Eur. Ct. H. R. §36 (1995); *Canete de Goni v. Spain*, VIII Eur. Ct. H. R. (2002); *Nunes Dias v. Portugal (des.)*, IV Eur. Ct. H. R. (2003).

⁴⁸ *Ashingdane v. United Kingdom*, 93 Eur. Ct. H. R. §57 (1985).

įstatymuose, reglamentuojančiuose baudžiamojo proceso santykius, negali nustatyti kreipimosi į teismą tvarkos ir tam tikrų formalių reikalavimų, kuriuos turi atitikti teismui pateikiamas kreipimasis. Pažymėtina ir tai, kad konstitucinė asmens teisė kreiptis į teismą neužkerta kelio įstatymų leidėjui nustatyti ir formalius reikalavimus, taikomus asmens kreipimuisi, pagal kurį gali būti pradedamas nusikalstamos veikos tyrimas ar baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme. Pats savaime tokių formalių reikalavimų nustatymas dar nereiškia, kad yra dirbtinai suvaržyta asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą ar nepagrįstai pasunkintas šios teisės įgyvendinimas. Tačiau įstatymų leidėjas, reglamentuodamas kreipimosi į teismą tvarką ir nustatydamas tam tikrus reikalavimus, kuriuos turi atitikti teismui pateikiamas kreipimasis, *inter alia* reikalavimus, taikomus asmens kreipimuisi, pagal kurį pradedamas nusikalstamos veikos tyrimas ar baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme, negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad juo būtų nepagrįstai pasunkintas kokios nors asmens konstitucinės teisės ar teisėto intereso, *inter alia* ir asmens teisės į teisminę gynybą, įgyvendinimas ar apskritai jis taptų neįmanomas. Priešingu atveju būtų pažeista Konstitucija, *inter alia* Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta asmens teisė į teisminę gynybą, iš teisinės valstybės principo kylanti asmens, visuomenės teisė į saugumą nuo nusikalstamų kėsinių ir asmens teisė į tinkamą teisinį procesą⁴⁹.

Europos Žmogaus Teisių Teismas laikosi pozicijos, jog teisė kreiptis į teismą turi būti aiškinama Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos preambulės kontekste, nes įtvirtintas teisės viršenybės principas yra priimtas visų Konvenciją ratifikavusių valstybių. Kaip vieną iš teisės viršenybės principo sudedamųjų dalių Teismas nurodo teisės stabilumo principą. Šis principas yra traktuojamas taip, jog galutinis įsiteisėjęs teismo sprendimas negali būti tokioje padėtyje, kuomet jis gali būti iš naujo apskūstas, t. y. neribojamas įsiteisėjusio teismo sprendimo apskundimas. Šią savo poziciją Teismas išdėstė *Brumarescu v. Rumunija*⁵⁰ byloje. Tačiau galimybė neribotai skūsti įsiteisėjusius teismų sprendimus yra įtvirtinta Latvijoje, Rumunijoje, Rusijoje, Moldavijoje, Ukrainoje⁵¹. LR Konstitucinis Teismas pritaria EŽTT išsakytai pozicijai „kad įstatymų leidėjas, reglamentuodamas baudžiamojo proceso santykius, gali nustatyti ir tokį

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 7, 254 (2006).

⁵⁰ *Brumarescu v. Romania* [GC], I Eur. Ct. H. R. §61 (1999).

⁵¹ Petras Ancelis, *supra* note 7, p. 192.

teisinį reguliavimą, kad nebūtų leidžiama asmeniui piktnaudžiauti konstitucine teise kreiptis į teismą, kai tokiam kreipimuisi nėra jokio pagrindo⁵².

„Sunku įsivaizduoti šiuolaikinę baudžiamosios justicijos sistemą be apeliacinės instancijos teismų. Jei ne visose, tai bent jau daugumoje valstybių vidaus teisinėse sistemose yra numatyta dviejų bet dažniau trijų lygių nuosprendžių patikrinimo galimybė⁵³. Pagal valdžių padalijimo principą, teismas yra vienintelė institucija, galinti vykdyti teisingumą šalyje. „Teisingumas įvykdomas tuomet, kai byla išsprendžiama iš esmės, joje išaiškinama tiesa⁵⁴. Teismas ir teisėjai, vykdydami savo funkcijas, taip pat daro klaidų, gali būti netinkamai nustatytos faktinės bylos aplinkybės, netinkamai atliktas teisinis jų vertinimas, ar netinkamai pritaikytos baudžiamojo proceso įstatymo normos, dėl to, ne visuomet priimtas sprendimas būna teisėtas ir pagrįstas. Žiūrint į tai, jog teismai kartais gali klysti, proceso dalyviams būtina sudaryti ir užtikrinti galimybę inicijuoti galimai padarytų pažeidimų kontrolę ir tikėtis teisėto ir pagrįsto sprendimo. Teisė skųsti teismo sprendimą aukštesnės instancijos teismui yra įtvirtinta EŽTK Septintojo protokolo 2 straipsnyje, kuriame nurodoma, jog kiekvienas asmuo, teismo nuteistas už nusikaltimą, turi teisę reikalauti, kad jo apkaltinamasis nuosprendis ar bausmė būtų peržiūreti aukštesnės teisminės instancijos, taip pat Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnio 5 dalyje, kuri irgi nustato, jog kiekvienas asmuo, nuteistas už nusikaltimo padarymą, turi teisę, kad jo nuteisimą ir nuosprendį pagal įstatymą peržiūrėtų aukštesnė teisminė instancija. Lietuvoje teisę apskųsti teismo sprendimą reglamentuoja LR BPK VI, VIII dalies normos.

Tam, kad būtų įvykdytas teisingumas ir padarytos klaidos būtų ištaisytos, daugumoje šalių yra sukurta pakopinė, kitaip vadinama instancinė, teismų sprendimų tikrinimo sistema. Aukštesnė instancija tikrina žemesnės pakopos teismo priimtus nuosprendžius ar nutartis. Įstatymas numato, jog kiekviena instancija turi tik jai būdingus požymius. Pagal Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalį teisėjai ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, tai reiškia, kad teismai nėra vienas kitam pavaldūs. Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, „kad iš Konstitucijos kylančios bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos negalima interpretuoti kaip hierarchinės, nes nė vienas žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismas nėra administraciniu arba organizaciniu atžvilgiu ar kaip nors kitaip pavaldus jokiam aukštesnės instancijos teismui: pirmosios instancijos bendrosios kompetencijos teismai nėra pavaldūs nei apeliacinės, nei kasacinės instancijos bendrosios kompetencijos teismams, o Lietuvos apeliacinis teismas nėra pavaldus Lietuvos Aukščiausiajam Teismui⁵⁵, taip pat „joks teisėjas, vykdydamas

⁵² Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas, *supra* note 49.

⁵³ Mark C. Fleming, „Appellate review in the International Criminal Tribunals,“ *Texas International Law Journal* 37, 1 (Winter, 2002): 111, <http://www.tilj.org/content/journal/37/num1/Fleming111.pdf>

⁵⁴ Petras Ancelis, *supra* note 7, p. 177.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. rdakcija),

teisingumą, nėra ir negali būti pavaldus jokiai kitam teisėjui ar kurio nors teismo (*inter alia* teismo, kuriame dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmininkui⁵⁶.

EŽTT, aiškindamas Konvencijos 6 straipsnio nuostatas, kurios reglamentuoja teisę į teisingą teismą, savo sprendimuose ne kartą yra pasisakęs, jog šio straipsnio nuostatos neįpareigoja valstybių kurti apeliacinius ar kasacinius teismus. Valstybės pačios pasirenka kokius teismus jos kurs ir kaip bus vykdomas teisingumas, tačiau jeigu valstybėse yra apeliacinės ir kasacinės instancijos teismas, tokiu atveju EŽTK 6 straipsnio nuostatos saugo asmenų teisę į apeliaciją ir kasaciją, kuri yra suteikta valstybių nacionalinių įstatymų.⁵⁷ Valstybės gali nusistatyti tam tikras sąlygas asmenims, norintiems skųsti priimtus sprendimus apeliacine ar kasacine tvarka, ir tai nebus laikoma EŽTK 6 straipsnio pažeidimu. Tačiau nacionalinių įstatymų nuostatos gali būti laikomos neatitinkančiomis EŽTK 6 straipsnio pavyzdžiui tuomet, kai valstybės nustato per trumpus terminus skundams paduoti⁵⁸, neaiškūs proceso įstatymai, dėl kurio asmuo praranda galimybę pasinaudoti apeliacinio ar kasacinio apskundimo teise⁵⁹ ar pasitaikantys kitokie pažeidimai.

Lietuvos Baudžiamojo proceso kodekso II skyriuje yra išvardyti trijų instancijų teismai: pirmos instancijos teismas (32 straipsnis), apeliacinės instancijos teismas (12 straipsnis) ir kasacinės instancijos teismas (24 straipsnis). LR BPK yra numatyta ir dar viena sprendimų kontrolės forma – baudžiamosios bylos atnaujinimas (BPK 453 straipsnio 5 dalis, 459 straipsnio 4 dalis, 449 straipsnio 2 dalis), tačiau dėl savito pobūdžio tai nėra laikoma atskira instancija, kaip apeliacija ar kasacija. Šiomis sprendimų kontrolės formomis proceso dalyviai gali pasinaudoti tik tuomet, kai byla yra išnagrinėjama iš esmės. Baudžiamajame procese yra išskiriamos kelios teismų sprendimų apskundimo formos, t. y. įprastinės (ordinarinės) ir išimtinės (ekstraordinarinės)⁶⁰. Lietuvoje įprastinę teismų sprendimų kontrolės formą atitinka apeliacija, išimtinę – kasacija ir baudžiamosios bylos atnaujinimas, kai kuriose užsienio šalyse, pavyzdžiui JAV, jų galima rasti ir daugiau⁶¹.

Apeliacijos institutas yra įtvirtintas daugumoje šalių. „Apeliacija – tai antrosios instancijos teismo veikla tikrinant pirmosios instancijos teismų priimtus sprendimus, kitaip tariant, vienas iš būdų ištaisyti galimai bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme padarytas

Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 36, 1292 (2006).

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nuostatų išaiškinimo,“ *Valstybės žinios* 2907 (2014).

⁵⁷ *Delcourt v. Belgium*, *supra* note 36, §25; *Levages Prestations Services v. France*, V Eur. Ct. H. R. §44 (1996); *Garcia Manibardo v. Spain*, II Eur. Ct. H. R. §39 (2000); *Zborovský v. Slovakia*, Eur. Ct. H. R. §46 (2012).

⁵⁸ *Pérez de Rada Cavanilles v. Spain*, Eur. Ct. H. R. VIII §49 (1998);

⁵⁹ *Georgel and Georgeta Stoicescu v. Romania*, Eur. Ct. H. R. §74 (2011); *Bellet v. France*, *supra* note 47, §36.

⁶⁰ Irma Randakevičienė, „Baudžiamojo proceso atnaujinimas: samprata ir pagrindinės rūšys,“ *Jurisprudencija* 1, 91 (2007): 78-84, p. 78-79.

⁶¹ Jean Pradel, *supra* note 28, p.84.

klaidas⁶². Tai yra kontrolinė stadija, kurios pagrindinė paskirtis, kaip jau buvo minėta, taisyti galimai padarytas klaidas ir neleisti neteisėtiems sprendimams patekti į valstybės teisinę apyvartą. Galimybė baudžiamajame procese sprendimus skųsti apeliacine tvarka yra svarbi asmens teisių apsaugos garantija. Galima būtų išskirti tokius pagrindinius, daugumos valstybių apeliaciniam procesams būdingus bruožus: skundžiami neįsiteisėję teismų sprendimai; skundas dėl neįsiteisėjusio sprendimo gali būti pateiktas bet kokiais pagrindais ir motyvais; skundą gali pateikti asmuo, kuris pagal įstatymus turi tokią teisę; skundas turi atitikti tam tikrus formas, turinio reikalavimus ir turi būti pateiktas per nustatytą terminą apeliaciniam skundui pateikti; skundo padavimas sustabdo teismo sprendimo įsiteisėjimą ir vykdymą (suspensyvinis apeliacijos efektas – lot. *effectus suspensivus*)⁶³.

Nors daugumos valstybių baudžiamojo proceso teisėje yra vartojama apeliacijos sąvoka, tačiau gana dažnai šios sąvokos suvokimas skirtingose valstybėse nėra vienodas. Tai priklauso nuo to, kaip baudžiamajame procese yra vertinama apeliacija – ar kaip pakartotinis bylos nagrinėjimas (*novum iudicium*), ar kaip pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolė (*revisio prioris instantiae*)⁶⁴. Priklausomai nuo to yra susiformavusios dvi apeliacinio proceso rūšys, t. y. neribota (visiška) apeliacija ir ribota (dalinė) apeliacija. Neribota apeliacija suvokiama kaip pirmosios instancijos teismo proceso pakartojimas iš esmės, kai baudžiamoji byla nagrinėjama neatsižvelgiant į priimtą sprendimą, apeliacinės instancijos teismas priima savarankišką sprendimą, nėra ribojamas naujų įrodymų pateikimas, apeliacinės instancijos teismas privalo bylą baigti negalėdamas jos grąžinti pirmajai instancijai. Ribotos apeliacijos atveju apeliacinės instancijos teismas tikrina priimtą pirmosios instancijos teismo sprendimą, atlieka kontrolinę funkciją, taiso pirmosios instancijos teismo padarytas fakto klaidas, teisės klaidas, arba fakto ir teisės klaidas, faktines baudžiamosios bylos aplinkybes teismas tiria tik tuomet, kai apeliantas ginčija jų ištyrimo pirmosios instancijos teisme tinkamumą, naujų įrodymų pateikimas yra ribojamas, tačiau esant būtinybei galima papildyti bylos medžiagą. Pagal šią apeliacijos rūšį teismas baudžiamąją bylą gali grąžinti iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui.

Lietuvoje vyrauja ribotos apeliacijos modelis, tai reiškia, kad bylos nėra nagrinėjamos iš naujo, o priimti nuosprendžiai ir nutartys apeliacinės instancijos teisme gali būti tikrinamos tiek faktiniu, tiek teisiniu pagrindu. Lietuvoje apeliacinį procesą reglamentuoja BPK VI dalis. Tam, kad būtų pradėtas apeliacinis procesas, norintis paduoti skundą proceso dalyvis turi įgyvendinti

⁶² Artūras Driukas ir Virgilijus Valančius, *Civilinis procesas: teorija ir praktika IV tomas* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2009), 16.

⁶³ Petras Ancelis, *supra* note 7, p. 185-188; *ibid.*, p. 25; Goda Ambrasaitė, „Apeliacinio proceso prielaidos,“ *Jurisprudencija* 79 (2006): 7-15.

⁶⁴ Goda Ambrasaitė, „Apeliacija Lietuvos Administraciniame procese: pagrindinės reformos kryptys,“ *Jurisprudencija*. 4, 82 (2006), 14.

tam tikras įstatyme numatytas sąlygas. Visu pirma, skundas turi būti pateiktas per tam tikrą terminą. Antra, skundas turi būti pateiktas tokio asmens, kuriam įstatymai suteikia tokią teisę. Trečia, pateiktas skundas turi atitikti įstatyme nustatytus formos ir turinio reikalavimus. Ketvirta, apeliacinio skundo dalykas taip pat turi atitikti jam keliamus reikalavimus. Apeliacinis teismas baudžiamąsias bylas nagrinėja pateikto apeliacinio skundo ribose, tai reiškia, kad apeliacinio proceso ribas nustato ne pats teismas, o skundą pateikęs proceso dalyvis, gali būti skundžiamas tiek visas nuosprendis ar nutartis, tiek jo dalis. BPK 320 straipsnio 3 dalis nustato, kad tam tikrais atvejais, kai teismas, nagrinėdamas bylą, nustato esminių BPK pažeidimų, nepaisydamas skundo ribų, patikrina, ar tai turėjo neigiamos įtakos ne tik asmeniui, dėl kurio skundo nagrinėjama byla, bet ir kitiems skundų nepadavusiems nuteistiesiems.

Kitas svarbus apskundimo būdas – kasacija, kuri priklauso išimtinai (ekstraordinarinei) teismų sprendimų kontrolės formai. Ir nors yra preziumuojama, kad įsiteisėję teismų nuosprendžiai ir nutartys yra teisėti ir pagrįsti, tačiau negalima atmesti klaidos tikimybės⁶⁵. Kasacijai yra būdingas viešojo intereso gynimo tikslas, todėl šia sprendimų kontrolės forma galima pasinaudoti tik išimtiniais atvejais. Kasacinius skundus Lietuvoje nagrinėja vienintelis teismas – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Tai patvirtina ir Teismų įstatymo⁶⁶ 23 straipsnio 1 dalis, kurioje nurodoma, jog Aukščiausiasis Teismas yra vienintelis kasacinės instancijos teismas įsiteisėjusiems bendrosios kompetencijos teismų nuosprendžiams ir nutartims peržiūrėti. Kadangi šis teismas formuoja vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus, bylos šiame teisme yra nagrinėjamos tik teisės taikymo aspektu. Kaip ir apeliacinėje instancijoje, taip ir čia, pagrindinis kasacijos tikslas yra ištaisyti galimai padarytas žemesnių instancijų teismų klaidas taikant baudžiamuosius ir baudžiamojo proceso įstatymus.

Kitaip nei apeliaciniame procese, kuriame nėra numatytos apeliacinių skundų atrankos, kasaciniame procese tokia tvarka yra numatyta. Kasaciniai skundai yra paduodami tiesiogiai Lietuvos Aukščiausiajam Teismui. Kadangi ši sprendimų kontrolės forma yra išimtinė, todėl ir reikalavimai skundui paduoti yra žymiai griežtesni. Pagal BPK LAT kasacine tvarka nagrinėja įsiteisėjusius teismų sprendimus baudžiamosiose bylose. Kreiptis į kasacinį teismą su skundu galima tik tuomet, kai yra išnaudotos visos įprastinės apskundimo procedūros. Tai nurodyta ir BPK 367 straipsnio 3 dalyje, kurioje teigiama, kad kasacine tvarka neskundžiami ir nenagrinėjami apeliacine tvarka neskūsti ir nenagrinėti nuosprendžiai ar nutartys, be to kasacine tvarka apskūsti įsiteisėjusį nuosprendį ar nutartį galima tik dėl tų klausimų, kurie buvo nagrinėti apeliacinės instancijos teisme. Kasaciniam nagrinėjimui teikiamas skundas turi atitikti įstatyme

⁶⁵ Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, *supra* note 10, p. 527.

⁶⁶ „Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas,“ *Valstybės žinios* 46, 851 (1994).

nurodytus turinio ir formos reikalavimus. Skunde turi būti nurodyti teisiniai argumentai, kuriais pagrindžiami BPK 369 straipsnyje nurodyti kasacine tvarka nagrinėjami bylos pagrindai.

Dar viena ekstraordinarinė teismų sprendimų priežiūros forma Lietuvoje yra laikoma baudžiamojo proceso atnaujinimas. „Baudžiamosios bylos atnaujinimas yra išimtinis baudžiamojo proceso etapas, vykstantis esant ypatingoms, baudžiamojo proceso įstatyme numatytoms, sąlygoms, kuriame tikrinamas įsiteisėjusio teismo nuosprendžio ar nutarties teisėtumas ir pagrįstumas“⁶⁷ - taip baudžiamojo proceso atnaujinimą apibūdina Lietuvos mokslininkai. Nors šis procesas yra taikomas labai retais ir išimtiniais atvejais, tačiau galimybė atnaujinti baudžiamosios bylos procesą leidžia maksimaliai užtikrinti, kad būtų įvykdytas teisingumas, nepagrįsti ir neteisėti teismų sprendimai neliktų galioti tuomet, kai visos galimybės jiems peržiūrėti jau yra išnaudotos. Šį išskirtinį procesą Lietuvoje reglamentuoja BPK XI dalies (XXXIII, XXXIV, XXXV skyrių) normos. Šios dalies normose nėra numatyta, kokius reikalavimus turėtų atitikti pareiškimas ar prašymas atnaujinti baudžiamąją bylą, tačiau iš normų konteksto galima daryti išvadą, jog tokiuose prašymuose ar pareiškimuose turėtų būti nurodyti teismų pavadinimai ir sprendimų priėmimo datos, nurodyti bylos atnaujinimo pagrindai, motyvai, argumentai pagrindžiantys tokį prašymą bei pasirašytas pareiškėjo.

Baudžiamojo proceso įstatyme yra numatytos trys baudžiamojo proceso atnaujinimo rūšys. Baudžiamoji byla gali būti atnaujinama dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių (BPK 443-450 straipsniai), dėl aiškiai netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymo (BPK 451-455 straipsniai) ir dėl Jungtinių Tautų žmogaus teisių komiteto arba Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų (BPK 456-461 straipsniai). Teikti prašymą atnaujinti baudžiamąją bylą nurodytais pagrindais galima ne bet kada, o tik laikantis įstatyme nurodytų terminų. Pavyzdžiui, prašymas dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių gali būti teikiamas ne vėliau kaip per vienerius metus nuo naujų aplinkybių paaiškėjimo dienos; prašymas dėl aiškiai netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymo – tik tol, kol nuteistasis baigs atlikti paskirtą bausmę arba kol baigsis laikas, kuriam atidėtas bausmės vykdymas; o dėl Jungtinių Tautų žmogaus teisių komiteto arba Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų – per šešis mėnesius nuo tos dienos, kai priimtas Jungtinių Tautų žmogaus teisių komiteto sprendimas arba Europos žmogaus teisių teismo sprendimas yra ar tampa galutinis. Taigi, praleidus nustatytus terminus, proceso dalyviui nėra numatytos galimybės prašyti juos atnaujinti, kaip tai galima daryti apeliacinėje ar kasacinėje instancijoje nurodant svarbias priežastis, kurios lėmė skundo padavimo termino praleidimą.

Išnagrinėjus teisę kreiptis į aukštesnės instancijos teismus Lietuvoje, galima paanalizuoti šią teisę kitose šalyse. Pavyzdžiui, Vokietijoje baudžiamąsias bylas nagrinėja keturių pakopų teismai: apylinkių (vok. *Amtsgerichte*), apygardų, kitaip žemių (vok.

⁶⁷ Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, *supra* note 10, p. 609.

Landgerichte), aukštesnieji apygardų, kitaip aukštesnieji žemių (vok. *Oberlandesgerichte*) ir Federalinis Teisingumo Teismas (vok. *Bundesgerichtshof*)⁶⁸. Neįsiteisėję teismo nuosprendžiai gali būti apskundžiami apeliacine ar revizine (kasacine) tvarka, taip pat tam tikri priimti sprendimai gali būti skundžiami atskiraisiais skundais (vok. – *Beschwerde*). Apskundimo institutas reglamentuotas Vokietijos Baudžiamojo proceso kodekso 296-358 paragrafuose⁶⁹. Apeliacine tvarka gali būti skundžiami tik žemesniosios instancijos (apylinkės teismo) teismų nuosprendžiai. Kitų teismų nuosprendžiai apskundžiami tik kasacine tvarka, taip pat šia tvarka gali būti skundžiami apeliacinės instancijos teismo priimti nuosprendžiai. Taip yra todėl, kad žemesniosios instancijos teismuose bylas nagrinėja vienas teisėjas, arba teisėjas ir du tarėjai, o aukštesnėse instancijose dirba didesnės sudėties teismas, todėl, kaip teigiama, sprendimai yra geriau apgalvoti⁷⁰. Skirtingai nei Lietuvoje, Vokietijoje asmenys, turintys teisę skusti apylinkės teismo nuosprendį, gali praleisti apeliacinę instanciją ir iš karto nuosprendį skusti kasacine (revizine) tvarka. Kaip ir Lietuvoje, apeliacinėje instancijoje nuosprendžiai peržiūrimi faktiniais ir teisiniais pagrindais, o kasacinėje instancijoje tik teisės taikymo aspektu. Vokietijos baudžiamajame procese taip pat žinomas baudžiamosios bylos atnaujinimo institutas, jis yra reglamentuotas Vokietijos BPK 359-373a paragrafuose.

Prancūzijoje kaip pirmojoje instancijoje baudžiamosios bylos yra nagrinėjamos mažosios instancijos, didžiosios instancijos ir prisiekusiųjų teismuose. Taip pat yra apeliaciniai teismai ir kasacinis teismas⁷¹. Be minėtų teismų Prancūzijoje veikia specialūs teismai nepilnamečių byloms nagrinėti. Prancūzijoje, lyginant su Lietuva, teismų priežiūros formų yra daugiau: įprastinėms priklauso opozicija (pranc. – *l'oppositio*) ir apeliacija (pranc. – *l'appel*), išimtinėms – kasacija (pranc. - *pourvoi en cassation*) ir revizija (pranc. - *pourvoi en révision*)⁷². Opozicija ypatinga tuo, jog ją pasinaudoti galima tik tuo atveju, kai teismo sprendimas yra priimamas rašytinio proceso tvarka. Apeliacinis procesas yra panašus kaip ir Lietuvoje, tačiau čia yra įtvirtintas neribotos apeliacijos modelis, kas reiškia, kad byla, kuri buvo išnagrinėta pirmos instancijos teisme, iš naujo yra nagrinėjama apeliaciniame teisme. Prancūzijos baudžiamajame procese egzistuoja keletas kasacijos rūšių: dėl baudžiamojo proceso šalių intereso, skundžiami neįsiteisėję teismo sprendimai ir dėl teisės intereso, šiuo atveju skundžiami įsiteisėję teismų sprendimai. Baudžiamosios bylos atnaujinimu šioje šalyje yra laikoma revizija.

⁶⁸ „Vokietijos Federacinės Respublikos Teismų santvarkos įstatymas“, Juris, 2014 http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gvg/englisch_gvg.html

⁶⁹ „Vokietijos Federacinės Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas“, Legislationline, žiūrėta 2016 lapkričio 23 d., <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

⁷⁰ Jean Pradel, *supra* note 28, p. 494.

⁷¹ „Prancūzijos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas“, Legislationline, žiūrėta 2016 lapkričio 23 <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

⁷² Petras Ancelis, *supra* note 7, p.186, 190-191.

Anglijoje, kuri yra bendrosios teisės tradicijos valstybė, terminas *appeal* apima visus teismų sprendimų apskundimo būdus, t. y. ir įsiteisėjusių, ir neįsiteisėjusių, tai yra „ir skundas Apeliaciniam teismui (dėl fakto ir dėl teisės), ir šio teismo sprendimo apskundimas Lordų Rūmams (dėl teisės)“⁷³. Šioje valstybėje baudžiamosios bylos yra nagrinėjamos Magistratų teismuose (angl. - *Magistrates Courts*), Karūnos teisme (angl. – *Crown Courts*), Aukštajame teisme (angl. – *High Court of Justice*), Apeliaciniame teisme (angl. – *Court of appeal*), o galutinė instancija baudžiamosioms byloms nagrinėti yra Lordų rūmai (angl. – *House of Lords*). Anglijos baudžiamajame procese skundu pateikimas yra labai ribotas, kadangi čia yra sukurta leidimų sistema, ir norint, kad baudžiamoji byla būtų peržiūrėta faktiniu pagrindu, reikia kreiptis į Apeliacinį teismą, kuris tokiai apeliacijai turi duoti leidimą. Žymiai paprasčiau yra tuo atveju, kai apeliacija yra paremta tik teisiniais klausimais, tuomet jokių leidimų nereikia. Svarbu paminėti, kad tokia skundų ribojimo sistema yra prigijusi ir kitose bendrosios teisės tradicijos (angl. – *common law*) šalyse.⁷⁴

Apibendrinant, galima daryti išvadą, jog teisė į apskundimą yra laikoma viena pamatinių žmogaus teisių, o vienas svarbiausių pažeistų teisių ar laisvių gynimo būdų vis dėl to yra jų gynimas teisme. Egzistuoja daugybė apskundimo formų. Tokių jų gausą lėmė valstybių istorinė raida, susiformavusi teisė bei teisingumą vykdančių institucijų sistema, taip pat ir skirtingas apskundimo būdų terminologijos vartojimas skirtingose šalyse. Plačiausia prasme, apskundimo institutas yra suprantamas kaip padarytų klaidų ištaisymo mechanizmas, kurios gali atsirasti taikant baudžiamojo bei baudžiamojo proceso įstatymus, kuriais gali būti suvaržytos asmenų teisės ir laisvės. Šis institutas svarbus tuo, jog užtikrina baudžiamojo proceso dalyviams ir subjektams suteiktą teisę kreiptis į teismą, kas reiškia, kad jiems turi būti suteikta galimybė nors vieną kartą teismo sprendimą apskusti aukštesnės instancijos teismui arba apskritai asmuo galėtų tam tikrus sprendimus apskusti teismui, kaip teisingumą vykdančiai institucijai. Daugumoje valstybių stengiamasi nustatyti tokią apskundimo tvarką, kad sprendimus galima būtų apskusti dėl materialinių ir dėl procesinių pažeidimų. Teisė kreiptis į teismą išsirutuliojo iš teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principo. EŽTK 6 straipsnyje įtvirtinta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą negali būti aiškinama siaurai, todėl ji saugo ne tik tiesiogiai šiame straipsnyje įtvirtintas teises, bet ir netiesiogiai, tame tarpe ir teisę į teismą. Pabrėžtina, kad EŽTK 6 straipsnio 1 dalies nuostatos pradeda veikti nuo kaltinimo asmeniui pateikimo iki galutinio teismo sprendimo priėmimo. Teisės kreiptis į teismą užtikrinimas turi būti efektyvus ir veiksmingas. Ir nors teisei kreiptis į teismą gali būti taikomi tam tikri apribojimai, tačiau vadovaujantis teisinės gynybos prieinamumo ir universalumo principu, tai neturi užkirsti kelio

⁷³ Jean Pradel, *supra* note 28, p. 493.

⁷⁴ *Ibid.*, p. 495.

asmenims, manantiems, kad jų teisės ir laisvės yra pažeistos jas ginti teisme, nustatant tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų ne teismo priimtų galutinių sprendimų apskundimą teismui.

2. APSKUNDIMAS IKITEISMINIAME TYRIME

„Ikiteisminis tyrimas - proceso stadija, trunkanti nuo sprendimo pradėti ikiteisminį tyrimą priėmimo iki bylos su kaltinamuoju aktu perdavimo teismui“⁷⁵. Pradėjus ikiteisminį tyrimą, yra pradedamas ir baudžiamasis procesas, kas reiškia, kad ikiteisminis tyrimas yra pirmoji baudžiamojo proceso stadija. BPK 2 straipsnyje nurodyta, kad prokuroras ir ikiteisminio tyrimo įstaigos kiekvienu atveju, kai paaiškėja nusikalstamos veikos požymių, privalo pagal savo kompetenciją imtis visų įstatymų numatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika. Taigi, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ir prokuroras, kai yra gaunamas pranešimas apie galimai padarytą nusikalstamą veiką, privalo tuoj pat į ją reaguoti ir imtis atitinkamų veiksmų. Tai jokių būdu nereiškia, kad ikiteisminis tyrimas turi būti atliekamas bet kokiomis priemonėmis ir būdais, kad asmuo būtų apkaltintas nusikalstamos veikos padarymu. Ikiteisminis tyrimas yra labai svarbus baudžiamojo proceso etapas, kadangi jo metu yra išaiškinamos nusikalstamos veikos aplinkybės, nustatomas galimai nusikalstamą veiką padaręs asmuo, ieškomi, fiksuojami ir paaimami visi bylai reikšmingi duomenys ir tuomet ikiteisminio tyrimo medžiaga su kaltinamuoju aktu yra perduodama teismui, kur prasideda antroji baudžiamojo proceso stadija – bylų procesas pirmosios instancijos teisme. Labai svarbu yra užtikrinti, kad ikiteisminis tyrimas vyktų objektyviai, laikantis baudžiamojo proceso taisyklių, renkant ne tik kaltinančius, bet ir asmenį teisinančius įrodymus, kad teismas be trukdžių galėtų priimti teisingą galutinį sprendimą. Priešingu atveju, imantis bet kokių priemonių nusikalstamai veikai tirti, gali būti šiurkščiai pažeistos žmogaus teisės ir nebus įgyvendinta baudžiamojo proceso paskirtis - ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas (BPK 1 straipsnis). Pareiga tinkamai atlikti ikiteisminį tyrimą tenka prokurorui, ji yra įtvirtinta Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalyje, kurioje nurodoma, kad ikiteisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja bei valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko prokuroras.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pažymėta, jog „konstitucinis teisminės gynybos principas yra universalus; [...] teisės aktais gali būti nustatyta ir ikiteisminė ginčų sprendimo tvarka, tačiau negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigta asmens, manančio, jog jo teisės ar laisvės pažeistos, teisė ginti savo teises ar laisves teisme“. Jeigu įstatymas kokių nors skundų nagrinėjimą priskiria ne teismo, o ikiteisminio tyrimo ar prokurorų kompetencijai, tai teisminės gynybos principas reikalauja, kad asmeniui, nesutinkančiam su priimtu sprendimu, būtų garantuota teisė tokį priimtą sprendimą apskusti teismui. Ikiteisminio

⁷⁵ Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, *supra* note 10, p. 286.

tyrimo metu „teisę į teisminę gynybą padeda įgyvendinti teisminę kontrolę ikiteisminio tyrimo metu vykdančio ikiteisminio tyrimo teisėjas“⁷⁶. Baudžiamojo proceso kontrolė teisinėje literatūroje yra laikoma viena iš baudžiamojo proceso funkcijų. A. Panomariovas šią funkciją apibrėžia kaip teisinę priemonę, kuri leidžia užkirsti kelią galimiems procesiniams pažeidimams ar klaidoms atsirasti ir kuri sudaro sąlygas laiku nustatyti padarytus pažeidimus (klaidas) ir juos greitai pašalinti⁷⁷. Baudžiamojo proceso kontrolė yra laikoma baudžiamojo proceso dalyvių veikla, kuri susideda iš baudžiamojo proceso dalyvių atliekamų veiksmų ir priimamų sprendimų. A. Panomariovas, analizuodamas baudžiamojo proceso kontrolės funkcijos turinį, išskiria du ją sudarančius elementus, t. y. veiksmai ir priimami sprendimai, o kitu elementu yra baudžiamojo proceso dalyviai (valstybės institucijos ir pareigūnai, prokuroras, ikiteisminio tyrimo teisėjas), kurie gali atlikti tam tikrus procesinius veiksmus ar priimti sprendimus, kurie yra susiję su kitų proceso dalyvių netinkamu pareigos atlikimu⁷⁸. Kiti autoriai teigia, kad kontrolė ikiteisminiame tyrime padeda užtikrinti tikslų, nepertraukiamą, sklandų atitinkamų institucijų visų grandžių funkcionavimą, taip pat kiekvieno pareigūno veiklą, kad būtų griežtai laikomasi įstatymų, ir visi atliekami veiksmai ir sprendimai būtų atliekami pagal iškeltus uždavinius, tikslinę paskirtį bei atsižvelgiant į teises ir pareigas⁷⁹. Išvardinti elementai pradeda veikti tik tuomet, kai kuris nors baudžiamojo procesinio santykio dalyvis, kito šio santykio dalyvio nuomone veikia nepagrįstai, priima neteisingus sprendimus arba vengia atlikti jam paskirtus įpareigojimus.

Lietuvos BPK yra apibrėžtos tik apeliacinio ir kasacinio skundo sąvokos, kas yra skundas ikiteisminiame tyrime apibrėžta nėra. Apskritai skundas, tai kažkokio nepasitenkinimo reiškimas, prašymas atitaisyti neteisėtumą⁸⁰. Analizuojant BPK nuostatas matyti, kad skundas ikiteisminiame tyrime yra įtvirtintas, kaip bet koks, ir žodinis, ir rašytinis (BPK 62 straipsnio 2 dalis ir 63 straipsnio 2 dalis), proceso dalyvio pareiškimas, kuriuo yra išreiškiamas nepasitenkinimas, šiais ikiteisminio tyrimo apskundimo objektais - ikiteisminio tyrimo pareigūno proceso veiksmais ir nutarimais, prokuroro veiksmais ir nutarimais, ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmais ir nutartimis. Pabrėžtina, kad esant žodiniam skundai ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras privalo surašyti protokolą, taip pat jį turi pasirašyti tiek pareiškėjas, tiek skundą priėmęs ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras. Apskundimo institutą ikiteisminio tyrimo metu reguliuoja Lietuvos BPK 62-65 straipsniai. Tačiau be paminėtų normų, BPK yra ir daugiau apskundimą ikiteisminio tyrimo metu reguliuojančių normų. BPK apskundimo ikiteisminio

⁷⁶ Raimundas Jurka ir kt., *supra* note 5, p. 34.

⁷⁷ Artūras Panomariovas, „Ikiteisminio tyrimo procesinės kontrolės teoriniai diskusiniai aspektai“, *Jurisprudencija*, 59, 51(2004), 28.

⁷⁸ *Ibid.*, p. 29.

⁷⁹ Raimundas Jurka ir kt., *Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai* (Vilnius: UAB „Petro ofsetas“, 2005), 32.

⁸⁰ Lietuvių kalbos žodynas, *supra* note 25.

tyrimo metu teisinis reguliavimas yra konstruojamas laikantis tam tikros struktūros, t. y. numatyta bendra ikiteisminio tyrimo metu apskundimo tvarka (BPK 62-65 straipsniai) ir speciali, atsižvelgiant į skundžiamų veiksmų bei sprendimų ypatumus⁸¹. Galimybė apskusti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo priimtus veiksmus bei sprendimus yra tam tikras ikiteisminio tyrimo kontrolės mechanizmas. Skųsdami tam tikrus veiksmus ar sprendimus, proceso dalyviai mano, kad jų teisės ir teisėti interesai yra pažeisti, ir tokiais prašymais jie siekia, kad dėl netinkamų veiksmų ar priimtų sprendimų atsiradusios pasekmės būtų atitaisytos. Šiuo institutu, taip pat yra užtikrinamas ir viešasis interesas, kadangi tam tikrus ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmus ir sprendimus gali skusti ir prokuroras, kuris gina viešąjį interesą. Teisė apskusti ikiteisminio tyrimo subjektų veiksmus ir sprendimus yra numatyta per visą ikiteisminio tyrimo laiką.

Teisė apskusti ikiteisminio tyrimo pareigūnų ar prokurorų veiksmus ir sprendimus, skirtingose valstybėse reglamentuojamos savaip. Tai priklauso nuo to, kokie įgaliojimai ir teisės yra suteiktos ikiteisminio tyrimo pareigūnams ir prokurorams, kam yra suteikta teisė pradėti baudžiamąjį persekiojimą, kokios institucijos ir pareigūnai gali atlikti ikiteisminį tyrimą ir apskritai, kokius veiksmus ir sprendimus jie gali atlikti ir priimti savarankiškai. Tačiau vis dėl to, daugumoje valstybių yra nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad vienokius ar kitokius ikiteisminiame tyrime priimtus sprendimus ar atliktus veiksmus būtų galima apskusti aukštesniems pareigūnams ar teismui, kad būtų įmanoma peržiūrėti priimtą sprendimą, taip vykdant ir ikiteisminio tyrimo kontrolę. Kaip jau buvo minėta, apskundimo instituto reglamentavimas valstybėse skiriasi. Pavyzdžiui, Prancūzijoje ikiteisminį tyrimą prokuroro reikalavimu atlieka ikiteisminio tyrimo teisėjas (Prancūzijos BPK 80 straipsnio 1 dalis⁸²), o ne prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas, kaip tai būdinga Vokietijoje ar mūsų šalyje. Kadangi Prancūzijoje ikiteisminį tyrimą atlieka ne minėti pareigūnai, o ikiteisminio tyrimo teisėjas, todėl jo priimti sprendimai gali būti skundžiami aukštesnei instancijai (II instancijai) - Apeliacinio teismo kaltinimo skyriui, kuris yra sudaromas apeliaciniame teisme, ir šiuo atveju nenagrinėja bylos iš esmės, o tikrina skundus dėl ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teisėjo, kuris taiko procesines prievartos priemones, priimtų sprendimų.

Lietuvoje ikiteisminio tyrimo pareigūno ir prokuroro veiksmai ir nutarimai dažniausiai yra skundžiami bendra tvarka, išskyrus atvejus, kai pačioje baudžiamojo proceso normoje yra numatyta speciali apskundimo tvarka. Šiai apskundimo tvarkai būdinga tai, jog ji yra daugiapakopė, kas reiškia, kad tam tikro veiksmo ar priimto nutarimo teisėtumas yra tikrinimas kelis kartus. Ikiteisminio tyrimo pareigūno proceso veiksmus ir nutarimus proceso dalyviai arba

⁸¹ Rima Ažubalytė ir kt., *supra* note 9, p. 73.

⁸² „Prancūzijos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas“, Legislationline, žiūrėta 2016 lapkričio 23 d., <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1674/file/848f4569851e2ea7eabfb2ffcd70.htm/preview>

asmenys, kuriems taikytos procesinės prievartos priemonės, gali apskųsti ikiteisminį tyrimą organizuojančiam ir jam vadovaujančiam prokurorui. Prokuroro proceso veiksmus ir nutarimus – aukštesniajam prokurorui, o šio – ikiteisminio tyrimo teisėjui. Taigi, ši tvarka užtikrina veiksmų ir sprendimų teisėtumą bei yra užtikrinama asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą, kadangi, perėjus visą numatytą apskundimo tvarką, yra užtikrinama galimybė veiksmo ar nutarimo teisėtumą patikrinti teisme.

2.1. Baudžiamojo proceso dalyviai ir subjektai, galintys apskųsti ikiteisminio tyrimo metu priimtus veiksmus ir sprendimus

Dažniausiai ikiteisminiame tyrime pasitaikančios klaidos yra susijusios su žmogaus teisių pažeidimais, neišsamiai atliktu ikiteisminiu tyrimu, netinkamu baudžiamojo įstatymo ar baudžiamojo proceso įstatymo pritaikymu ir kitos. Kad būtų įgyvendinta baudžiamojo proceso paskirtis, o padarytos klaidos būtų laiku identifikuotos ir ištaisytos, labai svarbu užtikrinti efektyvų baudžiamojo proceso kontrolės mechanizmą, kuris veiktų greitai ir efektyviai, tam, kad baudžiamasis procesas neužsitęstų, kad asmens teisės nebūtų be pagrindo ribojamos. Todėl šiai, baudžiamojo proceso funkcijai įgyvendinti BPK yra numatyta tam tikrų baudžiamojo proceso subjektų veiksmų ir sprendimų apskundimo tvarka, kuri suteikia proceso dalyviams ar asmenims, turintiems interesą baudžiamajame procese ir siekiantiems tam tikro rezultato jame, tikėtis tam tikrų veiksmų ar sprendimų, kurie bus priimti jų naudai. Svarbu priminti, jog proceso dalyviams (siaurąja prasme)⁸³ suteiktų teisių ir pareigų apimtis gali skirtis, priklausomai nuo to, kokį statusą baudžiamojoje byloje jie turi. Savaiame suprantama, kad kai kurių proceso dalyvių teisinė padėtis baudžiamojoje byloje yra itin jautri, pvz., įtariamajam gali būti labiausiai apribotos teisės ir laisvės, nukentėjusysis yra tas, kurio interesai yra pažeisti. Taigi, apskundimo teisė ikiteisminio tyrimo stadijoje suteikia baudžiamojo proceso subjektams ginti įstatymo leidėjo jiems suteiktas procesines teises, kurios kartais gali būti pažeidžiamos. BPK 45 straipsnis įpareigoja teisėją, prokurorą ir ikiteisminio tyrimo pareigūną išaiškinti proceso dalyviams jų procesines teises ir užtikrinti galimybę jomis pasinaudoti. Pabrėžtina, jog teisė į teisminę gynybą yra glaudžiai susijusi su teise į gynybą, kadangi skųsdami tam tikrus ikiteisminio tyrimo metu priimtus sprendimus proceso dalyviai savotiškai bando gintis nuo neteisėtų sprendimų atsiradusių padarinių, nes būtent nuo ikiteisminio tyrimo etapo priklausys tolesnis bylos nagrinėjimas teisme.

⁸³ Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, *supra* note 10, p. 74. Siaurąja prasme baudžiamojo proceso dalyviais yra laikomi įtariamasis, baudžiamajon atsakomybėn traukiamas juridinis asmuo, kaltinamasis, gynėjas, nukentėjusysis, civilinis atsakomas ir ieškovas, išvardintų asmenų atstovai, taip pat priklauso užstato davėjas, asmuo, kurio turtas ar jo vertę atitinkanti pinigų suma konfiskuoti, šių asmenų atstovai.

BPK 62-65 straipsniai nurodo išsamų sąrašą asmenų, kurie gali skųsti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmus ir sprendimus, t. y. prokuroras, proceso dalyviai, taip pat asmenys, kuriems yra taikytos procesinės prievartos priemonės. Analizuojant BPK normas, BPK 439 straipsnis, kuris reguliuoja žemesniųjų teismo nutarčių apskundimą aukštesniems teismams tvarką, numato ir „kitus asmenis“, kurie turi teisę apskųsti žemesniųjų teismų bylos parengimo nagrinėti ar teisiama jame posėdyje priimtas nutartis, taip pat BPK numatytais atvejais kitas teismų priimtas nutartis aukštesniesiems teismams. Tačiau BPK nenurodo, kokie asmenys priklauso šiai kategorijai. Išanalizavus BPK normas, galima daryti išvada, kad tokiems asmenims priskirtini asmenys, kurie pagal įstatymus yra materialiai atsakingi už įtariamojo veiksmus ir kurie turi nusikalstamu būdu gautą ar įgytą arba įstatymuose nurodytus požymius atitinkantį konfiskuotiną turtą ir kuriems yra pritaikytas laikinas nuosavybės teisių apribojimas (BPK 151 straipsnis).

Kaip matyti, BPK nereglamentuoja tokių atveju, kai tam tikrais veiksmais ar nutarimais, priimtais ikiteisminį tyrimą organizuojančio ar aukštesniojo prokuroro, yra nepatenkinti ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai atitinkamai aukštesniojo prokuroro sprendimais, ar asmenys, kurie baudžiamajame procese nėra pripažinti proceso dalyviais. Tačiau išanalizavus teisės aktus matyti, kad tokius atvejus reglamentuoja kitos teisės normos, pvz., LR Prokuratūros įstatymo⁸⁴ 15 straipsnio 5 dalis, kurioje numatyta, kad prokuroras apie aukštesniojo prokuroro priimtą proceso sprendimą, prieštaraujantį įstatymams, privalo pranešti generaliniam prokurorui (jo pavaduotojui), LR Policijos generalinio komisaro įsakymo „Dėl Lietuvos policijos pareigūnų etikos kodekso patvirtinimo“⁸⁵ 4.10 punktas, kuriame nurodoma, jog apie pavedimus ir nurodymus, kurie prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, įstatymams, kitiems teisės aktams, reikia pranešti tiesioginiam arba aukštesnio lygio vadovui. Ir nors baudžiamąjį proceso kodeksas tiesiogiai nenumato ikiteisminio tyrimo pareigūnams ir prokurorams teisės apskųsti prokuroro ar aukštesniojo prokuroro nurodymus, tačiau, vadovaujantis kitais ikiteisminio tyrimo pareigūnų ar prokurorų darbą organizuojančiais teisės aktais bei vadovaujantis BPK nustatyta baudžiamąjį proceso paskirtimi, jie turi pareigą visais atvejais, matydami, kad priimtas sprendimas prieštarauja įstatymams, apie tai pranešti atitinkamam aukštesnio lygio pareigūnui ar vadovui.

Analizuojant asmenų, kurie nėra proceso dalyviai teisę apskųsti priimtus sprendimus, pavyzdžiu galėtų būti BPK 214 straipsnis, kuriame numatyta ikiteisminio tyrimo nutraukimo tvarka. Šio straipsnio 3 dalis įpareigoja apie ikiteisminio tyrimo nutraukimą ar ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimą, kuriuo yra nepatvirtinamas prokuroro nutarimas dėl ikiteisminio

⁸⁴ „Lietuvos Respublikos Prokuratūros įstatymas“, *Valstybės žinios*. 81, 1514 (1994).

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Policijos generalinio komisaro įsakymas „Dėl Lietuvos policijos pareigūnų etikos kodekso patvirtinimo“, *Valstybės žinios* V-347 (2004).

tyrimo nutraukimo, pranešti įtariamajam, jo atstovui, gynėjui, nukentėjusiajam, civiliniam ieškovui, civiliniam atsakovui ir jų atstovams, taip pat apie sprendimą nutraukti bylą, minėto straipsnio 7 dalis įpareigoja pranešti asmeniui, pagal kurio skundą, pareiškimą ar pranešimą pradėtas ikiteisminis tyrimas. BPK 214 straipsnio 4 dalyje nurodoma, kad priimtas nutarimas gali būti skundžiamas aukštesniajam prokurorui, o prokurorui atsisakius patenkinti skundą – ikiteisminio tyrimo teisėjui, o jo sprendimas dėl skundo, pagal BPK X dalyje nustatytą tvarką, gali būti skundžiamas aukštesniajam teismui.

Pagal BPK 63 straipsnio 1 dalį, prokuroro proceso veiksmus ir nutarimus gali skųsti tik proceso dalyviai arba asmenys, kuriems taikytos procesinės prievartos priemonės. Todėl pagal nustatytą teisinį reguliavimą susidaro situacija, jog tokiam asmeniui, pagal kurio skundą, pareiškimą ar pranešimą buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas, tačiau jo eigoje, šiam asmeniui neįgijus proceso dalyvio statuso, užkertamas kelias pasinaudoti apskundimo teise. Tačiau analizuodami teismų praktiką galime matyti, jog teismas šią teisės normą aiškina dvejopai. Vieni teismai savo nutartyse pateikia argumentus, kad 214 straipsnio 3 dalyje yra nurodytas baigtinis sąrašas asmenų, kuriems apie sprendimą nutraukti ikiteisminį tyrimą pranešama išsiunčiant tokio sprendimo nuorašus, o BPK 214 straipsnio 7 dalyje numatyta prokuroro pareiga apie sprendimo nutraukti ikiteisminį tyrimą priėmimą informuoti asmenį, pagal kurio skundą buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas, tačiau šioje normoje nėra nurodyta, ar šis asmuo turi teisę gauti priimto sprendimo nuorašą. Taip pat teismai, aiškindami BPK 440 straipsnį, dėl žemesniųjų teismų nutarčių apskundimo tvarkos, nurodo, kad skundus gali paduoti tik bylos nagrinėjimo teisme dalyviai ir byloje nedalyvaujantys asmenys, kuriems buvo taikytos BPK 163 straipsnyje numatytos prievartos priemonės. Taigi teismai, taip motyvuodami nutartis, daro išvada, kad asmuo, pagal kurio skundą pradėtas ikiteisminis tyrimas, tačiau proceso eigoje netapęs proceso dalyviu, neturi teisės skųsti nutarimo dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo. Štai kelios teismo priimtose nutartyse puikiai iliustruojančios tokį šios normos aiškinimą: „nutrauktame ikiteisminiame tyrime D. Š. nėra BPK 214 straipsnio 3 dalyje nurodytas proceso dalyvis, todėl jis neturi teisės skųsti prokuroro nutarimą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo, todėl ikiteisminio tyrimo teisėjas neturėjo pagrindo šioje dalyje skundą nagrinėti iš esmės“⁸⁶, kitoje nutartyje „Atsižvelgiant į nurodytas BPK nuostatas darytina išvada, kad asmuo, pagal kurio skundą pradėtas ikiteisminis tyrimas, tačiau jo eigoje netapęs proceso dalyviu (pvz. nukentėjusiuoju, civiliniu ieškovu ar jų atstovu) negali skųsti nutarimo nutraukti ikiteisminį tyrimą. Byloje, kurioje priimtas skundžiamas nutarimas, (duomenys neskelbtini) asociacija nėra proceso dalyvis,

⁸⁶ Panevėžio apygardos teismo 2015 m. rugpjūčio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-422-350/2015.

vardinasi pareiškėjas neturi teisės skųsti nutarimo dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo šioje byloje⁸⁷.

Kitų teismų pozicija šiuo klausimu yra priešinga minėtajai. Teismai aiškina, kad asmeniui, pagal kurio skundą, pareiškimą ar pranešimą pradėtas ikiteisminis tyrimas, taip pat turi būti pranešama apie sprendimą nutraukti bylą ir, kad tokiam asmeniui turi būti suteiktos tokios pačios teisės apskųsti prokuroro sprendimą, kaip ir BPK 214 straipsnio 3 dalyje nurodytiems proceso dalyviams. Pateikiamas ir toks argumentas, kad atsisakymas pripažinti asmenį nukentėjusiuoju byloje neturi atimti iš pareiškėjo teisės skųsti ikiteisminiame tyrime priimamus prokuroro sprendimus, be to, nesant BPK 214 straipsnio 3 dalyje nurodytų proceso dalyvių, prokuroro nutarimas dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo nebūtų skundžiamas ir šio sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas nebūtų patikrintas, kas reiškia, kad tokia situacija prieštarautų BPK 214 straipsniui, kuriame yra numatyta teisė skųsti prokuroro nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą bei BPK 1 straipsnyje nurodytai baudžiamojo proceso paskirčiai.

Tokią teismų poziciją puikiai apibūdina ši Vilniaus apygardos teismo nutartis: „įstatymas įpareigoja apie ikiteisminio tyrimo nutraukimą pranešti ir asmeniui, pagal kurio skundą, pranešimą ar pareiškimą buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas, jis turi tokias pat teises apskųsti prokuroro sprendimą, kaip ir BPK 214 str. 3 d. nurodyti proceso dalyviai. Nesant byloje nei nukentėjusiojo, nei įtariamojo, nei civilinio ieškovo ar atsakovo, prokuroro nutarimas dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo nebūtų skundžiamas ir šio sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas nebūtų patikrintas. Tokia situacija prieštarautų BPK 214 straipsniui, kuris numato, kad prokuroro nutarimas nutraukti ikiteisminį tyrimą skundžiamas aukštesniajam prokurorui, o jam atsisakius skundą patenkinti – ikiteisminio tyrimo teisėjui. [...] Teismas pažymi, kad vien ta aplinkybė, kad Lietuvos Respublikos BPK 214 str. 3 d. nenustato reikalavimo pranešti asmeniui, pagal kurio skundą, pareiškimą ar pranešimą pradėtas ikiteisminis tyrimas, apie sprendimą nutraukti bylą, negali būti laikoma pakankamu pagrindu teigti, kad toks asmuo negali skųsti prokuroro nutarimo nutraukti ikiteisminį tyrimą. [...] Jeigu byloje be pareiškėjo, kuris nėra pripažintas Lietuvos Respublikos BPK 214 str. 3 d. nurodytu subjektu, nėra kitų subjektų, turinčių teisę apskųsti prokuroro nutarimą, pareiškėjui turi būti numatyta galimybė skųsti prokuroro procesinį sprendimą, priešingu atveju, prokuroro nurodytas baudžiamojo įstatymo aiškinimas reikštų, kad pareiškėjas, padavęs skundą ar pareiškimą dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo, t. y. suinteresuotas asmuo, negali apginti savo pažeistų teisių, o tai iš esmės prieštarautų Lietuvos Respublikos BPK 1 straipsnyje nurodytai baudžiamojo proceso paskirčiai. [...] Tai, kad Lietuvos Respublikos BPK 214 str. 3 d. yra nurodyti subjektai, kuriems pranešama apie ikiteisminio tyrimo nutraukimą, nėra ir negali būti pagrindas sumenkinti

⁸⁷ Panevėžio apygardos teismo 2012 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-333-350/2012.

pareiškėjo teisę skųsti jam nepalankų procesinį sprendimą⁸⁸. Tokia pati teismų nuomonė yra išdėstyta ir kitose nutartyse⁸⁹.

Taigi, ikiteisminio tyrimo metu teisę skųsti priimtus sprendimus turi prokuroras, proceso dalyviai arba asmenys, kuriems yra taikytos procesinės prievartos priemonės, tai pat BPK įvardinti „kiti asmenys“, kuriems galima priskirti asmenis, kurie pagal įstatymus yra materialiai atsakingi už įtariamojo veiksmus ir kurie turi nusikalstamu būdu gautą ar įgytą arba įstatymuose nurodytus požymius atitinkantį konfiskuotiną turtą ir kuriems yra pritaikytas laikinas nuosavybės teisių apribojimas. Nors BPK asmeniui, pagal kurio skundą, pareiškimą ar pranešimą buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas, tačiau jo eigoje, jam neįgijus proceso dalyvio statuso, nėra įtvirtinta teisė apskųsti priimtą sprendimą, tačiau, išanalizavus teismų praktiką, darytina priešinga išvada ir vis dėl to ir tokiam asmeniui teisė apskųsti priimtą sprendimą turėtų būti suteikta.

2.2. Baudžiamojo proceso objektai, dėl kurių ikiteisminio tyrimo metu gali būti teikiami skundai

Ikiteisminio tyrimo stadijoje veikia keletas subjektų, kurie gali priimti tam tikrus sprendimus dėl atitinkamų veiksmų atlikimo ar neatlikimo. Šiems subjektams priklauso ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ir ikiteisminio tyrimo teisėjas. Pažymėtina, jog jų statusas ikiteisminiame tyrime nėra vienodas, dėl to skiriasi ir jų priimamų sprendimų reikšmė ir apskundimo tvarka. Ikiteisminio tyrimo pareigūnams pavedama atlikti ikiteisminį tyrimą. Prokuroro funkcija yra ne tik ikiteisminio tyrimo organizavimas bei vadovavimas jam, tačiau jis turi kontroliuoti, ar ikiteisminio tyrimo pareigūnai tinkamai atlieka ikiteisminį tyrimą, esant reikalui, jis gali pats atlikti visą ikiteisminį tyrimą ar tik tam tikrus veiksmus. Skirtingai negu Prancūzijoje, kurioje ikiteisminis tyrimas prokuroro pavedimu yra atliekamas ikiteisminio tyrimo teisėjo, mūsų šalies BPK nesuteikia teisės ikiteisminio tyrimo teisėjui savo iniciatyva atlikti kokius nors ikiteisminio tyrimo veiksmus, į ikiteisminio tyrimo procesą ikiteisminio tyrimo teisėjas yra įtraukiamas tik prokuroro ar proceso dalyvio iniciatyva.

⁸⁸ Vilniaus apygardos teismo 2013 m. liepos 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-629-172/2013.

⁸⁹ Vilniaus apygardos teismo 2014 m. rugpjūčio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-781-190/2014; Vilniaus apygardos teismo 2011 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-709-172/2011; Vilniaus apygardos teismo 2012 m. rugpjūčio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-652-468/2012.

2.2.1. Ikiteisminio tyrimo pareigūno proceso veiksmai ir nutarimai

Kas yra ikiteisminio tyrimo pareigūnas apibrėžia BPK 18 straipsnis, jame nurodyta, kad tai yra ikiteisminio tyrimo įstaigoje dirbantis asmuo, kuris šios įstaigos ar jos padalinio vadovo ar jų įgaliotų asmenų pavedimu atlieka BPK numatytus ikiteisminio tyrimo veiksmus. Pati pagrindinė ikiteisminio tyrimo įstaiga yra policija (BPK 165 straipsnio 1 dalis), tačiau tam tikrais atvejais, kai tiriamos nusikalstamos veikos, išaiškėjusios institucijoms atliekant tiesiogines funkcijas, numatytas jų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose, ikiteisminį tyrimą gali atlikti ir Valstybės sienos apsaugos tarnyba, Specialiųjų tyrimų tarnyba, Karo policija, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba, Lietuvos Respublikos muitinė, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas. BPK numatytais atvejais ikiteisminis tyrimas gali būti atliekamas tolimajame plaukiojime esančių jūros laivų kapitonų – dėl laivo įgulos narių ir keleivių nusikalstamų veikų, padarytų tolimojo plaukiojimo metu, Kalėjimų departamento pareigūnų, areštinių, kardomojo kalnimo ir pataisos įstaigų direktorių arba jų įgaliotų pareigūnų – dėl šiose įstaigose padarytų nusikalstamų veikų (LR BPK 165 straipsnio 2 dalis).

„Procesiškai ikiteisminio tyrimo pareigūnai yra visiškai pavaldūs prokurorui, tačiau ikiteisminio tyrimo pareigūnas neprivalo prieš atlikdamas kiekvieną veiksmą laukti prokuroro nurodymų“⁹⁰. BPK 172 straipsnis numato, kad atlikdamas ikiteisminio tyrimo funkciją, ikiteisminio tyrimo pareigūnas turi teisę atlikti visus BPK numatytus veiksmus, išskyrus tokius, kuriuos pavedama atlikti išskirtinai prokurorui ar ikiteisminio tyrimo teisėjui. Ikiteisminio tyrimo pareigūnams savo iniciatyva leidžiama atlikti tam tikrus ikiteisminio tyrimo veiksmus, pvz.: apklausti įtariamąjį, liudytojus, reikalauti, kad tyrimui būtų pateikti daiktai ir dokumentai, turintys reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, nutarimu pripažinti asmenį nukentėjusiuoju ar civiliniu ieškovu bei atlikti kitus BPK numatytus proceso veiksmus. Ikiteisminio tyrimo pareigūnui atliekant savo kaip ikiteisminio tyrimo subjekto funkciją leidžiama skirti pačias švelniausias kardomasias priemones: dokumentų paėmimą, įpareigojimą periodiškai registruotis policijos įstaigoje, rašytinį pasižadėjimą neišvykti, kario karinio dalinio, kuriame jis tarnauja, vadovybės stebėjimą ir nepilnamečio atidavimą tėvams, rūpintojams arba kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, prižiūrėti. Tačiau, paskyręs vieną ar kelias iš minėtų kardomųjų priemonių, ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo nedelsdamas raštu apie paskirtą kardomąją priemonę pranešti prokurorui. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas gali skirti ir kai kurias kitas procesines prievartos priemones. Tam tikrais neatidėliotinais atvejais ikiteisminio tyrimo pareigūnas, priėmęs nutarimą, gali vykdyti kratą, poėmį ir slaptą sekimą, tačiau visais šiais atvejais per tris dienas nuo nutarimo priėmimo turi būti

⁹⁰ Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, *supra* note 10, p. 295

gauta ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, patvirtinanti procesinės prievartos priemonės taikymo teisėtumą.

Analizuojant vieną iš kitų procesinės prievartos priemonių – laikiną sulaikymą (BPK 140 straipsnis), kurią gali taikyti ikiteisminio tyrimo pareigūnas, galima išvengti tam tikrų, su šios normos apskundimu, susijusių sunkumų. Asmuo laikinai sulaikytas gali būti keliais atvejais: 1) užklupus asmenį darant nusikalstamą veiką ar tuoj po jos padarymo; 2) prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu tik išimtiniais atvejais, kai įstatyme numatytos laikino sulaikymo sąlygos. Mokslinėje literatūroje išsakoma nuomonė, jog ikiteisminio tyrimo pareigūnai linkę piktnaudžiauti šia jiems suteikta teise⁹¹. Sulaikydami asmenį, pareigūnai siekia greitesnio asmens prisipažinimo ar tam tikrų parodymų davimo, o sulaikymas ir asmens uždarymas yra kaip tam tikras psichologinis spaudimas. Kadangi ši procesinė prievartos priemonė yra ribojanti asmens teisę į laisvę, ji turėtų būti taikoma tik išimtiniais atvejais. Kaip numato BPK 140 straipsnio 4 dalis, laikinas sulaikymas negali trukti ilgiau, negu tai būtina asmens tapatybei nustatyti ir būtiniams proceso veiksmams atlikti. Maksimalus laikino sulaikymo terminas yra keturiasdešimt aštuonios valandos. „Su laikinu sulaikymu susijusi problema yra realaus šios procesinės prievartos priemonės kontrolės mechanizmo nebuvimas“.⁹² BPK 44 straipsnio 3 dalis numato sulaikytajam ar suimtajam teisę kreiptis į teismą, skundžiant neteisėtą sulaikymą ar suėmimą. Tokiais atvejais skundai turi būti teikiami bendra tvarka, kuri yra numatyta BPK 62- 63 straipsniuose. Tačiau toks teisinis reguliavimas neužtikrina šios teisės įgyvendinimo, kadangi skundai išnagrinėti nustatyti ilgi terminai, t. y. ikiteisminio tyrimo pareigūnui gavus skundą, jis per vieną dieną privalo jį perduoti prokurorui (BPK 62 straipsnio 3 dalis), o prokurorui ir ikiteisminio tyrimo teisėjui gavus skundą ir reikiamą medžiagą nustatytas dešimties dienų terminas priimti reikiamą sprendimą (BPK 64 straipsnio 2 dalis). Todėl visi sprendimai, net ir tokie, kuriais laikinas sulaikymas bus pripažintas neteisėtu, bus priimti jau pasibaigus sulaikymo terminui. Neesant jokios specialios pagreitintos šių skundų nagrinėjimo tvarkos, galima teigti, jog asmens teisė kreiptis į teismą yra pažeidžiama dėl to, kad asmuo neturi realių galimybių ginčyti neteisėtą sulaikymą, siekdamas, kad jis tuoj pat būtų nutrauktas.⁹³

BPK nėra nurodyta kokių nors apribojimų skundžiant ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus ir sprendimus, todėl gali būti skundžiami bet kokie, proceso veiksmai ir nutarimai, tačiau savaime suprantama, kad tokie skundai turi būti pagrįsti pažeistomis proceso dalyvio arba asmens, kuriam yra taikytos procesinės prievartos priemonės, teisėmis. Ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai ir nutarimai skundžiami bendra tvarka, numatyta BPK 62 straipsnyje,

⁹¹ *Ibid.*, p. 254.

⁹² Žmogaus teisių stebėjimo institutas, „Sulaikymo ir suėmimo reglamentavimas ir taikymas Lietuvoje.“ 2012 birželis, http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/ZTSI_Sulaikymas_Ir_Suemimas_2.pdf

⁹³ *Ibid.*

kuriame nurodyta, kad skundai teikiami ikiteisminį tyrimą organizuojančiam ir jam vadovaujančiam prokurorui. Prokurorui skundo netenkinus, nutarimas gali būti skundžiamas aukštesniajam prokurorui, BPK 63 straipsnyje nustatyta tvarka. Įstatymų leidėjas nėra numatęs griežtos skundų formos, todėl jie gali būti tiek rašytiniai, tiek žodiniai. Ikiteisminio tyrimo pareigūnai yra įpareigoti gautą skundą per vieną dieną perduoti prokurorui.

2.2.2. Prokuroro proceso veiksmai ir nutarimai

Prokuroras yra viena svarbiausių ikiteisminio tyrimo stadijos figūrų. Konstitucinės prokurorų funkcijos yra apibrėžtos Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalyje: prokuroras organizuoja ir vadovauja ikiteisminiam tyrimui, taip pat palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose. Tačiau tai tik pagrindinės jo veiklos kryptis, plačiau jo veikla yra reglamentuojama BPK, taip pat LR Prokuratūros įstatyme⁹⁴. Nors prokuroras turi įgaliojimus visose baudžiamojo proceso stadijose, tačiau plačiausi jie ikiteisminiame tyrime. Kadangi prokuroras ikiteisminiame tyrime turi daugiausiai įgaliojimų, todėl ir skundų ratas čia yra žymiai platesnis, nei dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų ar ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmų, nutarimų ar nutarčių.

Viena iš prokuroro funkcijų yra organizuoti ir vadovauti ikiteisminiam tyrimui, todėl jis priima sprendimus, susijusius su ikiteisminio tyrimo pradėjimu, taip pat duoda nurodymus, kas turėtų atlikti ikiteisminį tyrimą, arba gali dalį ar visą ikiteisminį tyrimą atlikti pats. Prokuroras duoda privalomus nurodymus ikiteisminio tyrimo pareigūnams, taip nustatydamas tyrimo kryptį bei apimtį. Be minėtų funkcijų įgyvendinimui reikalingų veiksmų atlikimo, prokuroras skiria kardomasias priemones, išskyrus suėmimą, intensyvią priežiūrą, namų areštą ir įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu bei kitas procesines prievartos priemones, kurias prokurorui leidžia paskirti įstatymas, sprendžia dėl ikiteisminio tyrimo pareigūno nušalinimo, priima sprendimus dėl tyrimo sujungimo ir atskyrimo, ikiteisminio tyrimo sustabdymo, ikiteisminio tyrimo nutraukimo (išskyrus BPK 214 straipsnio 1 dalyje numatytus atvejus), nutraukto ikiteisminio tyrimo atnaujinimo, tyrimo užbaigimo ir kaltinamojo akto surašymo. „Pažymėtina, kad išimtinai tik prokuroro kompetencija yra nuspręsti, kokį procesinį sprendimą byloje priimti. Taip pat tik prokuroras sprendžia, kokius ikiteisminio tyrimo veiksmus reikia atlikti. Prokuroro statusas leidžia bei baudžiamojo proceso kodeksas įpareigoja prokurorą surinktus byloje įrodymus vertinti savarankiškai ir nepriklausomai. Niekas, net aukštesnysis prokuroras, kuris šiaip turi teisę duoti prokurorui privalomus nurodymus, o juo labiau, ikiteisminio tyrimo teisėjas ar aukštesnysis teismas, negali nurodyti, kokį procesinį sprendimą byloje reikia priimti, o kaip

⁹⁴ Prokuratūros įstatymas, *supra* note 84.

minėta, savo kompetencijos ribose gali tik patikrinti prokuroro priimto nutarimo teisėtumą ir pagrįstumą. Tačiau bet kuriuo atveju prokuroro priimtas sprendimas turi būti pagrįstas bylos duomenimis ir motyvuotas⁹⁵.

Atkreiptinas dėmesys, kad kai kuriuose straipsniuose yra nustatyta speciali apskundimo tvarka, pvz.: prokuroras, nustatęs, kad gynėjas naudoja neteisėtas gynybos priemones, turi teisę jį nušalinti, ikiteisminio tyrimo teisėjui gavus skundą, jis privalo per tris dienas jį išnagrinėti, o tokia ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis skundžiama pagal BPK X dalį (BPK 49 straipsnis). Prokurorui nepanaikinus nutarimo atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą, toks jo sprendimas skundžiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui per septynias dienas nuo nutarimo nuorašo gavimo dienos (BPK 168 straipsnio 4 dalis). Taip pat yra ir su atveju, kai prokuroras atsisako atlikti įtariamojo, jo gynėjo, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo ir jų atstovų atlikti prašomus veiksmus (BPK 178 straipsnis 3 dalis). BPK 178 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad asmuo apskundimo teise gali pasinaudoti per septynias dienas nuo sprendimo gavimo, o ikiteisminio tyrimo teisėjas per septynias dienas nuo skundo gavimo privalo tokį prašymą išnagrinėti. Nutraukiant ikiteisminį tyrimą (BPK 214 straipsnio 4 ir 5 dalys) yra numatyti kitokie terminai, tiek skundo padavimui, tiek jo išnagrinėjimui. Skundai dėl tokio nutarimo gali būti pateikiami per dvidešimt dienų nuo nutarimo ar nutarties nuorašo gavimo dienos. Toks pats terminas yra numatytas ir skundo išnagrinėjimui, pradedant jį skaičiuoti nuo skundo gavimo. Analizuojant BPK 176 straipsnio 2 dalį, kuriame ikiteisminio tyrimo vadovaujančio prokuroro prašymu aukštesnysis prokuroras rezoliucija gali pratęsti ikiteisminio tyrimo terminus, matyti, kad nėra nustatyta šios rezoliucijos apskundimo tvarka. Šioje normoje nėra nurodyta, kad apie tokį sprendimą reikia pranešti įtariamajam, todėl nusprendus pratęsti ikiteisminio tyrimo terminą, įtariamasis nėra informuojamas apie tokį sprendimą, todėl jam yra užkertamas kelias realizuoti savo teisę į apskundimą, norint ginčyti tokį prokuroro sprendimą, taip pat lieka neaišku, nuo kada pradedami skaičiuoti terminai šiam sprendimui apskūsti. Vienintelė galimybė pasinaudoti apskundimo institutu šioje situacijoje yra BPK 215 straipsnis, kuris reglamentuoja apskundimą dėl pernelyg ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės. Tačiau tai neišsprendžia susidariusios situacijos iki galo, nes, pvz.: ikiteisminis tyrimas dėl baudžiamojo nusižengimo turi būti atliktas per tris mėnesius, o BPK 215 straipsnis nurodo, kad įtariamasis teikti skundą dėl ikiteisminio tyrimo vilkinimo gali, jei per šešis mėnesius nuo pirmosios įtariamojo apklausos ikiteisminis tyrimas nėra baigiamas. Todėl tokiu atveju įtariamasis turėtų laukti kol praeis šešių mėnesių terminas, kad galėtų paduoti skundą.

⁹⁵ Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-134-185/2015

Plačiau galima būtų panagrinėti proceso dalyvių teisę susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis. Įgyvendinant savo teisę į gynybą, įtariamasis ir jo gynėjas, nukentėjęs ir jo atstovas gali prašyti leisti susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis, tačiau prokuroras, vadovaudamasis BPK, gali šią teisę varžyti. Prokuroras sprendžia, ar leisti ar ne susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis ir daryti bylos medžiagos kopijas ar išrašus (BPK 181 straipsnis). Ir nors teisė susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis yra įtvirtinta BPK (BPK 21 straipsnio 4 dalis, 28 straipsnio 2 dalis), tačiau ji nėra absoliuti ir gali būti ribojama iki to laiko, kol ikiteisminis tyrimas dar nėra baigtas. LR BPK 181 straipsnyje yra numatyta, jog proceso dalyviai, norėdami susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis bei daryti bylos medžiagos kopijas ar išrašus, turi teikti rašytinį prašymą prokurorui, kurį jis privalo išnagrinėti. Kaip nurodyta BPK 181 straipsnyje, prokuroras tokio prašymo gali netenkinti ar tenkinti tik iš dalies tik vienu atveju - jei toks susipažinimas, prokuroro manymu, galėtų pakenkti ikiteisminio tyrimo sėkmei. Priimtas prokuroro nutarimas gali būti skundžiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui. Norint atmesti prašymą, kuriuo norima susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis, užtenka prokuroro nuomonės, kad tai galimai pakenks tolimesniam ikiteisminiam tyrimui, ir visai neužsimenama apie būtinybę apsaugoti viešuosius interesus. Todėl mažesni pagrindimo reikalavimai tokio sprendimo priėmimui sudaro prielaidas piktnaudžiauti įgaliojimu riboti priėjimą prie ikiteisminio tyrimo duomenų, taip apsunkinant įtariamojo ir jo gynėjo teisę apskusti tokį prokuroro sprendimą, kuris yra pagrįstas tik jo nuomone bei galiausiai gali būti pažeista asmens teisė į teisingą teismą.

Pažymėtina, jog Lietuva 2013 – 2014 m. laikotarpiu įsipareigojo į savo nacionalinę teisę perkelti Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2012/13/ES dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese⁹⁶. Ši direktyva svarbi tuo, jog ja yra užtikrinama asmens teisė nuo tapimo įtariamoju momentu gauti informaciją apie pagrindines savo procesines bei gynybos teises, taip pat žinoti kuo jis yra įtariamasis. Įtariamajam ar jo advokatui, su tam tikromis išimtimis, suteikiama teisė susipažinti su baudžiamosios bylos medžiaga, taip pat asmeniui, kuris yra sulaikomas ar suimamas, turi būti pateiktas raštiškas pranešimas, kuriame išdėstytos ir paaiškintos visos jo turimos procesinės teisės, jų turinys bei galimybės jomis pasinaudoti⁹⁷. Direktyvos dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese 7 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad informacija nepažeidžiant teisės į teisingą bylos nagrinėjimą, teisė susipažinti su tam tikra ikiteisminio tyrimo medžiaga gali būti nesuteikiama esant išimtinėms ir labai ypatingoms sąlygoms: a) jei toks susipažinimas gali sukelti didelę grėsmę kito asmens gyvybei arba

⁹⁶ 2012 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/13/ES dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese, 2012, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0013>

⁹⁷ „Teisė į teisingą teismą. Žmogaus teisių apžvalga 2013-2014 m.“, žiūrėta 2016 rugsėjo 24, <http://pasidomek.lt/lt/i-tariamaju-teises->

pagrindinėms teisėms; b) jei tai yra griežtai būtina siekiant apsaugoti svarbų viešąjį interesą (pvz., kyla pavojus sutrukdyti vykdomam tyrimui); c) jei tai gali rimtai pažeisti valstybės, kurioje vyksta baudžiamasis teismo procesas, nacionalinį saugumą.

Baudžiamojo proceso kodekse nėra detalizuota, kokie atvejai yra laikomi kaip galintys pakenkti ikiteisminio tyrimo sėkmei, bet generalinio prokuroro patvirtintoje rekomendacijoje dėl proceso dalyvių susipažinimo su bylos medžiaga ikiteisminio tyrimo metu⁹⁸ 14 punkte yra nurodyti tam tikri pagrindai, kuriems esant leidžiama netenkinti pateikto prašymo dėl galimo pakenkimo ikiteisminio tyrimo sėkmei. Visgi, spręsti ar leidimas susipažinti su tam tikrais ikiteisminio tyrimo duomenimis pakenks tolimesniam ikiteisminiam tyrimui, yra absoliuti prokuroro diskrecinė teisė. Galima būtų pritarti profesoriui G. Godai, kad leidimas susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga turi būti laikomas įprastų sprendimu, o neleidimas laikomas išimtimi⁹⁹. Analizuojant BPK 181 straipsnį matyti, jog jame yra numatytos žymiai platesnės galimybės apriboti asmeniui galimybę susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis, nes prokuroras gali neleisti susipažinti ne tik su dalimi ikiteisminio tyrimo duomenų, bet ir su visais duomenimis, o ne tik tais, su kuriais apriboti teisę susipažinti yra objektyviai reikalinga¹⁰⁰.

Nagrinėjant ikiteisminio tyrimo sėkmės sampratą, baudžiamojo proceso komentare randama, kad: „Netenkinti įtariamojo, jo gynėjo, nukentėjusiojo ar jo atstovo prašymo prokuroras gali tik tais atvejais, kai yra pagrindas manyti, kad leidus susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis vėliau gali kilti sunkumu atliekant ikiteisminį tyrimą. [...] Prokuroras visais atvejais turėtų neleisti susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiagos dalimi, iš kurios būtų galima suprasti, kad ikiteisminio tyrimo metu taikomos neviešo pobūdžio procesinės prievartos priemonės, [...] Paprastai turi būti neleidžiama susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis ar jų dalimi tebetaikant priemonę ar iš karto po tokio veiksmo užbaigimo, kol jo metu gauti rezultatai dar nėra įvertinti, nenuspręsta dėl tolesnių veiksmų atlikimo. [...] leisti susipažinti su tyrimo veiksmų, apie kurių atlikimą visuotinai žinoma, protokolais [...]“¹⁰¹. Iš to, kas pasakyta, lieka neaišku, kaip vis dėl to tiksliai apibrėžti ikiteisminio tyrimo sėkmės sąvoką, todėl galima būtų pritarti R. Merkevičiaus nuomonei, kad „tiksliausiai šią sąvoką galima būtų apibrėžti, analizuojant konkrečius pavyzdžius konkrečioje faktinėje situacijoje“¹⁰², tačiau tai nepaneigia to

⁹⁸ „2003 m. balandžio 18 d. Generalinio prokuroro rekomendacija dėl proceso dalyvių susipažinimo su bylos medžiaga ikiteisminio tyrimo metu,“ *Valstybės žinios* I-58 (2003).

⁹⁹ Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, *supra* note 10, p. 303.

¹⁰⁰ Žmogaus teisių stebėjimo institutas, „Dėl 2012 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/13/ES dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese bei 2010 m. spalio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2010/64/ES dėl teisės į vertimo žodžiu ir raštu paslaugas baudžiamajame procese įgyvendinimo,“ 2013 vasario 11 d., [http://www.hrmi.lt/uploaded/Teisekura/2013-02-11%20\(IS-VIII-2\)%20Rastas%20TM%20del%20ES%20direktyvu%20igyvendinimo%20baudziamajame%20procesu.pdf](http://www.hrmi.lt/uploaded/Teisekura/2013-02-11%20(IS-VIII-2)%20Rastas%20TM%20del%20ES%20direktyvu%20igyvendinimo%20baudziamajame%20procesu.pdf)

¹⁰¹ Gintaras Goda ir kt., Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras, I tomas (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003), 472.

¹⁰² Remigijus Markevičius, *supra* note 10, p. 390.

fakto, kad kartais teisėsaugos pareigūnai bando manipuliuoti jiems suteiktomis teisėmis, taip sudarydami kliūtis ne tik įtariamajam, bet ir jo advokatui susipažinti su reikalingais bylos dokumentais, kad būtų tinkamai pasiruošta gynybai. Taigi, nors įgyvendinant minėtą direktyvą, LR BPK buvo padaryta tam tikrų pakeitimų, tačiau vieną didžiausių problemų, kalbant apie teisę į informaciją baudžiamajame procese, liko neišspręsta. Dabartinis reguliavimas suteikia per plačias galimybes prokurorui nuspręsti, ar leidimas susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga pakaks tolimesniam ikiteisminiam tyrimui ar ne, todėl praktikoje gali pasitaikyti šios teisės piktnaudžiavimo atveju, taip suvaržant ir apribojant įtariamojo ar jo advokato gynybos teises, kas yra neleistina.

Visus minėtus prokuroro veiksmus ir priimtus sprendimus ikiteisminiame tyrime galima skųsti BPK 63 straipsnyje nustatyta bendra tvarka aukštesniajam prokurorui iki tol, kol vyksta ikiteisminis tyrimas. Aukštesniajam prokurorui skundo netenkinus, jo nutarimas gali būti skundžiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui. Skundai gali būti tiek rašytiniai, tiek žodiniai, tačiau dėl pastarųjų turi būti surašomas protokolai. BPK 63 straipsnio 4 dalyje numatyti sprendimai, kurie nėra skundžiami, tai susiję su prokuroro konstitucinėmis funkcijomis ikiteisminio tyrimo organizavimo klausimais. Kaip ne kartą yra pasisakęs Konstitucinis teismas, „prokuroro nepriklausomumas organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose yra konstitucinė vertybė; pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo ši konstitucinė vertybė būtų paneigiama arba būtų kitaip suvaržomas prokuroro nepriklausomumas organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose“¹⁰³. BPK 64 straipsnyje yra numatyta tvarka, pagal kurią yra sprendžiami skundai dėl prokuroro veiksmų ir nutarimų. Skundams išnagrinėti yra numatytas bendras dešimties dienų terminas nuo skundo ir jam išnagrinėti reikiamos medžiagos gavimo.

2.2.3. Ikiteisminio tyrimo teisėjo proceso veiksmai ir nutartys

Ikiteisminio tyrimo teisėjo įgaliojimai yra nustatyti BPK 173 straipsnyje. Be to, jog ikiteisminio tyrimo teisėjas padeda įgyvendinti baudžiamojo proceso kontrolės funkciją, jam taip pat pavesta spręsti klausimus dėl pačių griežčiausių ir labiausiai žmogaus teises varžančių procesinių prievartos priemonių taikymo, tokių kaip: suėmimas, intensyvi priežiūra, namų areštas ir įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu, asmens atidavimo į sveikatos priežiūros įstaigą, kratos atlikimo, laikino nušalinimo nuo pareigų ar laikino teisės užsiimti tam tikra veikla sustabdymo, savo

¹⁰³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas, *supra* note 49.

tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų, leidžia atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus. Įgyvendindamas baudžiamojo proceso kontrolės funkciją, ikiteisminio tyrimo teisėjas nagrinėja skundus dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokurorų proceso veiksmų ir nutarimų bei atlieka kitus BPK numatytus veiksmus. Visus veiksmus, išskyrus skundų nagrinėjimą, ikiteisminio tyrimo teisėjas atlieka gavęs prokuroro prašymą, savo iniciatyva jis jokių veiksmų atlikti negali. Ikiteisminio tyrimo teisėjo priimtose nutartys pagal BPK nustatytą tvarką gali būti skundžiamos tiek prokuroro (pvz.: dėl ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarties atsisakyti skirti tam tikras procesines prievartos priemones, atsisakyti skirti ekspertizę bei kitos nutartys), tiek proceso dalyvių. Bendra ikiteisminio tyrimo teisėjo priimtų nutarčių apskundimo tvarka yra numatyta BPK 65 straipsnyje. Ikiteisminio tyrimo teisėjo atlikti proceso veiksmai ir priimtose nutartys, išskyrus tas, kurios pagal BPK 64 straipsnį yra neskundžiamos, gali būti apskųstos BPK X dalyje nustatyta tvarka, t. y. aukštesniajam teismui per septynias dienas nuo nutarties nuorašo gavimo dienos. Bendras terminas ikiteisminio tyrimo teisėjui skundui išnagrinėti yra dešimt dienų nuo skundo ir jam išnagrinėti reikiamos medžiagos gavimo.

Tam tikriems ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmams ir priimtoms nutartims skūsti yra numatyta speciali apskundimo tvarka. Pavyzdžiui, skundžiant kai kurias procesines prievartos priemones: suėmimą (BPK 130, 131 straipsniai), suimtas ar jo gynėjas per dvidešimt dienų, o prokuroras – per tris dienas, nuo nutarties skirti suėmimą priėmimo gali ją apskūsti aukštesniajam teismui, kuris per septynias dienas nuo skundo gavimo turi jį išnagrinėti. Nutartis, priimta dėl laikino nušalinimo nuo pareigų ar laikino teisės užsiimti tam tikrą veiklą sustabdymo (BPK 157 straipsnis), aukštesniajam teismui skundžiama per septynias dienas nuo šios nutarties paskelbimo įtariamajam. Teisėtų ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo nurodymų nevykdantiems asmenims (BPK 163 straipsnis) ikiteisminio tyrimo teisėjas gali skirti baudą ar areštą, tokia nutartis per septynias dienas nuo nuorašo gavimo dienos, gali būti apskūsta nutartį priėmusiam ikiteisminio tyrimo teisėjui, o jo priimta nutartis skundžiama BPK X dalyje nustatyta tvarka. Speciali apskundimo tvarka yra nurodyta ir šiose BPK normose: dėl būtinumo atskleisti informacijos šaltinio paslaptį (BPK 80¹ straipsnis), namų arešto paskyrimo (BPK 132 straipsnio 5 dalis), pratęsimo arba atsisakymo pratęsti laikiną nuosavybės teisių apribojimą (BPK 151 straipsnio 6 dalis), sprendimo dėl daiktų, turinčių reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti klausimo, kai yra nutraukiamas ikiteisminis tyrimas (BPK 94 straipsnio 3 dalis), ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimo, patvirtinančio prokuroro nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą (214 straipsnio 4 dalis), nutarties atsisakyti patvirtinti prokuroro nutarimą atnaujinti nutrauktą ikiteisminį tyrimą (217 straipsnio 3 dalis), tačiau šiose normose nustatyta skundų padavimo tvarka nesiskiria nuo bendros skundų padavimo, dėl ikiteisminio

tyrimo teisėjo nutarčių, tvarkos. Todėl darytina išvada, jog toks teisinis reguliavimas į procesą įveda daugiau painiavos.

Aktualu yra išanalizuoti pačios griežčiausios kardomosios priemonės – suėmimo, apskundimą. Suėmimo apskundimas nuo kitų procesinės prievartos priemonių apskundimo, skiriasi ne tik skundo padavimo terminais, bet ir pačia skundų nagrinėjimo procedūra. Pastebėtina, kad Lietuvoje suėmimas yra taikomas žymiai dažniau, nei kitos procesinės prievartos priemonės. Žmogaus teisių stebėjimo instituto atliktas tyrimas parodo, jog nepaisant to, kad suėmimas yra pati griežčiausia kardomoji priemonė, netgi 95% prokurorų prašymų skirti ar pratęsti suėmimą yra tenkinami, ir tik 10% pateiktų skundų dėl suėmimo yra tenkinami¹⁰⁴. Kodėl daugumoje atveju teismai tenkina tokius teisėsaugos institucijų prašymus skirti asmenims griežčiausią kardomąją priemonę, ar šios kardomosios priemonės paskyrimas visada yra teisėtas ir teisingas? Suėmimą gali skirti tik ikiteisminio tyrimo teisėjas prokuroro prašymu arba teisėjas kurio žinioje yra baudžiamoji byla (LR BPK 123 str. 2 ir 6 d.). Skiriant kardomąją priemonę – suėmimą, turi egzistuoti bent vienas iš keturių BPK 122 straipsnyje nurodytų pagrindų: 1) bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo; 2) trukdys procesui; 3) darys naujus nusikaltimus; 4) yra prašymas išduoti asmenį užsienio valstybei arba perduoti Tarptautiniam baudžiamajam teismui ar pagal Europos arešto orderį; bei yra šios dvi sąlygos: 1) suėmimui keliamų tikslų neįmanoma pasiekti švelnesnėmis kardomosios priemonėmis; 2) už nusikalstamos veikos padarymą, kuria yra įtariamas asmuo, yra numatyta griežtesnė nei vienerių metų laisvės atėmimo bausmė. Nesant bent vieno iš minėtų pagrindų ir abiejų išvardintų sąlygų, suėmimo paskyrimas bus neteisėtas. Be abejo, skiriant ne tik suėmimą, bet ir kitą kardomąją priemonę, priimtas nutarimas ar nutartis turi būti motyvuota ir pagrįsta. EŽTT taip pat formuoja tokią praktiką, nurodydamas, kad argumentai skiriant suėmimą jokių būdu negali būti „bendri ir abstraktūs“¹⁰⁵.

EŽTK 5 straipsnio 1 dalį tam tikra prasme galima sutapatinti su LR BPK 122 straipsnyje numatytais suėmimo skyrimo pagrindais, ir nors minėtas straipsnis yra deklaratyvus pobūdžio ir skiriant suėmimą reikia vadovautis nacionalinės teisės aktuose įtvirtintomis nuostatomis, tačiau tai nereiškia, kad EŽTK 5 straipsnio 1 dalies pažeidimas gali būti susijęs tikrai su šios kardomosios priemonės skyrimo pagrindais. Todėl „[...] suimtas ar sulaikytas asmuo turi teisę, kad jo sulaikymo (suėmimo) „teisėtumas“ būtų peržiūrėtas ne tik nacionalinės

¹⁰⁴ Žmogaus teisių stebėjimo institutas, „Suėmimo taikymas Lietuvoje. Tyrimo ataskaita,“ žiūrėta 2016 spalio 3, <https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/Suemimo-taikymas-Lietuvoje-2015.pdf>

¹⁰⁵ Smirnova v Russia, IX Eur. Ct. H. R. §63 (2003).

teisės prasme, bet ir pagal Konvenciją, pagrindinius jos principus ir jos 5 straipsnio 1 dalies apribojimų tikslą¹⁰⁶.

Suėmimo skyrimo tvarka yra reglamentuota BPK 123 straipsnyje. Prokuroras manydamas, kad asmeniui reikia skirti suėmimą, kreipiasi su pareiškimu į tyrimo atlikimo vietos apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėją. Priėmus nutartį suimti asmenį (pratęsti ar atsisakyti skirti suėmimą), prokuroras per keturiasdešimt aštuonias valandas privalo jį pristatyti ikiteisminio tyrimo teisėjui, kad šis galėtų jį apklausti dėl suėmimo pagrįstumo. Tokioje apklausoje be įtariamojo, privalomai turi dalyvauti gynėjas ir prokuroras. Suimtajam ar jo gynėjui tokiam sprendimui apskūsti yra nustatytas dvidešimties dienų terminas nuo nutarties priėmimo. Prokurorui teikti skundus suteiktas tik trijų dienų terminas nuo tokios nutarties priėmimo. Gautas skundas nedelsiant turi būti perduotas aukštesniajam teismui, kuris per septynias dienas nuo jo gavimo privalo jį išnagrinėti. Šių skundų nagrinėjimo procedūra ypatinga tuo, jog tokiam skundui nagrinėti yra rengiamas posėdis į kurį šaukiamas suimtasis ir gynėjas ar vien tik gynėjas, o prokuroro dalyvavimas yra būtinas. Nagrinėjant prokuroro skundą posėdyje būtinas ir gynėjo dalyvavimas. Prokuroras skundui išnagrinėti privalo pateikti visą reikalingą ikiteisminio tyrimo medžiagą, su kuria turi teisę susipažinti suimtasis ir gynėjas. Jeigu suėmimas yra paskiriamas ar pratęsimas bylą nagrinėjant Lietuvos Apeliaciniame teisme, tai tokius skundus nagrinėja Lietuvos apeliacinio teismo trijų teisėjų kolegija, į kurios sudėtį negali įeiti tą bylą nagrinėjantys teisėjai.

Kaip jau buvo minėta, suėmimas turi būti vertintinas ne tik pagal nacionalinės teisės nustatytas taisykles, bet ir vadovaujantis EŽTK nustatytais taisyklėmis. Kaip teigia S. Trechsel, skiriant suėmimą vien „pagrįsto įtarimo“ neužtenka, tam turi egzistuoti ir tam tikros priežastys, kurios pateisintų šios kardamosios priemonės skyrimą, todėl kaip minimalius ir tipinius pagrindus jis nurodo siekį neleisti įtariamajam: pabėgti nuo baudžiamojo proceso, trukdyti procesui (klastojant įrodymus, ar juos naikinant) ir daryti naujus nusikaltimus¹⁰⁷. Be abejo, visi minėti pagrindai turi būti motyvuoti ir pagrįsti konkrečios bylos duomenimis, o ne jų taikančių subjektų nepagrįstomis prielaidomis¹⁰⁸. Tačiau teismų praktikoje vis dėl to labai dažnai pasitaiko atvejų, kuomet nacionaliniai teismai nukrypsta nuo EŽTT formuojamos praktikos, deklaratyviai nurodydami suėmimo skyrimo sąlygas ir pagrindus tiesiog juos perrašydami, jų nemotyvuodami konkrečios bylos duomenimis. Tokia praktika yra ydinga ir gali smarkiai varžyti įtariamojo asmens, kuriam paskirtas suėmimas teisės, kadangi jam tenka gintis ir skūsti

¹⁰⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisinės analizės ir informacijos departamentas, „*Europos Žmogaus teisių teismo sprendimų apžvalga* (2013 m. kovo 1 d. – 2013 m. liepos 31 d.)“, 2013, 18, <http://www.lvat.lt/lt/teismu-praktika/europos-zmogaus-teisiu-s2w7.html>

¹⁰⁷ Stefan Trechsel, *supra* note 15, p. 425.

¹⁰⁸ Egidijus Losis, „Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese,“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio Universitetas, 2010), 102, <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:2018884/datastreams/MAIN/content>

deklaratyvius teiginius. Todėl asmuo, kuriam yra paskirtas suėmimas, „gali skųsti tiek patį priemonės skyrimą (pavyzdžiui nurodydamas, kad įstatyme numatytų pagrindų taikyti priemonę nebuvo), tiek priemonės taikymą teigdamas, kad buvo pažeista įstatyme numatyta priemonės taikymo tvarka“¹⁰⁹.

ŽTSI atlikto tyrimo metu nustatyta, kad teismai suėmimą skiria itin noriai, kitas kardomąsias priemones paliekant nuošaly. Buvo padaryta išvada, kad nėra paisoma suėmimo kaip *ultima ratio* statuso ir suėmimas yra laikomas viena pagrindinių kardomųjų priemonių¹¹⁰. Teismai, priimdami nutartis skirti (pratęsti) suėmimą, turi motyvuoti, kodėl minėti tikslai negali būti pasiekti asmeniui skiriant švelnesnę kardomąją priemonę. Analizuojant teismų praktiką, galima daryti išvadą, jog teisėjai priimdami nutartis ne visuomet pakankamai motyvuoja švelnesnių priemonių skyrimo negalimumą arba net nesvarsto kitų kardomųjų priemonių paskyrimo. Štai Jurbarko rajono apylinkės teismas nutartimi rašytinį pasižadėjimą neišvykti pakeitė į suėmimą, „motyvuojant tuo, kad kaltinamasis G. P. neatvyko į teismo posėdį [...] teisėjų kolegija daro išvadą, jog teismas nepakankamai analizavo situaciją ir neteisingai sprendė dėl kardamosios priemonės rūšies, o nutartyje nėra pakankamai argumentų, kodėl kaltinamajam negali būti skiriama viena ar kelios švelnesnės kardamosios priemonės“¹¹¹. Įstatyme numatytų reikalavimų nepaisymu laikomi ir tokie atvejai, kai teismai išvardina suėmimo skyrimo pagrindus, ir jais grindžia sulaikymo sąlygas – švelnesnių kardomųjų priemonių netinkamumą¹¹²: „Aptariamam atveju, kaltinamojo M. R. asmenybę apibūdinančios aplinkybės, galimai padarytos nusikalstamos veikos pavojingumas, pobūdis, sunkumas, teisėjų kolegijai leidžia konstatuoti, kad nagrinėjamu atveju nėra pagrindo paleisti M. R. į laisvę ir skirti jam kitą švelnesnę kardomąją priemonę – 5000 Eurų užstatą ar švelnesnių kardomųjų priemonių kompleksą“¹¹³. Be to, išanalizavus LR baudžiamojo kodekso specialiojoje dalyje numatytų nusikaltimų sankcijas, matyti, kad daugiau negu pusėje jų yra numatyta griežtesnė nei vienerių metų laisvės atėmimo bausmė, kas suteikia galimybę šią *ultima ratio* priemonę skirti daugumoje atveju (LR BPK 122 straipsnio 8 dalis).

ŽTSI atliktas tyrimas, kurio metu buvo analizuojami suėmimo pagrindai, aiškiai parodo teismų motyvacijos trūkumą skiriant suėmimą¹¹⁴. Dažnas atvejis, kai teismai savo nutartis argumentuoja padaryto nusikaltimo sunkumu bei gresiančia griežta laisvės atėmimo bausme ir nors šios aplinkybės yra priskiriamos „kitų aplinkybių“ sąvokai ir netgi tam tikrais atvejais šių

¹⁰⁹ Gintaras Goda, „Teisė kreiptis į teismą dėl procesinių prievartos priemonių taikymo,“ *Teisė* 98, 9967 (2016): 30.

¹¹⁰ Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *supra* note 92.

¹¹¹ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. kovo 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-337-238/2016.

¹¹² Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *op. cit.*

¹¹³ Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. rugsėjo 29 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje nr. 1S-320-495/2016.

¹¹⁴ Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *supra* note 104.

aplinkybių gali pakakti, kad galima būtų daryti išvadą, jog asmuo bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo, tačiau¹¹⁵ „[...] kaltinimo sunkumas ir įstatymo sankcijoje numatyta griežta laisvės atėmimo bausmė turėtų būti susiejama su kitomis BPK 122 straipsnio 2 dalyje nurodytomis aplinkybėmis, tada šio suėmimo pagrindo argumentacija būtų įtikinamesnė“¹¹⁶. Štai Panevėžio apygardos teismas, išnagrinėjęs skundą dėl žemesniojo teismo nutarties, kuria įtariamajam buvo paskirtas suėmimas, konstatavo, kad Anykščių rajono apylinkės teismas BPK 122 straipsnio 1 dalies 1 punkte nurodytą „pagrindo buvimą motyvavo tik tuo, kad nusikaltimas, kurio padarymu įtariamasis T. G., priskiriamas sunkių nusikaltimų kategorijai, už kurį įstatymas numato griežtą laisvės atėmimo bausmę, kitos aplinkybės, numatytos BPK 122 straipsnio 2 dalyje, teismo įvertintos nebuvo. [...] Įvertinus minėtas aplinkybes, pirmos instancijos teismo išvada, kad įtariamasis T. G. gali bėgti (slėptis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo, yra nepagrįsta“¹¹⁷.

Dar keli teismų praktikos pavyzdžiai, kai teismai nepakankamai motyvuoja ir tik formaliai nurodo suėmimo pagrindų buvimą: „Suėmimą P. J. apylinkės teismas skyrė [...] manydamas, jog jis trukdys procesui. Manyti, kad būdamas laisvėje suimtasis P. J. trukdys procesui dėl skundžiamoje nutartyje nurodytų aplinkybių, t. y. vien tik dėl to, kad dar nėra atlikti būtiniausi ikiteisminio tyrimo veiksmai, nėra pagrindo. Taigi, šiuo metu konkrečių duomenų, leidžiančių manyti, jog būdamas laisvėje įtariamasis P. J. trukdys procesui, nepakanka [...]“¹¹⁸, kitoje nutartyje asmeniui buvo skirtas suėmimas nors „Skundžiamoje nutartyje nėra nurodyta, dėl ko ir kuo galėtų pakenkti kaltinamojo V. K. buvimas laisvėje. Pagrindo tokiai išvadai neteikia ir paties kaltinamojo pozicija jam pareikštų kaltinimų atžvilgiu – jis kalnu teismui prisipažino ir jau davė parodymus. Todėl apylinkės teismo nutartyje nurodytos aplinkybės, kad nuteistasis trukdys teismui, yra tik prielaidų pobūdžio“¹¹⁹. Kauno apygardos teismas nustatė BPK 122 straipsnio 1 dalies 2 punkto pažeidimą ir padarė išvadą, nors: „nei J. S., nei jo sutuoktinė kaltės nepripažįsta, parodymų nedavė. [...] asmens neprisipažinimas padarius nusikaltimą, atsisakymas duoti parodymus, nenuoseklių parodymų davimas nelaikytini aplinkybėmis, trukdančiomis procesui. [...] aplinkybė, kad kaltinamasis trukdys procesui, turi būti nustatyta objektyviais duomenimis“¹²⁰.

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio mėn. 30 d. nutarimas Nr. 50 „Dėl teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą“.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gegužės 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-462-185/2011.

¹¹⁸ Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-198-719/2016.

¹¹⁹ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-309-327/2014.

¹²⁰ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-2206-175/2014.

Gana dažnai naudojamas pagrindas suėmimui taikyti, kad asmuo darys naujus nusikaltimus, nurodytus BPK 122 straipsnio 4 dalyje. Iš jau minėto tyrimo matyti, kad šis pagrindas motyvuojamas prasčiausiai, tik mažiau nei trečdalis nutarčių buvo motyvuotos tinkamai, nutartyse nebūdavo pateikiami įrodymai, kurie patvirtintų tokios rizikos egzistavimą¹²¹. Teismų praktikoje taip pat atsispindi šios normos taikymo klaidos: „A. M. nedirba ir neturi profesijos, anksčiau teistas, įtariamas padaręs nusikalstamą veiką praėjus 10 dienų kai buvo paleistas iš laisvės atėmimo vietos, kas leidžia manyti, jog būdamas laisvėje jis gali daryti naujus nusikaltimus. [...] Šiuo atveju A. M. įtariamas nesunkaus nusikaltimo (BK 182 str. 1 d.) padarymu [...]“¹²². Kitoje nutartyje apygardos teismas, pašalindamas iš apylinkės teismo nutarties BPK 122 straipsnio 1 dalies 3 punktą, nustatė, kad „Nagrinėjamu atveju R. T. kaltinimai pareikšti dėl dviejų nusikalstamų veikų, priskiriamų nesunkiems nusikaltimams, padarymo. Nusikaltimai, kurių padarymu kaltinamas R. T., nėra įtraukti į BPK 122 straipsnio 4 dalyje nurodytų nusikaltimų sąrašą. Nors kaltinamasis anksčiau buvo teistas, tai negali būti laikoma pakankamu pagrindu spręsti, kad jis, būdamas laisvėje, darys naujus [...] Jokių kitų aplinkybių, kuriomis būtų galima pagrįsti BPK 122 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatyto pagrindo buvimą, šioje byloje nėra“¹²³. Taigi, matyti, kad dažnai „suėmimas skiriamas pirmiausia atsižvelgiant į asmens „nepalankią“ padėtį visuomenėje, jo žemesnį socialinį statusą. Asmeniui, turinčiam žemesnį socialinį statusą, iš anksto klijuojama „nepatikimo“ etiketė, kuris visais įmanomais būdais sieks nedalyvauti nusikaltimo atskleidimo procese“¹²⁴. Todėl lengviausia yra, skirti asmeniui suėmimą ir laikyti jį savo žinioje, taip sutaupant laiką, prirėkus su juo atlikti tam tikrus veiksmus.

Taigi, išnagrinėjus apskundimo institutą ikiteisminiame tyrime pastebėtos tokios problemos: 1) BPK nėra numatyta galimybė proceso dalyvio statuso proceso eigoje neįgijusiam asmeniui apskūsti jo atžvilgiu priimtą sprendimą. Teismų išaiškinimai šiuo atveju negelbėja, nes jų nuomonė šiuo klausimu išsiskiria. Vis gi, būtų prirtartina tokiam teismų išaiškinimui, kuris, įgyvendindamas baudžiamojo proceso paskirtį, užtikrina priimto sprendimo teisėtumo bei pagrįstumo patikrinimą, garantuojamą teisę į teisminę gynybą ir suteikia teisę asmenims, proceso eigoje neįgijusiems proceso dalyvio statuso, apskūsti tam tikrus sprendimus. Priešingu atveju bus pažeidžiama asmens teisė apskūsti jo atžvilgiu ikiteisminiame tyrime priimtą sprendimą bei bus užkertamas kelias patikrinti priimto sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą, kadangi nebus subjekto,

¹²¹ Žmogaus teisių stebėjimo institutas, *supra* note 104.

¹²² Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-214-134/2016.

¹²³ Kauno apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. spalio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-1234-175/2016.

¹²⁴ Žmogaus teisių stebėjimo institutas, „Suėmimas: policijos, prokurorų ir ikiteisminio tyrimo teisėjų požiūris. Tyrimas,“ Vilnius, 2013. http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2016/08/Suemimas-praktiku-poziuiris_LT_Galutinis.pdf.

galinčio realizuoti šią teisę; 2) kadangi apskundimo objektu gali būti bet kokie ikiteisminio tyrimo metu priimti procesiniai veiksmai ir sprendimai kuriems numatyta bendra ir speciali apskundimo tvarka dėl ko tam tikrais atvejais apskundimo instituto reglamentavimas yra gana painus; 3) teismų praktikos analizė parodo, jog gana dažnai priimami sprendimai yra mažai motyvuojami, deklaratyvaus pobūdžio, formaliai išvardinant būtinas sąlygas ar pagrindus vienam ar kitam sprendimui priimti, kas labai apsunkina asmenims galimybę pasinaudoti apskundimo teise; 4) griežčiausia kardomoji priemonė – suėmimas, yra skiriama per daug dažnai, neieškant alternatyvų, o teismų praktikos gausa dėl šios kardamosios priemonės parodo, kad asmenys, kuriems yra taikomas suėmimas, labai aktyviai naudojami savo teise apskųsti tokį sprendimą. Nors EŽTT išaiškinimas, kad įrodinėjimo našta negali būti perkelta sulaikytam asmeniui, jis neprivalo įrodinėti, jog egzistuoja pagrindai jį paleisti¹²⁵, yra skiriamas suėmimui, tačiau jis puikiai tinka ir kitiems ikiteisminio tyrimo metu priimtiems sprendimams ir veiksams apskųsti, nurodant, kad pareiga įrodyti tam tikrų sąlygų ar pagrindų buvimą, skiriant, atliekant ar priimant vieną ar kitą veiksma ar sprendimą, priklauso valstybės institucijoms ir pareigūnams.

¹²⁵ Ilijkov v. Bulgaria, Eur. Ct. H. R. §85-86 (2001).

3. APSKUNDIMAS BYLĄ NAGRINĖJANT TEISME

Asmenims apskundimo teisė yra užtikrinama per visą baudžiamąjį procesą, todėl svarbu, kad asmenys šia teise nekliudomai galėtų pasinaudoti visose baudžiamojo proceso stadijose. Baigus ikiteisminio tyrimo stadiją, toliau seka bylų proceso pirmosios instancijos teisme, apeliacinio proceso, nuosprendžių ir nutarčių vykdymo proceso ir kasacinio proceso stadijos. Toliau apskundimo institutas bus nagrinėjamas bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme.

Prokurorui nusprendus, kad ikiteisminio tyrimo metu yra surinkta pakankamai duomenų, kurie pagrindžia įtariamojo kaltę, dėl nusikalstamos veikos padarymo, jis paskelbia, jog ikiteisminis tyrimas yra baigtas ir kaltinamąjį aktą kartu su baudžiamosios bylos medžiaga perduoda teismui. Tuomet ir prasideda pagrindinė bei svarbiausia baudžiamojo proceso stadija – bylos procesas pirmosios instancijos teisme. Šiame etape yra išsprendžiama labai daug svarbių klausimų, todėl svarbu, kad asmenims būtų sudarytos tinkamos galimybės pasinaudoti apskundimo teise, kuomet jų netenkinančius sprendimus jie galėtų apskųsti. Šiame etape yra priimami ne tik baigiamieji teismo sprendimai, bet ir sprendimai, kuriais yra išsprendžiami tam tikri proceso dalyvių prašymai ar kiti klausimai, kurie mažiau ar daugiau yra susiję su procese dalyvaujančių asmenų teisėmis ir interesais¹²⁶. Šioje stadijoje priimti baigiamieji teismo aktai yra skundžiami vadovaujantis BPK 312 straipsniu, kuris reglamentuoja neįsisteisėjusio teismo nuosprendžio apskundimo tvarką. Visais kitais atvejais, pirmosios instancijos teismui priėmus nutartį, bylos nagrinėjimo teisme dalyviai, kiti proceso dalyviai, byloje nedalyvaujantys asmenys, kuriems buvo taikytos BPK 163 straipsnyje numatytos prievartos priemonės turi teisę tokią nutartį skųsti vadovaujantis baudžiamojo proceso kodekso X dalies (439-442 straipsniai) nuostatomis. Skundas dėl žemesniojo teismo nutarties gali būti paduodamas per septynias dienas nuo nutarties gavimo dienos. Atkreiptinas dėmesys, kad ne tik apylinkės teismas bylą gali nagrinėti kaip pirmos instancijos teismas, bet ir apygardos teismas, todėl atitinkamai apylinkės teismo nutartis bus skundžiama apygardos teismui, o apygardos teismo, kaip pirmos instancijos teismo – Lietuvos Apeliaciniam teismui.

Bylos nagrinėjimo pirmos instancijos teisme procesą galima būtų išskirti į dvi dalis, t. y. bylos parengimas nagrinėti teisme ir bylos nagrinėjimas teisiamaajame posėdyje. Šie bylos nagrinėjimo pirmos instancijos teisme etapai skiriasi, todėl ir priimtų sprendimų apskundimas nėra vienodas. Bylos parengimo nagrinėti teisme metu byla nėra nagrinėjama iš esmės. Šiame etape teisėjas tik patikrina ar nėra kliūčių, kurios trukdytų bylą nagrinėti teisiamaajame

¹²⁶Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, *supra* note 10, p. 603.

posėdyje, taip pat sudaro procesines sąlygas tolesnei bylos eigai¹²⁷. Bylos parengimo nagrinėti teisme metu gali būti priimtos tik BPK 232 straipsnio 1 dalyje nurodytos nutartys: perduoti bylą nagrinėti teisiama jame posėdyje, perduoti bylą pagal teisingumą, perduoti bylą prokurorui, išskirti bylą į kelias ar kelias bylas sujungti į vieną, atidėti bylos nagrinėjimą, pavesti ikiteisminio tyrimo teisėjui ar prokurorui atlikti reikiamus proceso veiksmus ar organizuoti šių veiksmų atlikimą, taip pat gali priimti nutartį nutraukti baudžiamąją bylą. Priimdamas nutartį nagrinėti bylą teisiama jame posėdyje, teismas ta pačia nutartimi išsprendžia gautus prašymus, išsprendžia klausimą dėl gynėjo paskyrimo, vertėjo iškvietimo, kardomosios priemonės (išskyrus suėmimą) ar kitų procesinių prievartos priemonių taikymo kaltinamajam, neviešo bylos nagrinėjimo. Vadovaujantis BPK 238 straipsnio 1 dalimi, teisėjas gautus proceso dalyvių ir kitų asmenų prašymus dėl leidimo dalyvauti nagrinėjant bylą, dėl civilinio ieškinio ir jo užtikrinimo priemonių, dėl papildomų įrodymų išreikalavimo ir kitus išnagrinėja išspręsdamas klausimą dėl bylos perdavimo nagrinėti teisiama jame posėdyje. Prašymai, kurie yra pateikiami jau priėmus nutartį dėl bylos nagrinėjimo teisiama jame posėdyje, jeigu jie yra atmetami, dėl to priimama motyvuota nutartis. Šiame etape priimtos teismo nutartys gali būti skundžiamos BPK X dalyje nustatyta tvarka, išskyrus nutartį dėl bylos perdavimo nagrinėti teisiama jame posėdyje (BPK 439 straipsnio 2 dalis).

Perėjus į bylos nagrinėjimo teisme etapą, be baigiamųjų teismo aktų, baudžiamojo proceso eigoje priimamos įvairios nutartys tam tikriems klausimams išspręsti. Pažymėtina, jog gali būti priimamos ne tik rašytinės, bet ir protokolinės (žodinės) nutartys. Teisminio nagrinėjimo metu priimamos nutartys dėl: būtinumo atskleisti informacijos šaltinio paslaptį (BPK 80¹ straipsnio 4 dalis), atvesdinimo (BPK 142 straipsnis), laikino nuosavybės teisės apribojimo (BPK 151 straipsnio 6 dalis), teismo nurodymų nevykdantiems asmenims taikomų prievartos priemonių (BPK 163 straipsnio 4 dalis), bylos išskyrimo, bylų sujungimo ir nutraukimo ar perdavimo prokurorui (BPK 254 straipsnis), teisiamojo posėdžio tvarką pažeidusiems asmenims taikomų priemonių (BPK 259 straipsnis), įrodymų tyrimo teisme atnaujinimo (BPK 295 straipsnis), ir kitos nutartys, kuriomis yra išsprendžiami proceso dalyvių ir kitų asmenų prašymai, tokie kaip prašymas bylą nagrinėti viešame teismo posėdyje, grąžinti baudžiamąją bylą prokurorui ikiteisminio tyrimo papildymui, iškviesti naujus liudytojus, išreikalauti bei prijungti prie bylos naujus duomenis, sujungti baudžiamąsias bylas ir kt. Visas pirmosios instancijos teisme priimtas nutartis bylos nagrinėjimo teisme dalyviai, kiti asmenys, asmenys nedalyvaujantys byloje, kuriems buvo taikytos BPK 163 straipsnyje numatytos prievartos priemonės, gali skųsti BPK X dalyje nustatyta tvarka, išskyrus tas, kurioms BPK numato kitokią apskundimo tvarką, pvz.: būtinumo atskleisti informacijos šaltinio paslaptį,

¹²⁷*Ibid.*, p. 373.

laikino nuosavybės teisės apribojimo – pačiose normose numatyta, jog šios nutartys skundžiamos BPK X dalyje numatyta tvarka, arba teismo nurodymų nevykdantiems asmenims taikomų prievartos priemonių – skundžiama teismui su prašymu paskirtą baudą ar areštą panaikinti arba baudos ar arešto trukmę sumažinti, per septynias dienas nuo nutarties nuorašo gavimo.

Tam tikrais ypatingais atvejais byla baigiama ne teismo nuosprendžio, o nutarties priėmimu, pvz.: dėl priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo. Baudžiamojo proceso kodekse numatyta, kad tokios nutartys skundžiamos ne pagal BPK X dalies nuostatas, o vadovaujantis BPK 313 straipsnyje nustatyta tvarka, kuri skirta nuosprendžiams apskūsti. Atkreiptinas dėmesys, kad BPK 439 straipsnio 2 dalis numato tam tikras išimtis ir nutartis, kurios negali būti skundžiamos šio straipsnio nustatyta tvarka, t. y. jau minėta nutartis dėl bylos perdavimo nagrinėti teisiamaajame posėdyje, dėl galimumo nagrinėti bylą, kai kas nors iš proceso dalyvių neatvyko, dėl pareikštų nušalinimų, dėl naujų įrodymų rinkimo, dėl proceso dalyvių prašymų nagrinėjimo (dažniausiai dėl įvairių proceso dalyvių prašymų yra priimamos protokolinės nutartys), dėl pastabų teisiamaajame posėdžio protokole bei tvarkos palaikymo teisiamaajame posėdžio metu, dėl įrodymų tyrimo teisme atnaujinimo. Išvardintos nutartys daugiausiai yra procedūrinio pobūdžio, kurių vykdymas iš karto užtikrina greitą ir visapusišką bylos išnagrinėjimą¹²⁸ ir kaip teigia M. Kazlauskas, tokių nutarčių apskundimas sudarytų palankias sąlygas vilkinti procesą¹²⁹. Šiems atvejams BPK 318 straipsnio 4 dalis numato, kad prieštaravimai dėl šių nutarčių gali būti pateikiami apeliaciniame skunde. „Privataus kaltinimo bylos baudžiamajame procese yra suprantamos kaip baudžiamosios bylos, kurioms yra taikoma ypatinga procesinė forma, t. y. tos bylos, kurios yra pradamos tik esant nukentėjusiojo asmens skundai, kuriose nukentėjęs nuo nusikalstamos veikos asmuo palaiko kaltinimą teisme ir kurios gali būti nutraukiamos privačiam kaltintojui bet koku būdu atsisakius kaltinti“¹³⁰. Privataus kaltinimo bylose kaltinamajam yra suteikta galimybė iki įrodymų tyrimo teisme pradžios paduoti skundą prieš nukentėjusįjį, kaltinant jį nusikalstamos veikos, nagrinėjamos privataus kaltinimo tvarka, padarymu, jeigu ši veika yra susijusi su jam pareikštu kaltinimu. Teisėjas gavęs nukentėjusiojo ar priešpriešinį kaltinamojo asmens skundą vadovaujantis BPK 412¹ straipsniu gali atsisakyti pradėti privataus kaltinimo bylą procesą, priimdamas nutartį. Minėto straipsnio 4 dalyje numatyta, kad skundai dėl šių nutarčių paduodami per septynias dienas nuo nutarties nuorašo gavimo dienos pagal BPK X dalies nuostatas.

¹²⁸ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-616-634/2016.

¹²⁹ Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, *supra* note 10, p. 604.

¹³⁰ Rima Ažubalytė, Ramūnas Jurgaitis, Jolanta Zajančauskienė, *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 127.

Visi teismo aktai, kuriais iš esmės yra išnagrinėjama baudžiamoji byla yra skundžiami apeliacine tvarka, kuri yra numatyta BPK 312 straipsnyje. Skundžiami visi teismo priimti nuosprendžiai, taip pat nuosprendžiai, priimti dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų, kaltinamajam nedalyvaujant, pagreitinto proceso tvarka, kai kaltinamasis po baudžiamojo įsakymo priėmimo prašo surengti bylos nagrinėjimą teisme. Galimi atvejai, kuomet yra nagrinėjamos tam tikros kategorijos bylos, pvz.: dėl priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo, kurių metu byla baigiama ne nuosprendžiu, bet nutarties priėmimu. Baudžiamosios bylos, tam tikrais atvejais nagrinėjamos supaprastinta tvarka, pagal kurią yra „tiriamos ir nagrinėjamos įstatymų apibrėžtos nusikalstamos veikos, laikantis bendrų baudžiamojo proceso normų, su išimtimis, kurios leidžia paspartinti ir kitaip optimizuoti baudžiamąjį procesą, nepažeidžiant baudžiamojo proceso principų bei procesinių garantijų“¹³¹. Supaprastintam baudžiamajam procesui priklauso procesas dėl baudžiamojo įsakymo priėmimo, pagreitintas bylų procesas, bylų procesas kaltinamajam nedalyvaujant. Nagrinėjant bylas supaprastinta tvarka labai svarbu, kad asmeniui būtų užtikrintos visos jam garantuojamos teisės į teisingą teismo procesą, ir žinoma, teisė į gynybą bei teisė apskųsti sprendimą aukštesnės instancijos teismui.

Grįžtant prie BPK 439 straipsnio 2 dalies, kurioje išvardintos nutartys, kurios negali būti skundžiamos BPK X dalyje numatyta tvarka, galima būtų nesutikti, jog visos išvardintos nutartys turėtų būti neskundžiamos. Kaip pavyzdį galima panagrinėti nušalinimo institutą. Ikiteisminiame tyrime ikiteisminio tyrimo pareigūno nušalinimo klausimą sprendžia prokuroras, o dėl prokuroro – ikiteisminio tyrimo teisėjas. Prokuroro nutarimas atmesti nušalinti tam tikrą pareigūną, o tokia ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, dėl prokuroro nušalinimo, skundžiama BPK 63-65 straipsniuose nustatyta tvarka. Visai kitokia skundų dėl nušalinimo tvarka yra nustatyta bylai patekus į teismą. Nušalinimo teisė yra suteikta įtariamajam, kaltinamajam, nuteistajam, išteisintajam, gynėjui, prokurorui, nukentėjusiajam, privačiam kaltintojui, civiliniam ieškovui, atsakovui arba jų atstovams. Teisme nušalinimai gali būti pareikšti teisėjui, teisiamojo posėdžio sekretoriui, vertėjui, specialistui. BPK 59 straipsnis reglamentuoja nušalinimo teisme tvarką. Nušalinimas turi būti pareikštas ir motyvuotas iki įrodymų tyrimo teisme pradžios. Išimtis, kuri leidžia nušalinimo teise pasinaudoti vėliau, ta, kad asmuo apie nušalinimo pagrindą sužinojo jau pradėjus įrodymų tyrimą, tačiau tokiu atveju asmeniui reiškiančiam nušalinimą būtina įrodyti, kad apie nušalinimo pagrindą ankščiau nežinojo. Toks reguliavimas yra ne tik bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, bet ir bylą nagrinėjant apeliacinės ar kasacinės instancijos teismuose.

¹³¹ Rima Azubalytė, Ramūnas Jurgaitis, Jolanta Zajančauskienė, *supra* note 130, p. 39.

Baudžiamojo proceso kodekso 59 straipsnio 2 dalyje numatyta nušalinimo tvarka, kai bylą nagrinėja trijų ar išplėstinė septynių teisėjų kolegija. Vienam iš kolegijos teisėjų pareiškus nušalinimą, jam nedalyvaujant sprendžia kiti teisėjai, kai nušalinimas yra pareiškiamas keliems ar visai bylą nagrinėjančiai teisėjų kolegijai, pareikšto nušalinimo klausimą sprendžia tą bylą nagrinėjanti teisėjų kolegija balsuodama. Kai byla yra nagrinėjama vieno teisėjo, BPK 59 straipsnio 3 dalis nustato, kad dėl jam pareikšto nušalinimo nusprendžia jis pats. Norint apskūsti tokią teisėjo ar teisėjų priimtą nutartį, susiduriama su ribojimu, nes vadovaujantis BPK 439 straipsnio 2 dalimi, tokios teisėjų priimtoms nutartys yra neskundžiamos. Todėl toks teisinis reguliavimas kelia abejonių dėl atitikties LR Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai, taip pat BPK 44 straipsnio 5 daliai bei EŽTK 6 straipsniui, kuriame nurodyta, kad asmuo turi teisę, kad jo byla būtų išnagrinėta pagal įstatymą įsteigto nepriklausomo ir bešališko teismo. „Teismo nešališkumo reikalavimas yra viena iš asmens konstitucinės teisės į teisingą teismą sudėtinių dalių, o kartu ir vienas iš sąžiningo teismo proceso reikalavimų. Teisė į objektyvų ir nešališką bylos išnagrinėjimą sudaro vieną reikšmingiausių tinkamo teismo proceso (angl. – *due process*) principo aspektų“¹³². Konstitucinis Teismas šiuo klausimu taip pat yra pasisakęs, kad „asmens bylos negali nagrinėti teisėjas, dėl kurio nešališkumo gali kilti abejonių. Teisėjas, nagrinėjantis bylą, turi būti neutralus. Teismo nešališkumas, kaip ir teismo nepriklausomumas, yra esminė žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo garantija, būtina teisingo bylos išnagrinėjimo, taigi ir pasitikėjimo teismu, sąlyga“¹³³. Todėl vien tai, kad prašymą dėl pareikšto nušalinimo sprendžia pats teisėjas, kuriam pareikštas nušalinimas, ir priėmęs sprendimą jį atmesti, gali kelti dar didesnių abejonių dėl viso tolesnio baudžiamosios bylos nagrinėjimo proceso, todėl tikėtina, kad toks sprendimas bus skundžiamas. Tam, kad būtų pašalintos bet kokios, net ir menkiausios abejonės dėl teisėjo šališkumo, reiktų apsvarstyti kitokią prašymų dėl nušalinimo nagrinėjimo tvarką.

Civiliniame procese nušalinimo klausimas yra sprendžiamas vadovaujantis civilinio proceso kodekso 69 straipsniu, kuriame nurodyta, kad nušalinimo klausimas yra sprendžiamas atitinkamo teismo pirmininko ar jo pavaduotojo, Civilinių bylų skyriaus pirmininko ar jų paskirtų teisėjų. Jeigu nušalinimas yra pareiškiamas teismo pirmininkui, tai nušalinimo klausimą sprendžia didžiausią teisėjo darbo stažą turintis to teismo teisėjas. Tokiais atvejais, kai teisme nėra pakankamo skaičiaus teisėjų, tai šį klausimą sprendžia atitinkamas aukštesnės pakopos teismas per tris darbo dienas nuo nušalinimo pareiškimo gavimo. Kai gaunamas pakartotinis pareiškimas dėl nušalinimo, kuris yra grindžiamas tais pačiais argumentais, kuriais grįstas

¹³² Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. vasario 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-221-245/2016.

¹³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 14, 445 (2001).

nušalinimas jau buvo atmetas, tai tokį pareiškimą leidžiama nagrinėti teisėjui, nagrinėjančiam bylą. Civiliniame procese susiduriama su proceso greitumo principo neužtikrinimu, nes vadovaujantis 68 straipsnio 3 dalimi, kol byloje nėra išspręstas klausimas dėl teisėjo nušalinimo, gali būti atliekami tik neatidėliotini procesiniai veiksmai ir tokiu atveju procese turi būti daroma pertrauka šiam klausimui išspręsti ir toliau tęsti bylos nagrinėjimą. Baudžiamojo proceso kodekse numatyta pareiškimo dėl nušalinimo tvarka nors ir užtikrina baudžiamojo proceso greitumo principą, kadangi pats teisėjas gavęs pareiškimą dėl nušalinimo iš kart jį išsprendžia priimdamas žodinę ar rašytinę nutartį, tačiau tokiu atveju yra pažeidžiamas kitas labai svarbus principas – *nemo esse iudex in sua causa potest* (niekas negali būti savo bylos teisėjas)¹³⁴. Baudžiamojo proceso kodekse nėra numatytas baigtinis sąrašas pagrindų, kuriais vadovaujantis asmenys gali teikti nušalinimus, BPK 58 straipsnio 4 dalis leidžia asmenims nurodyti ir kitas aplinkybes, kurios kelia abejonių teisėjo nešališkumu. Taip pat nėra nustatytas nušalinimo pareiškimų skaičius, kas reiškia, kad tokie pareiškimai gali būti teikiami neribotai, bet tik iki įrodymų tyrimo teisme pradžios.

Apibendrinant darytinos tokios išvados, kad iki baigiamojo teismo sprendimo priėmimo priimtoms nutartims apskūsti BPK su išimtimis nustatyta atskira apskundimo tvarka, reglamentuota BPK X dalyje. Pagal X baudžiamojo proceso kodekso dalį skundžiamos visos priimtoms nutartys, išskyrus tas, kurioms įstatymas numato kitokią apskundimo tvarką. Tam tikri ribojimai skūsti nutartis numatyti tam, kad būtų užtikrintas greitas ir visapusiškas baudžiamasis procesas bei proceso dalyviai nepiktnaudžiautų savo teisėmis ir be reikalo nevilkintų sprendimo priėmimo. Neskundžiamoms nutartims priskiriant nutartis, priimtas sprendžiant nušalinimo klausimus, yra užtikrinamas operatyvus baudžiamosios bylos nagrinėjimas, kuris leidžia tuoj pat šį klausimą išnagrinėti, tačiau iš kitos pusės, yra pažeidžiamas *nemo esse iudex in sua causa potest* principas.

¹³⁴ Remigijus Merkevičius, „Kaltinamojo teisė į nešališką teismą (teismo nešališkumo principo) samprata,“ *Teisė* 76 (2010), 95.

4. TEISMO SPRENDIMŲ APSKUNDIMAS APELIACINE TVARKA

Apeliacinis procesas yra trečioji baudžiamojo proceso stadija. Lietuvoje apeliacine tvarka pagal gautus apeliacinius skundus dėl neįsiteisėjusių pirmosios instancijos teismo nuosprendžių ir nutarčių, baudžiamąsias bylas nagrinėja Lietuvos apeliacinis teismas ir apygardų teismai. Kadangi apeliacinio proceso esmė yra taisyti galimai pirmosios instancijos teismo padarytas klaidas, todėl nuosprendžiai ir nutartys (aut. past. - BPK 318 straipsnio 1 dalis - nutraukti baudžiamąją bylą ir nutartys, priimtos išnagrinėjus bylą dėl priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo) neįsiteisėja iškart po nuosprendžio ar nutarties priėmimo. Apeliacinis skundas per nuosprendį ar nutartį priėmusį teismą gali būti paduodamas iki jo įsiteisėjimo dienos, t. y. BPK 313 straipsnio 3-5 dalys numato dvidešimt dienų, po nuosprendžio priėmimo, suimtam nuteistajam šis terminas skaičiuojamas nuo nuosprendžio nuorašo gavimo, o teisiamajame posėdyje nedalyvavusiam kaltinamajam – nuo nuosprendžio nuorašo išsiuntimo dienos. BPK apeliaciniam skundui nustato tam tikrą formą, skundas būtinai turi būti rašytinis ir apelianto pasirašytas. Jame taip pat turi būti nurodyta: apeliacinės instancijos teismo pavadinimas; byla, dėl kurios paduodamas skundas; skundžiamos nuosprendžio dalies esmė; nuosprendžio apskundimo pagrindai ir motyvai; apelianto prašymai.

Teisė bet kokiais pagrindais ir motyvais teikti apeliacinis skundus yra suteikta prokurorui, privačiam kaltintojui, nuteistajam, asmeniui, kuriam byla yra nutraukta, jų gynėjams ir atstovams pagal įstatymą, nukentėjusiesiems bei jų atstovams. Tam tikriems baudžiamojo proceso dalyviams įstatymas numato tam tikrus apribojimus dėl apeliacinio skundo padavimo. Pavyzdžiui, išteisintasis, jo gynėjas skundą gali paduoti tik toje dalyje, kuri yra susijusi su išteisinimo pagrindais ir motyvais. Civilinis ieškovas, atsakovas ar jų atstovai apeliacinius skundus gali teikti tik toje dalyje, kuri yra susijusi su civiliniu ieškiniu. Taip pat yra ir su užstato davėju, ar asmeniu, kurio turtas ar atitinkama pinigų suma yra konfiskuota, numatyta teisė nuosprendį apskusti dėl šio priimto sprendimo. Paduotas apeliacinis skundas sustabdo nuosprendžio ar nutarties vykdymą, teismo sprendimas nepradedamas vykdyti iki to laiko, kol byla nebus išnagrinėta apeliacinės instancijos teisme, nebent nuteistasis raštu pareiškia norą dėl bausmės vykdymo pradėjimo (BPK 315 straipsnio 2 dalis).

Kadangi apeliacinis procesas yra atskira baudžiamojo proceso stadija, BPK 320 straipsnio 6 dalyje yra nurodyta, kad bylą nagrinėjant apeliacine tvarka, yra taikomos BPK XIX skyriaus bendrosios nagrinėjimo teisme nuostatos, be abejo atsižvelgiant į bylą nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ypatumus. Kaip ir pirmosios instancijos teisme be baigiamųjų teismo aktų, apeliacinės instancijos teismas bylos nagrinėjimo metu gali priimti įvairias nutartis, pvz.: dėl nušalinimo, atvesdinimo, procesinių prievartos priemonių, teismo nurodymų

nevykdantiems asmenims taikomų prievartos priemonių, įrodymų tyrimo teisme atnaujinimo ir kt. Vadovaujantis tuo, būtų galima pamanyti, kad apeliacinės instancijos teisme priimtos ne baigiamosios nutartys taip pat gali būti skundžiamos BPK X dalyje nustatyta tvarka aukštesniajam teismui. Tačiau šioje vietoje susiduriama su tam tikru procesinių normų nesuderinamumu. BPK 16 straipsnis apibrėžia aukštesniojo teismo sąvoką, nurodant, kad aukštesnysis teismas yra teismas, kuris BPK nustatyta specialia tvarka nagrinėja ir sprendžia klausimus dėl žemesniojo teismo nutarčių. Dėl apylinkės teismo nutarčių aukštesnysis teismas yra apygardos teismas, dėl apygardos teismo nutarčių – Lietuvos apeliacinis teismas. Todėl bylą nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme, kaip aukštesnės instancijos teisme, tikrinant žemesnės instancijos teismų priimtus nuosprendžius ir nutartis, BPK nėra numatyta šioje instancijoje priimtų nutarčių apskundimo tvarkos¹³⁵.

Apeliacinė instancija yra kontrolinė stadija, todėl įstatymas nustato, kad priimtus nuosprendžius ar nutartis apeliacinės instancijos teismas gali tikrinti neviršydamas apeliacinių skundų ribų. „Apeliacinio skundo ribas apibrėžia apelianto prašymai, nuosprendžio (nutarties) apskundimo pagrindai ir motyvai. Bendresnio pobūdžio prašymais paprastai nustatomos platesnės apeliacinio skundo ribos negu tais atvejais, kai prašymai suformuluoti labai konkrečiai“¹³⁶. Ir nors Lietuvoje yra nustatytas ribotos apeliacijos modelis, tačiau vis dažniau Lietuvoje apeliacinis procesas yra įvardijamas kaip bylos nagrinėjimas *de novo* (baudžiamosios bylos nagrinėjimas apeliacinėje instancijoje iš naujo) arba *novum iudicium*¹³⁷. Todėl teisė pirmosios instancijos teisme pakeisti kaltinimą iš esmės skirtingomis faktinėmis aplinkybėmis ar pakeisti veikos kvalifikavimą, kurią numato BPK 256 straipsnis, dėl minėto požiūrio į apeliacinį procesą, gali būti suteikiama ir apeliacinėje instancijoje, žinoma atsižvelgiant į ypatumus, kurie yra būdingi baudžiamųjų bylų nagrinėjimui šioje instancijoje: „kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas BPK 256 straipsnyje nustatyta tvarka gali būti keičiami ne tik bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, bet ir apeliacinio proceso metu“¹³⁸. Įstatyme numatyta, kad viršyti apeliacinio skundo ribas teismui leidžiama tik BPK 320 straipsnio 3 ir 5 dalyse numatytais atvejais, t. y. kai teismas, nagrinėdamas bylą, nustato esminių BPK pažeidimų ir, nepaisydamas to, ar gautas dėl jų skundas, patikrina ar tai

¹³⁵ Žr. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. spalio 4 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-332-483/2016.

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 23 d. „Teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme, apibendrinimo apžvalga,“ *Teismų praktika* 53, 23 (2005).

¹³⁷ Laima Garnelienė ir Ernestas Rimšelis, *supra* note 5, p. 244.

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-44-648/2016; Šiaulių apygardos teismo 2016 m. sausio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-34-316/2016; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-42-942/2016; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-469-648/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-P-1/2014.

turėjo neigiamos įtakos ne tik asmeniui, dėl kurio skundo nagrinėjama byla, bet ir kitiems skundų nepadavusiems nuteistiesiems, o kitu atveju, kai apeliacinės instancijos teismas švelnina nuosprendį nuteistiesiems, kurie nuosprendį apskundė ar dėl kurių nuosprendis apskūstas, tai remdamasis BPK numatytais pagrindais, taikytiniais ir kitiems nuteistiesiems, jis gali sušvelninti nuosprendį ir pastariesiems.

Teisinis reguliavimas, kuomet tik esant proceso dalyvio apeliaciniam skundai ir jame išdėstant prašymus dėl veikos kvalifikavimo pagal baudžiamojo kodekso straipsnį, numatantį sunkesnę nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, taip pat galimybę apeliacinės instancijos teismui savo iniciatyva keisti veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis, kai apeliaciniuose skunduose to nėra prašoma bei tokie atvejai, kai apeliacinės instancijos teismas iš anksto praneša baudžiamajon atsakomybėn traukiamam asmeniui ir kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams apie tokią galimybę, kėlė pagrįstų abejonių dėl to, ar yra pakankamai užtikrinama asmens teisė žinoti kaltinimą, teisė į gynybą bei kitų tinkamo teisinio proceso principų įgyvendinimą. Tai davė pagrindą kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar toks reguliavimas neprieštarauja Konstitucijai bei konstituciniams teisinės valstybės principams. Konstitucinis teismas šiuo klausimu pasisakė, kad: „bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtis – sudaryti prielaidas aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias fakto (t. y. teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo) ar bet kurias teisės (t. y. teisės taikymo) klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas, ir neleisti, kad kokioje nors bendrosios kompetencijos teismų nagrinėtoje baudžiamojoje ar kitos kategorijos byloje būtų įvykdytas neteisingumas; apeliacinės instancijos teismas tam tikrais atvejais ne tik gali, bet ir privalo peržengti apeliacinio skundo ribas; jis neturi būti apeliacinio skundo ribų varžomas taip, kad jo sprendimas būtų iš esmės neteisingas ir dėl to būtų pažeistos konstitucinės vertybės“¹³⁹.

Teismų praktikoje matyti, kad apeliacinės instancijos teismai, įgyvendindami teisingumą, naudojami jiems suteikta teise pakeisti inkriminuojamos veikos faktines aplinkybes, bet pabrėžia, kad „inkriminuojamos nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių pakeitimas iš esmės skirtingomis nagrinėjant bylą apeliacine tvarka paties teismo iniciatyva nelaikytina esminių baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimu, jeigu yra laikomasi tam tikrų su nuteistojo teisės į gynybą užtikrinimo sąlygų. [...] Kolegija, atlikdama įrodymų tyrimą apeliacinės instancijos teisme, pranešė N. K., M. B., J. J. ir R. J. D., kad yra galimas kaltinamųjų veiksmų vertinimas kaip didelės vertės turtinės prievolės išvengimas apgaulės būdu, o ne turtinės

¹³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 119, 6005 (2013).

prievolės panaikinimas kitų asmenų naudai ar svetimo turto įgijimas. Tokia nusikalstamos veikos formuluotė tiksliausiai atitinka objektyviusius sukčiavimo požymius pagal byloje nustatytas faktines aplinkybes“¹⁴⁰. Tam tikrais atvejais aukštesnės instancijos teismas, nagrinėdamas byla, nurodo, kad „nusikalstamos veikos tiek faktinių aplinkybių, tiek kvalifikavimo pakeitimas, apeliacinės instancijos teismui vykdant teisingumą, yra būtinas, kadangi byloje yra nustatyti akivaizdūs nusikalstamos veikos, kvalifikuotinos ne kaip sukčiavimas, bet kaip turto iššvaistymas [...]“¹⁴¹.

Konstitucinis Teismas ne viename savo nutarimų pabrėžė, kad „baudžiamajame įstatyme turi būti numatytos visos galimybės teismui, atsižvelgus į visas bylos aplinkybes, asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, paskirti teisingą bausmę“¹⁴², priešingu atveju, teismas pažeistų asmens teisę į teisingą teismą, bet tuo pačiu asmeniui turi būti užtikrintas teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principas. Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime aiškiai išsakė savo poziciją dėl BPK 320 straipsnio 3 dalies ir BPK 326 straipsnio 1 dalies: „apribojus apeliacinės instancijos teismo galimybes prokuroro, privataus kaltintojo ar nukentėjusiojo prašymu kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis, būtų sudarytos prielaidos asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką esant iš esmės skirtingoms faktinėms aplinkybėms, nei nurodyta kaltinime, paskirti neteisingą bausmę, o tai reikštų, jog yra pažeidžiama asmens teisė į teisingą teismą, taigi ir Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalis, konstitucinis teisinės valstybės principas“¹⁴³. „Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, kad konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas; konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet, svarbiausia, tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi. [...] vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija (Konstitucinio Teismo *inter alia* 2006 m. rugsėjo 21 d., 2008 m. sausio 21 d., 2011 m. sausio 31 d. nutarimai)“¹⁴⁴.

¹⁴⁰ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje 1A-2-785/2015; taip pat žr. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje 1A-1-485/2015.

¹⁴¹ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. sausio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje 1A-15-493/2016.

¹⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso kai kurių nuostatų, susijusių su baudžiamąja atsakomybe už genocidą, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 3226 (2014); Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra* note 139.

¹⁴³ Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra* note 139.

¹⁴⁴ Lietuvos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekso 30¹ straipsnio 2 dalies (2007 m. gruodžio 13 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 113, 5737 (2012).

Iš vienos pusės, apeliacinės instancijos teismui savo iniciatyva pakeitus veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis, galima būtų kalbėti apie tai, kad tokiu atveju, apeliacinės instancijos teismas nebeįgyvendina savo kontrolinės funkcijos, t. y. nebetikrina pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo, o pagal naują kaltinimą bylą pradeda nagrinėti pirmą kartą, t. y. kaip pirmoji instancija. Iš kitos pusės, remiantis Konstitucinio teismo nuomone, kad apeliacinės instancijos teismas, vykdydamas teisingumą, neturėtų apsiriboti vien kaltinime nurodytomis veikos faktinėmis aplinkybėmis ir esant reikalui, teismas tiesiog privalo imtis visų baudžiamojo proceso kodekse nurodytų priemonių, kad būtų nustatytos visos teisiškai reikšmingos bylos aplinkybės ir būtų priimtas teisingas ir pagrįstas sprendimas, reiškia, kad apeliacinės instancijos teismo sprendimų kontrolės funkcija gali būti peržengta, tuo pačiu užtikrinant asmeniui pakankamas procesines priemones, kuriomis jis galės gintis nuo jam pareikšto kaltinimo, ir tokia galimybė jam turi būti užtikrinta ne formaliai, bet realiai. Konstitucinis Teismas analizuojamame nutarime dėl teisės į gynybą, teisės į apeliaciją išsakė tokią nuomonę: „tuo atveju, kai, nagrinėjant bylą apeliacinės instancijos teisme, BPK nustatyta tvarka yra pakeičiamos pirmosios instancijos teismo nuosprendyje nurodytos esminės nusikalstamos veikos aplinkybės, nėra teisinio pagrindo teigti, kad nuteistasis praranda teisę kreiptis į teismą. Pagal BPK 369 straipsnį toks asmuo turi teisę kreiptis į kasacinės instancijos teismą dėl baudžiamojo įstatymo netinkamo pritaikymo, taip pat dėl esminių BPK pažeidimų, kurie buvo padaryti apeliacinės instancijos teisme nustatant nusikalstamos veikos aplinkybes. Atsižvelgiant į tai, kad esminiu BPK pažeidimu gali būti pripažintas ir šio kodekso 20 straipsnio 5 dalies, kurioje nustatyta, kad teisėjai įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu, akivaizdu, kad BPK nustatytu teisiniu reguliavimu nėra užkertamas kelias kasacinės instancijos teismui apskūsti ir apeliacinės instancijos teisme nustatytų naujų nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių nustatymo teisingumo“¹⁴⁵. Šiame Konstitucinio Teismo nutarime apeliacinės instancijos teisme pakeitus kaltinimą kalbama tik apie nuteistojo teisių pažeidimą nenagrinėjant kitų proceso dalyvių teisių užtikrinimo ir galimybės apskūsti apeliacinės instancijos teisme pakeisto kaltinimo. Teismų praktikos šiuo klausimu rasti nepavyko, tačiau vadovaujantis Konstitucinio Teismo išaiškinimu darytina išvada, jog proceso dalyviai apeliacinės instancijos teisme pakeistą kaltinimą gali skūsti taip pat tik kasacine tvarka vadovaujantis BPK 367, 369 straipsniais.

Tiriamu klausimu nagrinėjant EŽTT praktiką galima pastebėti, kad galimybė perkvalifikuoti faktines bylos aplinkybes apeliacinės instancijos teisme, EŽTT kelia abejonių dėl atitikties Konvencijos 6 straipsniui. Tai buvo konstatuota EŽTT byloje *Mattei prieš Prancūziją*,

¹⁴⁵ Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra* note 139.

kurioje byla nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme kaltinamojo veika iš vykdytojo buvo perkvalifikuota į bendrininko, o kaltinimo pakeitimas kasacinės instancijos teisme galėjo būti patikrintas tik teisėtumo aspektu, bet ne fakto klausimais¹⁴⁶. Štai byloje *Sipavičius v Lithuania* EŽTT vienbalsiai nutarė, kad nebuvo pažeistas Konvencijos 6 straipsnis, nes pareiškėjas turėjo visas galimybes pakeistą kaltinimą, jo tinkamai neinformavus, ginčyti apeliacinėje instancijoje tiek faktiniais, tiek teisiniais aspektais, taip pat savo gynybos teises galėjo įgyvendinti ir Aukščiausiąjame Teisme¹⁴⁷.

Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo metu Konstituciniame Teisme yra gautas prašymas¹⁴⁸, kuriame Lietuvos Apeliacinis Teismas prašo ištirti, ar LR BPK 320 straipsnio 4 dalis „ta apimtimi, kuria draudžia baudžiamąją byla apeliacine tvarka pagal nuteistojo apeliacinį skundą nagrinėjančiam teismui pabloginti kito nuteistojo ar išteisintojo, taip pat asmens, kuriam byla yra nutraukta, padėtį nesant dėl to prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo skundo, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniams teisingumo ir teisinės valstybės principams“¹⁴⁹. Šioje byloje buvo nustatyta, kad kaltinamasis aktas buvo surašytas dėl D. J. nužudymo kaltinant tris asmenis – O. T., L. R. ir G. I. Nagrinėjant byla pirmosios instancijos teisme, prokuroro prašymu kaltinimas buvo pakeistas, nužudymu kaltinant tik O. T., tuo tarpu L. R. ir G. I. inkriminuojant viešosios tvarkos pažeidimą. Pirmosios instancijos teismas apkaltinamąjį nuosprendį priėmė pagal pakeistą kaltinimą. Byloje buvo gautas tik O. T. apeliacinis skundas, kitų skundų byloje nebuvo. Siekiant pašalinti visas nuteistojo O. T. apeliaciniame skunde nurodytas baudžiamojoje byloje kylančias abejones, buvo atlikta keletas papildomų ekspertizių, kurias įvertinęs apeliacinės instancijos teismas padarė išvada, kad galimos trys D. J. nužudymo versijos: 1) D. J. mirė dėl O. T. suduotų smūgių (smūgio), kitų asmenų padaryta veika įtakos nukentėjusiojo mirčiai neturėjo (taip yra nustatyta skundžiamame pirmosios instancijos teismo nuosprendyje); 2) D. J. mirė dėl O. T. suduotų smūgių (smūgio) ir kitų asmenų vėliau suduotų smūgių visumos; 3) D. J. mirė nuo kitų asmenų vėliau suduotų smūgių, o O. T. suduoti smūgiai (smūgis) nukentėjusiojo mirčiai įtakos neturėjo.

Šioje byloje susidaro situacija, kai apeliacinės instancijos teismas, vadovaujantis BPK 320 straipsnio 3 dalimi, byla tikrina tiek, kiek to prašoma apeliaciniuose skunduose, ir dėl tų asmenų, dėl kurių skundai paduoti, ir esant esminių BPK pažeidimų, teismas, nepaisydamas to, ar gautas dėl jų skundas, patikrina, ar tai turėjo neigiamos įtakos ne tik asmeniui, dėl kurio

¹⁴⁶ *Mattei v. France*, Eur. Ct. H. R. §37 (2006).

¹⁴⁷ *Sipavičius v. Lithuania*, Eur. Ct. H. R. §29-34 (2002); *Dallos v. Hungary*, 11 Eur. Ct. H. R. §48-53 (2001); *Seliverstov v. Russia*, Eur. Ct. H. R. (2008); *Abramyan v. Russia*, Eur. Ct. H. R. §37 (2008).

¹⁴⁸ Lietuvos Konstitucinis teismas. Prašymas nr. 1B-13/2016 (Byla nr. 9/2016), žiūrėta 2016-10-14, <http://www.lrkt.lt/lt/prasymai/prasymu-sarasas/370>

¹⁴⁹ Prašymas nr. 1B-13/2016, *ibid.*

skundo nagrinėjama byla, bet ir kitiems skundų nepadavusiems nuteistiesiems. Tačiau pagal BPK 320 straipsnio 4 dalį, teismas negali pabloginti nuteistojo ar išteisintojo, taip pat asmens, kuriam byla nutraukta, padėtį jei nėra gautas prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo skundas. Byloje nesant prokuroro ir nukentėjusiųjų apeliacinių skundų dėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, kuriuo L. R. ir G. I., smurtavę prieš nukentėjusįjį D. J., ir nepripažinti kaltais dėl D. J. nužudymo, apeliacinės instancijos teismas negali pabloginti prieš nukentėjusįjį D. J. smurtavusių asmenų teisinės padėties, t. y. negali L. R. ir G. I. pripažinti kaltais dėl tyčinio D. J. nužudymo net ir tuo atveju, jei apeliacinės instancijos teisme atlikus įrodymų tyrimą, būtų nustatytos kitos faktinės aplinkybės negu nustatė pirmosios instancijos teismas, ir tos nustatytos faktinės aplinkybės leistų daryti išvadą, kad L. R. ir G. I. kartu su O. T., ar be jo, yra kalti dėl D. J. tyčinio gyvybės atėmimo. Įvertinus bylos aplinkybes kyla pagrįstas klausimas, ar šiuo atveju nebus pažeista nuteistojo O. T. teisė į gynybą, nes, net ir nekeičiant O. T. veikos kvalifikavimo (tuo atveju, kai dėl D. J. tyčinio gyvybės atėmimo būtų kalti tiek O. T., tiek ir L. R. ir G. I., kurie vėliau prieš nukentėjusįjį D. J. taip pat smurtavę), pripažinus ir L. R. ir G. I. kaltais, kitaip (lengvinant O. T. padėtį) galėtų būti sprendžiami O. T. paskirtos baudmės bei iš O. T. priteistų civilinių ieškinių klausimai. Be to, nustačius, kad ir L. R. su G. I. kalti dėl nužudymo, jie išvengtų baudžiamosios atsakomybės, nes teismas negalėtų priimti sprendimo, bloginančio jų padėtį, ir būtų priverstas priimti sprendimą, neatitinkantį faktinių bylos aplinkybių, taip pažeisdamas ne tik viešąjį interesą, bet ir įstatymų saugomas vertybes ir neįgyvendintų tokio teisingumo, kurį gina ir saugo Konstitucija.¹⁵⁰

Galima būtų tik spėlioti koks bus Konstitucinio Teismo sprendimas šiuo klausimu. Galbūt Konstitucinis Teismas ir nepripažins šios nuostatos prieštaraujančios Konstitucijai, tačiau atsižvelgiant į tokią situaciją, kai apeliacinės instancijos teisme yra nustatomos iš esmės skirtingos faktinės bylos aplinkybės nei pradiniame kaltinime, ir apeliacinės instancijos teisme nėra prašoma jų pakeisti, būtina kalbėti apie baudžiamojo proceso įstatymo tam tikrus pakeitimus šiuo klausimu. Priimtinas variantas šiai situacijai išspręsti galėtų būti toks, kad apeliacinės instancijos teismui nustačius iš esmės skirtingas faktines bylos aplinkybes, teismas galėtų priimti sprendimą tokiu pagrindu bylą grąžinti pirmosios instancijos teismui iš naujo nagrinėti. Tačiau čia būtų susiduriama su baudžiamojo proceso greitumo principo užtikrinimu, nes bylą tektų iš naujo nagrinėti pirmos instancijos teisme, iš kitos pusės, toks variantas užtikrintų asmens teisę į apeliaciją, kadangi būtų galima naujai nustatytas ir išnagrinėtas faktines bylos aplinkybes peržiūrėti apeliacinės instancijos teisme, be to apeliacinės instancijos teismas nebūtų priverstas priimti akivaizdžiai neteisingo sprendimo ir taip būtų įvykdytas tikrasis teisingumas ir įgyvendinta baudžiamojo proceso paskirtis.

¹⁵⁰ Prašymas nr. 1B-13/2016, *supra* note 148.

Apibendrinant apskundimo institutą apeliacinėje instancijoje, iš dalies pritartina Konstitucinio teismo nuomonei, kad apeliacinės instancijos teismas, vykdydamas teisingumą, neturėtų apsiriboti vien kaltinime nurodytomis veikos faktinėmis aplinkybėmis ir esant reikalui, teismas tiesiog privalo imtis visų baudžiamojo proceso kodekse nurodytų priemonių, kad būtų nustatytos visos teisiškai reikšmingos bylos aplinkybės ir būtų priimtas teisingas ir pagrįstas sprendimas. Tačiau apeliacinės instancijos teismas priėmęs galutinį sprendimą pagal naujai nustatytas faktines bylos aplinkybes, vis dėl to riboja asmens teisę į apeliaciją bei pažeidžia teisę, kad byla bent vieną kartą būtų peržiūrėta ir teisės, ir fakto klausimais aukštesnės instancijos teismo. 2013 m. lapkričio 15 d. priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas šio klausimo iki galo neišsprendė. Todėl šioje situacijoje siekiant užtikrinti asmeniui teisę į apeliaciją, apeliacinės instancijos teismas nustatęs iš esmės skirtingas faktines bylos aplinkybes, neturėtų bylos išspręsti iš esmės, o galėtų priimti sprendimą bylą grąžinti pirmosios instancijos teismui iš naujo nagrinėti, pagal naujai nustatytas faktines bylos aplinkybes. Nors pasiūlytas variantas susikirsta su proceso greitumo principo užtikrinimu, tačiau taip būtų užtikrinta šiuo atveju svarbesnė teisė – teisė į teisminę gynybą, teisė į teisingo sprendimo priėmimą bei teisė, kad byla ir teisės, ir fakto klausimais bent vieną kartą būtų peržiūrėta aukštesnės instancijos teismo.

5. TEISMO SPRENDIMŲ APSKUNDIMAS KASACINE TVARKA

Baudžiamosios bylos nagrinėjimą kasacinės instancijos teisme nuostatos yra įtvirtintos BPK VIII dalyje. Skirtingai nei apeliacinės instancijos teisme, kur byla nagrinėjama tiek teisės taikymo, tiek fakto klausimais, kasacinėje instancijoje bylos tikrinamos tik teisės taikymo aspektu. Bylas kasacine tvarka nagrinėja tik Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, todėl apylinkės, apygardos ar Lietuvos apeliacinis teismas kaip kasacinė instancija bylų nagrinėti negali. Lietuvoje kasacija priklauso išimtinai sprendimų kontrolės formai, todėl tokiai bylų nagrinėjimo tvarkai yra numatyti tam tikri ribojimai. Visu pirma, kasacine tvarka gali būti nagrinėjami tik įsiteisėję nuosprendžiai ir nutartys. Antra, nuosprendžiai ir nutartys, skundžiami kasacine tvarka, turi būti patikrinti apeliacine tvarka. Kasaciniame skunde turi būti nurodyta: kasacinio teismo pavadinimas; skundžiamas teismo nuosprendis ar nutartis; teisiniai argumentai, kurie pagrindžia netinkamą baudžiamojo įstatymo pritaikymą ar nurodoma, kad buvo padaryta esminių BPK pažeidimų; kasatoriaus prašymas bei pasirašytas kasatoriaus. Nuosprendžius ir nutartis kasacine tvarka gali skųsti prokuroras, nukentėjęsysis, jo atstovas, nuteistasis, išteisintasis, asmuo, kuriam byla nutraukta, jų gynėjas ir atstovas pagal įstatymą, asmuo, kuriam paskirtos ar nepaskirtos priverčiamosios medicinos priemonės, jo gynėjas, atstovas pagal įstatymą, šeimos nariai ar artimieji giminaičiai, taip pat civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir jų atstovai, užstato davėjas, asmuo, kurio turtas ar jo vertę atitinkanti pinigų suma konfiskuoti, jų atstovas, tačiau pastarieji gali teikti skundą atitinkamai tik dėl sprendimo susijusio su civiliniu ieškiniu, užstato davimu ar konfiskuota pinigų suma. Kasaciniai skundai tiesiogiai paduodami LAT per tris mėnesius nuo skundžiamo nuosprendžio ar nutarties, pakartotinai pateikti kasaciniai skundai nėra nagrinėjami.

Kasacine tvarka gali būti skundžiamos nutartys nutraukti baudžiamąją bylą, dėl priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo, nutartys atmesti apeliacinį skundą ar panaikinti nuosprendį ir perduoti bylą prokurorui, kai ikiteisminio tyrimo metu buvo surašytas iš esmės BPK reikalavimų neatitinkantis kaltinamasis aktas ir tai trukdo nagrinėti bylą. Kitos teismo priimtos nutartys negali būti skundžiamos šia tvarka. Atkreiptinas dėmesys, kad nuo 2014 metų kasacine tvarka gali būti peržiūrėtos ir privataus kaltinimo bylos. Kadangi kasacine tvarka yra skundžiami įsiteisėję teismo nuosprendžiai ir nutartys, todėl jų vykdymas nėra sustabdomas, tačiau tam tikrais atvejais Aukščiausiasis Teismas, priimdamas nutartį, gali sustabdyti dalį ar visą nuosprendžio vykdymą.

Iš teismų praktikos matyti, jog Aukščiausiasis teismas, priimdamas skundą, labai griežtai tikrina kasaciniam skundui keliamus reikalavimus (BPK 368 straipsnis). Konstatavus pažeidimą, skundas paliekamas nenagrinėtų: „nuteistojo M. B. baudžiamojoje byloje paduotas

skundas neatitinka BPK 368 straipsnio 2 dalies reikalavimų, keliamų kasacinio skundo turiniui ir formai, nes jame nenurodytas nė vienas iš BPK 369 straipsnyje įtvirtintų įsiteisėjusių teismų sprendimų (nuosprendžių ar nutarčių) apskundimo ir bylos nagrinėjimo kasacine tvarka pagrindų, be to, kyla pagrįstų abejonių dėl nuteistojo parašo autentiškumo, kurių nėra galimybės pašalinti. Dėl to nuteistojo M. B. baudžiamojoje byloje paduotas kasacinis skundas paliktinas nenagrinėtas¹⁵¹. Kitoje baudžiamojoje byloje teismas konstatavo, kad „atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad kasaciniame skunde dauguma teiginių yra deklaratyvūs ir iš esmės neargumentuoti. [...] kasaciniame skunde, be kasacinio teismo pavadinimo, skundžiamo teismo nuosprendžio ar nutarties, kasatoriaus prašymo, turi būti nurodyti ir teisiniai argumentai, pagrindžiantys BPK 369 straipsnyje nurodytą apskundimo ir bylos nagrinėjimo kasacine tvarka pagrindų buvimą (BPK 368 straipsnio 2 dalis). [...] jei kasaciniame skunde nurodomi abstraktūs bendrojo pobūdžio teiginiai, laikoma, kad tai neatitinka BPK 368 straipsnio 2 dalyje kasaciniam skundai keliamų reikalavimų“¹⁵². Dar vienoje byloje buvo nustatyta, kad „Kasatoriaus prašymas panaikinti visus Vilniaus miesto apylinkės teismo nuosprendžius kasacine tvarka negali būti nagrinėjamas, nes toks sprendimas, išnagrinėjus bylą kasacine tvarka, negali būti priimamas. Pats nuteistasis, formuluodamas prašymą kasaciniame skunde, remiasi ne BPK 382 straipsniu, numatančiu nutartis, kurias išnagrinėjęs bylą kasacine tvarka gali priimti kasacinės instancijos teismas, o nurodo BPK 451 straipsnį, kuriame išvardyti baudžiamosios bylos atnaujinimo dėl aiškiai netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymo pagrindai“¹⁵³.

Siejant bylų nagrinėjimą kasacinės instancijos teisme su prieš tai nagrinėtų bylų nagrinėjimu apeliacinės instancijos teisme, kai yra iš esmės pakeičiamos nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės, vis dėl to galima būtų suabejoti Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimu, kuriame Konstitucinis Teismas, neįžvelgęs teisės kreiptis į teismą ribojimo, pasisakė, kad „esminiu BPK pažeidimu gali būti pripažintas ir šio kodekso 20 straipsnio 5 dalies, kurioje nustatyta, kad teisėjai įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu, pažeidimas, akivaizdu, kad BPK nustatytu teisiniu reguliavimu nėra užkertamas kelias kasacinės instancijos teismui apskūsti ir apeliacinės instancijos teisme nustatytą naujų nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių nustatymo teisingumą“¹⁵⁴. BPK 376 straipsnio 4

¹⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-236/2012.

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-609-746/2015.

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-296-507/2015.

¹⁵⁴ Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra* note 13.

dalyje nurodyta, kad, nagrinėdamas bylą, teismas remiasi pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų posėdžiuose išnagrinėtais įrodymais. Tai patvirtina ir teismų praktika: „pagal baudžiamojo proceso įstatymą kasacinės instancijos teismas nuosprendžius ir nutartis, dėl kurių paduotas skundas, tikrina teisės taikymo aspektu (BPK 376 straipsnio 1 dalis) ir tik BPK 369 straipsnyje nustatytais pagrindais, t. y. patikrina, ar pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai tinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą, ar byloje nepadaryta esminių BPK pažeidimų. Kasacinės instancijos teismo nutartyse ne kartą pažymėta, kad baudžiamojo įstatymo taikymo tinkamumą kasacinės instancijos teismas tikrina pagal žemesnių instancijų teismų byloje nustatytas ir teismų sprendimuose nurodytas aplinkybes [...]. Atsižvelgiant į kasacinės instancijos teismo kompetenciją, nuosprendžių ir nutarčių pagrindumas, nesusijęs su esminiais baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais, nėra kasacinės bylos nagrinėjimo dalykas, nes kasacinės instancijos teismas įrodymų nerenka, netiria, iš naujo nevertina ir faktinių aplinkybių nenustatinėja. Pažymėtina ir tai, kad proceso dalyviams nepriimtinos teismų išvados dėl įrodymų vertinimo ir faktinių bylos aplinkybių nustatymo savaime nėra laikomos prieštaraujančios įstatymui. [...] Pagal baudžiamojo proceso įstatymą byloje surinktų įrodymų vertinimas ir faktinių bylos aplinkybių nustatymas yra pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nagrinėjimo dalykas [...]“¹⁵⁵. Manytina, kad vis dėl šis Konstitucinio Teismo nutarimas paliko atvirą klausimą dėl teisės kreiptis į teismą užtikrinimo, arba, kitu atveju, toks požiūris vis dėl to sumenkina asmens teisę į teisminę gynybą.

Apibendrinant bylos nagrinėjimą kasacinės instancijos teisme, prieinama prie išvados, kad sprendžiant klausimą dėl kasacinio skundo priėmimo, atrankos kolegija labai griežtai tikrina skundui keliamus reikalavimus. Nagrinėjant bylą šioje instancijoje ir nustačius esminius baudžiamojo proceso kodekso pažeidimus, kalbant būtent apie faktinių aplinkybių pakeitimą ir jų įvertinimą, kasacinės instancijos teismas negalės nustatyti ar patikrinti faktinių aplinkybių, kadangi šioje instancijoje teismas gali remtis tik žemesniųjų teismų jau nustatytomis faktinėmis bylos aplinkybėmis, todėl apeliacinės instancijos teisme iš esmės pakeitus faktines bylos aplinkybes ir priėmus galutinį sprendimą, apeliacinės instancijos teismas bus vienintelė instancija, kurioje bus nagrinėjamos iš esmės pakeistos faktinės bylos aplinkybės. Esant tokioms aplinkybėms yra pažeidžiama asmens teisė, kad byla bent vieną kartą būtų peržiūrėta ir teisės, ir fakto klausimais aukštesnės instancijos teisme.

¹⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. sausio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-63-648/2016; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-318-139/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29-942/2016.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Apskundimo institutas yra suprantamas kaip padarytų klaidų ištaisymo mechanizmas, kurios gali atsirasti taikant baudžiamojo bei baudžiamojo proceso įstatymus, kuriais gali būti suvaržytos asmenų teisės ir laisvės. Šis institutas svarbus tuo, jog užtikrina baudžiamojo proceso dalyviams ir subjektams suteiktą teisę kreiptis į teismą, kas reiškia, kad jiems turi būti suteikta galimybė nors vieną kartą teismo sprendimą apskusti aukštesnės instancijos teismui arba apskritai asmuo galėtų tam tikrus sprendimus apskusti teismui, kaip teisingumą vykdančiai institucijai. Apskundimo instituto formų gausą lėmė valstybių istorinė raida, susiformavusi teisė bei teisingumą vykdančių institucijų sistema, taip pat ir skirtingas apskundimo būdų terminologijos vartojimas skirtingose šalyse.
2. Ikiteisminio tyrimo metu teisę skusti priimtus sprendimus turi prokuroras, proceso dalyviai arba asmenys, kuriems yra taikytos procesinės prievartos priemonės, taip pat BPK įvardinti „kiti asmenys“, kuriems galima priskirti asmenis, kurie pagal įstatymus yra materialiai atsakingi už įtariamojo veiksmus ir kurie turi nusikalstamu būdu gautą ar įgytą arba įstatymuose nurodytus požymius atitinkantį konfiskuotiną turtą ir kuriems yra pritaikytas laikinas nuosavybės teisių apribojimas. Nors BPK asmeniui, pagal kurio skundą, pareiškimą ar pranešimą buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas, tačiau jo eigoje jam neįgijus proceso dalyvio statuso, nėra įtvirtinta teisė apskusti priimtą sprendimą, tačiau išanalizavus teismų praktiką darytina išvada, kad tokiam asmeniui teisė apskusti priimtą sprendimą turi būti suteikta.
3. Ikiteisminio tyrimo metu galima skusti bet kokius proceso veiksmus ir sprendimus per visą ikiteisminio tyrimo laiką. Skundų pateikimui ir nagrinėjimui šioje baudžiamojo proceso stadijoje išskiriama bendra (BPK 62-65 straipsniai) ir speciali apskundimo tvarka atsižvelgiant į skundžiamų veiksmų bei sprendimų ypatumus. Speciali apskundimo tvarka yra numatyta pačioje BPK normoje, šiai apskundimo tvarkai būdingi kitokie apskundimo, skundų nagrinėjimo terminai ir procesas. Nustatyta, kad tam tikrais atvejais nurodyta speciali apskundimo tvarka nesiskiria nuo bendrosios, todėl toks reguliavimas į procesą įveda daugiau painiavos.
4. Analizuojant apskundimo institutą ikiteisminiame tyrime susiduriama su apskundimo instituto normų taikymo praktikoje problemomis. Šiuo metu nustatytu teisiniu reguliavimu asmenims nėra užtikrinama reali galimybė ginčyti neteisėtą sulaikymą, kad jis nedelsiant būtų nutrauktas. Absoliuti prokuroro diskrecinė teisė nuspręsti ar leisti susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis, varžo asmenų teises. Be to, praktikoje susiduriama su

atvejais, kuomet teisėsaugos pareigūnai bando manipuliuoti jiems suteiktomis teisėmis taip sudarydami kliūtis įtariamajam susipažinti su reikalingais bylos dokumentais, kurie gali lemti tinkamą pasiruošimą gynybai. Nustatyta, kad pratęsiant ikiteisminio tyrimo terminą, įtariamasis nėra informuojamas apie tokį sprendimą, dėl to jam užkertamas kelias realizuoti teisę į apskundimą.

5. Bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme visi teismo aktai, kuriais iš esmės yra išnagrinėjama baudžiamoji byla, yra skundžiami aukštesnės instancijos teismams. Visos kitos nutartys, priimtose bylos nagrinėjimo teisme metu, skundžiamos BPK X dalyje numatyta tvarka nurodant, kokios nutartys pagal šią dalį yra neskundžiamos. Bylą nagrinėjant apeliacinėje instancijoje yra taikomos bendrosios nagrinėjimo teisme nuostatos, atsižvelgiant į bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ypatumus. Šioje vietoje susiduriama su procesinių normų nesuderinamumu, kadangi apeliacinės instancijos teisme priimtose ne baigiamosios teismo nutartys negali būti skundžiamos vadovaujantis BPK X dalimi.
6. Nors teisė asmenims baudžiamajame procese teikti skundus dėl vieno ar kitų veiksmų ir sprendimų BPK yra užtikrinama, tačiau taikant tam tikras normas praktikoje, gali kilti sunkumų, nes nustatyti per ilgi terminai skundo nagrinėjimui, ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas skundams dėl teisėjo nušalinimo, nes dabartinis šių skundų išsprendimo reglamentavimas neišsklaido abejonių dėl tolesnio baudžiamojo proceso šališkumo.
7. Išanalizavus bylų nagrinėjimą apeliacinės instancijos teisme, kai iš esmės yra pakeičiamos faktinės bylos aplinkybės, prieinama išvados, kad vis dėl to yra ribojama asmens teisė į apeliaciją bei pažeidžiama teisė, kad byla bent vieną kartą būtų peržiūrėta ir teisės, ir fakto klausimais aukštesnės instancijos teismo, nes kasacinėje instancijoje byla gali būti peržiūrėta teisės taikymo aspektu remiantis žemesniųjų teismų nustatytais faktinėmis bylos aplinkybėmis. Tam, kad apeliacinėje instancijoje būtų užtikrinta asmens teisė į teisminę gynybą, tokiu atveju siūlytina bylą gražinti pirmosios instancijos teismui iš naujo nagrinėti.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos respublikos teisės aktai:

1. „2003 m. balandžio 18 d. Generalinio prokuroro rekomendacija dėl proceso dalyvių susipažinimo su bylos medžiaga ikiteisminio tyrimo metu.“ *Valstybės žinios* I-58 (2003).
2. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas.“ *Valstybės žinios* 37, 1341 (2002).
3. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas.“ *Valstybės žinios* 37, 1341 (2002).
4. Lietuvos Respublikos Policijos generalinio komisaro įsakymas „Dėl Lietuvos policijos pareigūnų etikos kodekso patvirtinimo.“ *Valstybės žinios* V-347 (2004).
5. „Lietuvos Respublikos Prokuratūros įstatymas.“ *Valstybės žinios*. 81, 1514 (1994).
6. „Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas,“ *Valstybės žinios* 46, 851 (1994).

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika:

7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 109, 3004 (1998).
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 54, 1587 (2000).
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 14, 445 (2001).
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2004 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. gruodžio 10 d. nutarimu nr. 1423 „Dėl prašymų leisti įsigyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties žemės sklypus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto Žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo nustatytiems nacionaliniams ir užsienio subjektams pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos prašymų leisti įsigyti nuosavybėn ne žemės

- ūkio paskirties žemės sklypus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto Žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo nustatytiems nacionaliniams ir užsienio subjektams pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimo tvarkos (1998 m. gruodžio 10 d. redakcija) 18 punkto trečiosios pastraipos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo (2002 m. sausio 24 d. redakcija) 4 straipsniui ir Lietuvos Respublikos Administracinių bylų teisenos įstatymo (2001 m. rugsėjo 19 d. redakcija) 5 straipsniui.“ *Valstybės žinios* 129, 4634 (2004).
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gegužės 8 d. nutarimu nr. 506 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 37 punkto (2000 m. gegužės 8 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 29 straipsnio 1 daliai (1999 m. gruodžio 23 d., 2001 m. liepos 5 d. redakcijos).“ *Valstybės žinios* 19, 623 (2005).
 12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 7, 254 (2006).
 13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 36, 1292 (2006).

14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas dėl teisenos byloje pagal pareiškėjo – Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija) neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, ar Lietuvos Respublikos politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsniui, 30 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2,3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, Konstituciniam teisinės valstybės principui, taip pat ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo nr. 689 „Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo „dalinio pakeitimo“ 1 punktas neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 straipsniui, 5 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2,3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui nutraukimo.“ *Valstybės žinios* 88, 3475 (2006).
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 90 straipsnio 8 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 130, 4910 (2006).
16. Lietuvos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekso 30¹ straipsnio 2 dalies (2007 m. gruodžio 13 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 113, 5737 (2012).
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 119, 6005 (2013).
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nuostatų išaiškinimo.“ *Valstybės žinios* 2907 (2014).

19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso kai kurių nuostatų, susijusių su baudžiamąja atsakomybe už genocidą, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 3226 (2014).
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 119, 6005 (2013).
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo, kuriuo atidėtas dėl neproporcingai sumažinto darbo užmokesčio patirtų praradimų kompensavimo mechanizmą reglamentuojančio įstatymo projekto pateikimo terminas, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 18423 (2015).

Tarptautiniai teisės aktai:

22. „Tarptautinis politinių ir pilietinių teisių paktas.“ *Valstybės žinios* 77, 3288 (2002).

Europos sąjungos teisės aktai:

23. 2012 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/13/ES dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese, 2012, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0013>.
24. „Europos žmogaus teisių konvencija.“ *Valstybės žinios* 96, 3016 (2000).

Lietuvos teismų praktika:

25. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-309-327/2014.
26. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-2206-175/2014.

27. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje 1A-2-785/2015.
28. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje 1A-1-485/2015.
29. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. sausio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje 1A-15-493/2016.
30. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. vasario 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-221-245/2016.
31. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. kovo 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-337-238/2016.
32. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-616-634/2016.
33. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. spalio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-1234-175/2016.
34. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. rugsėjo 29 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje nr. 1S-320-495/2016.
35. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. spalio 4 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-332-483/2016.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-236/2012.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-P-1/2014.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-296-507/2015.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-318-139/2015.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-469-648/2015.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-609-746/2015.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-42-942/2016.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-44-648/2016.

44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. sausio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 2K-63-648/2016.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29-942/2016.
46. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gegužės 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-462-185/2011.
47. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. spalio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-873-366/2011.
48. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-333-350/2012.
49. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-134-185/2015.
50. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. rugpjūčio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-422-350/2015.
51. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-198-719/2016.
52. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje nr. 1S-214-134/2016.
53. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. sausio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-34-316/2016.
54. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-709-172/2011.
55. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. rugpjūčio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-652-468/2012.
56. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. liepos 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-629-172/2013.
57. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. rugpjūčio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-781-190/2014.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

58. *Abramyan v. Russia*, Eur. Ct. H. R. §37 (2008).
59. *Ashingdane v. United Kingdom*, 93 Eur. Ct. H. R. §57 (1985).
60. *Bellet v. France*, 333 Eur. Ct. H. R. §36 (1995).
61. *Brumarescu v. Romania* [GC], I Eur. Ct. H. R. §61 (1999).

62. Canete de Goni v. Spain, VIII Eur. Ct. H. R. (2002).
63. Dallos v. Hungary, 11 Eur. Ct. H. R. §48-53 (2001).
64. Delcourt v. Belgium, 11 Eur. Ct. H. R. §25 (1970).
65. Deweer v. Belgium, 35 Eur. Ct. H. R. (1980).
66. Garcia Manibardo v. Spain, II Eur. Ct. H. R. §39 (2000).
67. Georgel and Georgeta Stoicescu v. Romania, Eur. Ct. H. R. §74 (2011).
68. Golder v. United Kingdom, 18 Eur. Ct. H. R. §33-36 (1975).
69. Ilijkov v. Bulgaria, Eur. Ct. H. R. §85-86 (2001).
70. Levages Prestations Services v. France, V Eur. Ct. H. R. §44 (1996).
71. Mattei v. France, Eur. Ct. H. R. §37 (2006).
72. Nunes Dias v. Portugal (des.), IV Eur. Ct. H. R. (2003).
73. Pérez de Rada Cavanilles v. Spain, Eur. Ct. H. R. VIII §49 (1998).
74. Seliverstov v Russia, Eur. Ct. H. R. (2008).
75. Sipavičius v. Lithuania, Eur. Ct. H. R. §29-34 (2002).
76. Smirnova v Russia, IX Eur. Ct. H. R. §63 (2003).
- Zborovský v. Slovakia, Eur. Ct. H. R. §46 (2012).

Mokslinė ir kita specialioji literatūra:

77. Abramavičius, Armanas. „Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisprudencijoje.“ *Jurisprudencija* 3, 117 (2009): 21-40.
78. Ambrasaitė, Goda. „Apeliacija civiliniame procese.“ Daktaro disertacija, Lietuvos teisės universitetas, 2004.
79. Ambrasaitė, Goda. „Apeliacija Lietuvos Administraciniame procese: pagrindinės reformos kryptys.“ *Jurisprudencija*. 4, 82 (2006): 13-20.
80. Ambrasaitė, Goda. „Apeliacinio proceso prielaidos.“ *Jurisprudencija* 79 (2006): 7-15.
81. Ancelis, Petras. *Baudžiamojo proceso ikiteisminio tyrimo etapas: monografija*. Vilnius: Saulelė, 2007.
82. Ancelis, Petras, Rima Ažubalytė, Linas Belevičius, Marina Gušauskienė, Gabrielė Juodkaitė – Granskienė, Ramūnas Jurgaitis, Raimundas Jurka, Hendryk Malevski, Remigijus Merkevičius, Irma Randakevičienė, Jolanta Zajančkauskienė. *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industsus, 2009.
83. Ažubalytė, Rima, Ramūnas Jurgaitis ir Jolanta Zajančkauskienė. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

84. Ažubalytė, Rima, Raimundas Jurka, Marijus Šalčius, Jolanta Zajančauskienė. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
85. Baranov, Sergej Valentinovich. „Dostupnost suda kak uslovie realizacii konstitucionnogo prava na sudebnuju zashhitu b RF.“ [Availability to court as a condition for the realization of the constitutional right to judicial protection in the Russian Federation]. Daktaro disertacija, Donskoj Gosudarstvennyj Agrarnyj Universitet, 2011. <http://www.dslib.net/konstitucion-pravo/dostupnost-suda-kak-uslovie-realizacii-konstitucionnogo-prava-na-sudebnuju-zawitu.html>.
86. Bučiūnas, Gediminas, ir Edita Gruodytė. *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009.
87. Clayton, Richard, ir Hugh Tomlinson. *The law of human rights*. Oxford: Oxford university Press, 2000.
88. Driukas, Artūras, ir Virgilijus Valančius, *Civilinis procesas: teorija ir praktika IV tomas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2009.
89. Fleming, Mark C. „Appellate review in the International Criminal Tribunals.“ *Texas International Law Journal* 37, 1 (Winter, 2002): 111, <http://www.tilj.org/content/journal/37/num1/Fleming111.pdf>.
90. Francioni, Francesco. *Access to Justice as a Human Right*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
91. Garnelienė, Laima, ir Ernestas Rimšelis. Apeliacijos sampratos įtaka teismų praktikai baudžiamajame procese. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 4 (4): 243–259.
92. Goda, Gintaras. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I tomas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
93. Goda, Gintaras, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis. *Baudžiamojo proceso teisė. 2-oji pataisyta ir papildyta laida*. Vilnius: VĮ registrų centras, 2011.
94. Goda Gintaras. „Teisė kreiptis į teismą dėl procesinių prievartos priemonių taikymo.“ *Teisė* 98, 9967 (2016): 30.
95. Gušauskienė, Marina. *Teisė į gynybą atskleidžiant ir tiriant nusikalstamas veikas: teorinės teisinės prielaidos ir praktinio taikymo problemos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
96. Harris, David, Michael O'Boyle, Carla Buckley. *Law of the European Convention on Human Rights*. Oxford: Oxford university press, 2009.
97. Jacobs, Francis Geoffrey, Robin White, Clare Ovey. *The European Convention on Human Right*. Oxford: Oxford university Press, 2002.

98. Jurka, Raimundas, Karolis Jovaišas, Jolanta Kanapeckaitė, Žilvinas Mišeikis, Saulius Baliutavičius. *Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai*. Vilnius: UAB „Petro ofsetas“, 2005.
99. Jurka, Raimundas, Rima Ažubalytė, Marina Gušauskienė, Artūras Panomariovas. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009.
100. Kavaliauskienė, Gitana „Proceso civilinėje byloje prielaidos ir sąlygos.“ Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2010. http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20100503_095228-91112/DS.005.0.02.ETD.
101. Korpen-Samsonova, Anna. „Content of The Right for Access to Justice.“ *Pravo. Zhurnal Vysshey shkoly ekonomiki* 2 (2016): 111-121 http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/pravo2016&div=33&start_page=111&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
102. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio mėn. 30 d. nutarimas Nr. 50 „Dėl teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą“.
103. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 23 d. „Teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų procesą apeliacinės instancijos teisme, apibendrinimo apžvalga.“ *Teismų praktika* 53, 23 (2005).
104. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisinės analizės ir informacijos departamentas, „*Europos Žmogaus teisių teismo sprendimų apžvalga* (2013 m. kovo 1 d. – 2013 m. liepos 31 d.)“, 2013, 18. <http://www.lvat.lt/lt/teismu-praktika/europos-zmogaus-teisiu-s2w7.html>.
105. Losis, Egidijus. „Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese.“ Daktaro disertacija, Mykolo Romerio Universitetas, 2010. <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:2018884/datastreams/MAIN/content>.
106. Mahoney, Paul. „Right to A fair trial in criminal matters under article 6 E.C.H.R.“ *Judicial Studies Institute Journal* 4, 2 (2004): 107-129. http://www.jsijournal.ie/html/volumes_4_2.htm.
107. Malevski, Hendryk, Gabrielė Juodakitė - Granskienė. *Lietuvos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys*. Vilnius: UAB „Vilniaus Panda“, 2012.
108. Marshall, Peter D. „A Comparative Analysis of the Right To Appeal.“ *DukeJournal of Comparative & International Law* 22, 1 (2011): 1-46. <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1014&context=djcl>.

109. McBride, Jeremy. *Human rights and criminal procedure : the case law of the European Court of Human Rights*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2009.
110. Merkevičius, Remigijus. *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008.
111. Merkevičius, Remigijus. Kaltinamojo teisė į nešališką teismą (teismo nešališkumo principo) samprata. *Teisė*. 2010 nr. 76.
112. Nekrošius, Vytautas. „*Teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolė civiliniame procese: klasikinė sistema ir reforma Lietuvos Respublikoje*.“ Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 1996.
113. Panomariovas, Artūras. Ikiteisminio tyrimo procesinės kontrolės teoriniai diskusiniai aspektai. *Jurisprudencija*. 59, 51 (2004): 26-38.
114. Pradel, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
115. Randakevičienė, Irma. „Baudžiamąjį procesą atnaujinimas: samprata ir pagrindinės rūšys,“ *Jurisprudencija* 1, 91 (2007): 78-84.
116. Randakevičienė, Irma. „*Baudžiamosios bylos atnaujinimas*.“ Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2008.
117. Sinkevičius, Vytautas. „Teisės į teisingą teisinį procesą samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo Jurisprudencijoje.“ *Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis* 2 (balandis-birželis, 2006): 250-287.
118. Štarienė, Lijana. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją*. Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010.
119. Švedas, Gintaras, Oleg Fedosiuk, Aurelijus Gutauskas, Rima Ažubalytė, Raimundas Jurkas, Romualdas Drakšas, Edita Gruodytė, Pranas Kuconis, Remigijus Merkevičius, Gintautas Sakalauskas, Ilona Michailovič, Pavelas Kujelis, Jolanta Zajančiauskienė, Eglė Latauskienė, Rita Aliukonienė, Andželika Vosyliūtė, Marina Gušauskienė, Ernestas Rimšelis, Artūras Panomariovas, Justas Namavičius, Tomas Girdenis, Aušra Kargaudienė, Silvija Gervienė, Mindaugas Bilius, Albertas Milinis, Egidijus Losis, Jurgita Spaičienė, Andriejus Stoliarovas, Mindaugas Girdauskas, Marius Kuzinovas, Neringa Palionienė, Simona Žižienė. *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014.
120. Trechsel, Stefan. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2005.

Kiti šaltiniai:

121. Abromavičienė, Gitana. „Kai kurios teisės kreiptis į teismą specialiosios sąlygos.“ Iš Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos „Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai,“ vykusios 2006 08 14-15, Vilniuje. Vilnius: UAB „Visus plenus“, 2006.
122. Jočienė, Danutė. „Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio taikymas ir aiškinimas Lietuvos pralaimėtose bylose.“ Infolex, 2003 rugpjūčio 5 d. http://tm.infolex.lt/?item=stras_public.
123. Lietuvių kalbos žodynas. Žiūrėta 2016 spalio 12 d. <http://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Apeliacija>.
124. Lietuvos Konstitucinis teismas. Prašymas nr. 1B-13/2016 (Byla nr. 9/2016). Žiūrėta 2016-10-14 d. <http://www.lrkt.lt/lt/prasymai/prasymu-sarasas/370>.
125. „Prancūzijos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas.“ Legislationline. Žiūrėta 2016 lapkričio 23 d. <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.
126. Tarptautinių žodžių žodynas. Žiūrėta 2016 lapkričio 9 d. <http://www.zodziai.lt/reiksme&word=apeliacija&wid=1393>.
127. „Teisė į teisingą teismą. Žmogaus teisių apžvalga 2013-2014 m.“ Žiūrėta 2016 rugsėjo 24 d., <http://pasidomek.lt/lt/i-itariamuju-teises->.
128. „Vokietijos Federacinės Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas.“ Legislationline. Žiūrėta 2016 lapkričio 23 d. <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.
129. „Vokietijos Federacinės Respublikos Teismų santvarkos įstatymas.“ Juris. 2014. http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gvg/englisch_gvg.html.
130. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, „Dėl 2012 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/13/ES dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese bei 2010 m. spalio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2010/64/ES dėl teisės į vertimo žodžiu ir raštu paslaugas baudžiamajame procese įgyvendinimo.“ 2013 vasario 11 d. [http://www.hrmi.lt/uploaded/Teisekura/2013-02-11%20\(IS-VIII-2\)%20Rastas%20TM%20del%20ES%20direktyvu%20igyvendinimo%20baudziamajame%20processe.pdf](http://www.hrmi.lt/uploaded/Teisekura/2013-02-11%20(IS-VIII-2)%20Rastas%20TM%20del%20ES%20direktyvu%20igyvendinimo%20baudziamajame%20processe.pdf).
131. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, „Suėmimo taikymas Lietuvoje. Tyrimo ataskaita.“ Žiūrėta 2016 spalio 3 d. <https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/Suemimo-taikymas-Lietuvoje-2015.pdf>.

132. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. „Suėmimas: policijos, prokurorų ir ikiteisminio tyrimo teisėjų požiūris. Tyrimas.“ Vilnius, 2013. [http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2016/08/Suemimas-praktiku-pozioris LT Galutinis.pdf](http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2016/08/Suemimas-praktiku-pozioris_LT_Galutinis.pdf).
133. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, „Sulaikymo ir suėmimo reglamentavimas ir taikymas Lietuvoje.“ 2012 birželis. [http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/ZTSI Sulaikymas Ir Suemimas 2.pdf](http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/ZTSI_Sulaikymas_Ir_Suemimas_2.pdf).

ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA

Šio tiriamojo darbo tikslas vadovaujantis nacionaline ir tarptautine moksline literatūra, teismų praktika, atskleisti apskundimo instituto sampratą, baudžiamojo proceso dalyvių ir subjektų, baudžiamajame procese galinčių pasinaudoti jiems suteikta teise apskusti tam tikrus atliktus veiksmus ir priimtus sprendimus, galimybe pasinaudoti šia teise įvairiose baudžiamojo proceso stadijose bei nustatyti apskundimo instituto reguliavimo trūkumus praktikoje. Be to, buvo siekiama iširti, ar asmenims teisė kreiptis į teismą yra tinkamai užtikrinama viso baudžiamojo proceso metu.

Darbe buvo padarytos išvados, jog apskundimo teisė yra viena pamatinių žmogaus teisių. Apskundimo institutas svarbus tuo, kad užtikrina baudžiamojo proceso dalyviams ir subjektams suteiktą teisę kreiptis į teismą, taip užtikrinant ne tik teisę, kad priimtas sprendimas bent vieną kartą galėtų būti peržiūrėtas aukštesnės instancijos teismo, bet ir teisę, kad bet kokio atlikto veiksmo ar priimto sprendimo teisėtumą būtų galima patikrinti teisme. Taip pat padarytos išvados, jog asmenims apskundimo teisė baudžiamajame procese yra užtikrinama tinkamai, tačiau kai kurių BPK normų taikymas praktikoje yra sudėtingas ir užkerta kelią asmenims pasinaudoti teise į apskundimą.

Reikšmingi žodžiai. *Apskundimo institutas, teisė kreiptis į teismą, apskundimo subjektai, apskundimo objektai.*

ABSTRACT IN ENGLISH

The purpose of this explorative thesis is to disclose the conception of the institution of appeal, the ability of the participants and subjects in the criminal process, that can use their granted right to appeal certain actions and decisions, to use this right in various stages of the process and to identify the flaws in regulation of the institution of appeal, using national and international scientific literature, case law. Also it was pursued to investigate if the right to go to court for individuals is effectively assured during the criminal process.

A conclusion was made that the right to appeal is one of the fundamental human rights. Institution of appeal is important because it secures the right of participants and subjects in the criminal process to go to court. That does not only secure the right, that court decisions could be reviewed by a higher court, but also the right, that the legitimacy of any action or decision would be verified in court. Also it has come to the conclusion, that the right to appeal in the criminal process to individuals is ensured properly, but some norms in Criminal process code in practice is complicated to apply and prevents individuals to use their right to appeal.

Key words. *Institution of appeal, right to go to court, subjects of appeal, objects of appeal.*

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Apskundimo institutas baudžiamajame procese

Apskundimo teisę galima laikyti viena pamatinių žmogaus teisių. Valstybių istorinė raida, susiformavusi teisė bei teisingumą vykdančių institucijų sistema, taip pat skirtingas apskundimo būdų terminologijos vartojimas skirtingose šalyse lėmė apskundimo instituto formų gausą. Baudžiamojo bei baudžiamojo proceso įstatymų taikymo metu gali pasitaikyti tam tikrų klaidų, todėl apskundimo institutas yra suprantamas kaip jų ištaisymo mechanizmas. EŽTK 6 straipsnyje įtvirtinta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą negali būti aiškinama siaurai, todėl ji saugo ne tik tiesiogiai šiame straipsnyje įtvirtintas teises, bet ir netiesiogiai, tame tarpe ir teisę į teismą. Ir nors teisei kreiptis į teismą gali būti taikomi tam tikri apribojimai, tačiau vadovaujantis teisinės gynybos prieinamumo ir universalumo principais, tai neturi užkirsti kelio asmenims, manantiems, kad jų teisės ir laisvės yra pažeistos jas ginti teisme, nustatant tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų ne teismo priimtų galutinių sprendimų apskundimą teismui.

Nepaisant to, kad asmenims apskundimo teisė baudžiamajame procese yra užtikrinama tinkamai, tačiau vis dėl to, kai kurių baudžiamojo proceso kodekso normų taikymas praktikoje yra sudėtingas tuo užkertant kelią asmenims pasinaudoti teise į apskundimą. Išanalizavus teismų praktiką dėl skundų, kurie yra teikiami ikiteisminio tyrimo metu, nustatyta, kad baudžiamojo proceso subjektai, kurie gali atlikti tam tikrus veiksmus ir priimti sprendimus, kartais piktnaudžiauja šia jiems suteikta teise, tuo siekdami įbauginti įtariamąjį, dažnai šių subjektų priimti sprendimai būna deklaratyvaus pobūdžio, pakartojant įstatymų normas, taip apskunddami asmeniui teisę ginčyti tokius sprendimus. Prieita prie išvados, jog apeliacinės instancijos teisme iš esmės pakeitus faktines bylos aplinkybes, vis dėl to yra ribojama asmens teisė į apeliaciją bei pažeidžiama teisė, kad byla bent vieną kartą būtų peržiūrėta ir teisės, ir fakto klausimais aukštesnės instancijos teismo. Svarbu, kad teisės kreiptis į teismą užtikrinimas būtų efektyvus ir veiksmingas.

SUMMARY IN ENGLISH

Institution of appeal in the criminal process

The right to appeal could be held as one of the fundamental human rights. Historical development of states, developed law and system of institutions that uphold justice, also various means of appeal terminology use in different countries determined abundance in forms of institution of appeal. During the application of Criminal and criminal process acts some mistakes can occur. For this reason institution of appeal is understood as a correcting mechanism. The right to a fair trial established in European human rights convention article 6 can not be interpreted restrictively. This means that it protects not only directly in this article enshrined rights but also indirectly, including the right to a trial. And while access to the courts may be subject to certain restrictions, but in accordance with the legal defense of accessibility and universal principles, it does not prevent individuals who feel that their rights and freedoms have been violated to defend them in court, in determining the legal regulation which would ensure the court final decisions taken before the court.

Nevertheless that persons right of appeal in criminal proceedings is guaranteed properly, but some of the Criminal Procedure Code norms application into practice is challenging at preventing persons to exercise their right to appeal. Analysing the case-law of complaints that are submitted during the investigation, it was found that the criminal proceedings entities that can perform certain actions and make decisions, sometimes abuse this right granted to them in order to intimidate the suspect. Often the decisions of these subjects are declarative in nature, repeating the legislation thus making it difficult for a person to challenge such decisions. The conclusion was made that essentially changing the facts of the case in an appellate court limites a person's right to appeal, and the right that the case at least once was seen both in questions of law and fact by a higher court is violated. It is important that right to go to court was efficient and effective.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2016 - 12 - 19

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

Baudžiamosios teisės ir proceso instituto, baudžiamosios teisės ir kriminologijos programos
(*fakulteto / instituto, programos pavadinimas*)

Studentė Natalija Kurasova

(*vardas, pavardė*)

patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas

„Apskundimo institutas baudžiamajame procese“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų

metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(*parašas*)

(*vardas, pavardė*)